5332-5334

059
Т-23

1034

19
Printed in Turkey
059
Դ - 23

ՏԱՐԵՑՈՑՑ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

1906

Բ. ՏԱՐԻ

H. KELEDJIAN COMP/IE

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Վ. ԵՒ Հ. ՏԷՐ-ԳԵՐԱՍԵԱՆ
Կ. ՊՈԼԻՍ

1906

9438-Ա4

معارف عمومیه نظارت جلیله‌سنك ف ۱۷ ایلول ۳۲۰ تاریخلی
و ۳۳۳ نومرولی رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر

ՀՍՍՀ-ԳԱ Գրադարան
ՀՍՍՀ-ՍՊԱ
Ա. Ա. Մռավյանի անվան
3062
39

Մեր անցեալ տարուան Տարեցոյցէն գոն մնացի՞ք:

Չե՛նք գիտեր:

Սակայն մեր Տարեցոյցը Չենէ գոն մնաց:

Ոռով, այս տարի ալ, արդար համարձակութիւնը կ՚ունենանք ներկայանալու *«ընթերցասէր արգոյ հասարակութեան»*՝ ձեռուընիս բռնած առաջինին յաջորդը, մտածելով թէ՝ հայրիկին համակրողը հարկաւ զաւա՛կն ալ կը սիրէ:

Մեր նպատա՞կը:

Ո՞հ, մեր նպատակը՝ թուաբանութեան չորս գործողութիւններէն աւելի պարզ է:

Հանելի ըլլալ ամէ՛ն անոնց, որոնք կը սիրեն աղուոր ծրուածք մը, կ՚ախորժին սիրուն նախադա... թենէ մը եւ ճօճօիրաճի գիւտէն կը նախընտրեն... ոնի ու բացատրութեան վարպետ գիւտ մը:

Թո՛ղ ասոնք միայն կարդան մեզի, եւ մենք գոն կ՚ըլլանք:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐԸ

ՕՐԱՑՈՅՑ

1906

ԹՈՒԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

ՕՐ 31

Տե. Քեսաւունի Սաւիւ

1	*Կ	**ԱՍՊԱՆՊ**
2	Բ	Դ. Օր պից. Ծննդեան :
3	Գ	Ե. Օր պից. »
4	Դ	Զ. Օր պից. »
5	Ե	Ձրագալոյց :
6	*Ո	**ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ**
7	*Շ	Յիշատակ մեռելոց :
8	*Կ	Գ. Օր Ծննդեան :
9	Բ	Դ. Օր »
10	Գ	Ե. Օր »
11	Դ	Զ. Օր »
12	Ե	Լ. Օր »
13	*Ո	**Տօն Աստուածկոչ.**
14	Շ	Ս. Յովհ. Կարապետին :
15	*Կ	Ա. զկնի Ծննդեան :
16	Բ	Ս.Պետրոսի Հայրապետ. :
17	Գ	Սրբոցն Անտոնի, Եւղէն :
18	Դ	Պահք :
19	Ե	Ս. Թէոդոսի Քազաւորին :
20	Ո	Պահք :
21	Շ	Սրբոցն ԱՔՆ.սի և Կիւր :
22	*Կ	Բ. զկնի Ծննդեան :
23	Բ	Ա. Օր պից. Առաջաւոր. :
24	Գ	Բ. Օր պից. »
25	Դ	Գ. Օր պից. »
26	Ե	Դ. Օր պից. »
27	Ո	Ե. Օր պից. »
28	Շ	Ս. Սարգսի Զօրավարին :
29	*Կ	Գ. զկնի Ծննդեան :
30	Բ	Ատովմանց Զօրավարաց :
31	Գ	Սուքիասեանց վկայից :

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

ՕՐ 28

Տե. Շուշպար

1	Դ	Պահք :
2	Ե	Ս. Ոսկեանց քահանայից :
3	Ո	Պահք :
4	Շ	Ս. Սահակայ Հայրպ.ին :
5	*Կ	Դ. զկնի Ծննդեան :
6	Բ	Ս. Մարկոսի Եպիսկ.ն :
7	Գ	Ս. Ղեւոնդեանց քահնց :
8	Դ	Պահք :
9	*Ե	**Ս. Վարդանանց :**
10	Ո	Պահք :
11	Շ	Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյն :
12	*Կ	Բուն Բարեկենդան :
13	Բ	Ա. Օր Մեծ Պահոց :
14	*Գ	**Տեառնընդառաջ :**
15	Դ	Գ. Օր Մեծ Պահոց :
16	Ե	Դ. Օր » »
17	Ո	Ե. Օր » »
18	Շ	Զ. Օր » »
19	*Կ	Բ. Քառասնորդաց :
20	Բ	Է. Օր Մեծ Պահոց :
21	Գ	Թ. Օր » »
22	Դ	Ժ. Օր » »
23	Ե	ԺԱ. Օր » »
24	Ո	ԺԲ. Օր » »
25	Շ	Ս. Կիւրղի Հայրապետին :
26	*Կ	Գ. Քառասնորդաց :
27	Բ	ԺԵ. Օր Մեծ Պահոց :
28	Գ	ԺԶ. Օր » »

ՄԱՐՏ

ՕՐ 31

Տճ. Մարտ

1	Դ	ԺԷ. օր Մեծ Պահոց։
2	Ե	ԺԸ. օր » »
3	Ո	ԺԹ. օր » »
4	Շ	Ս. Յովհ. Երուս. Հայ.ն։
5	*Կ	Տնտեսին։
6	Բ	Ի. օր Մեծ Պահոց։
7	Գ	ԻԱ. օր » »
8	Դ	Միջինք։
9	Ե	ԻԵ. օր Մեծ Պահոց։
10	Ո	ԻԶ. օր » »
11	Շ	Սրբոց Հաւատոյից Մանկ։
12	*Կ	Դատաւորին։
13	Բ	ԻԹ. օր Մեծ Պահոց։
14	Գ	Լ. օր » »
15	Դ	ԼԱ. օր » »
16	Ե	ԼԲ. օր » »
17	Ո	ԼԳ. օր » »
18	*Շ	Ս. Գրիգորի Լուսաւորչ։
19	*Կ	Գալստեան։
20	Բ	ԼԶ. օր Մեծ Պահոց։
21	Գ	ԼԷ. օր » »
22	Դ	ԼԸ. օր » »
23	Ե	ԼԹ. օր » »
24	Ո	Խ. օր » »
25	Շ	Յիշատակ Յարութ. Ղազ։
26	*Կ	**Ծաղկազարդ։**
27	Բ	Պահք։
28	Գ	Յիշատակ Տաճն Կոստանց։
29	Դ	Պահք։
30	*Ե	Յիշատակ ընծ.ց. Յ.Ք.ի։
31	Ո	Յիշատակ Ձաբ. Յ. Ք.ի

ԱՊՐԻԼ

ՕՐ 30

Տճ. Նիսան

1	Շ	Ծրագրագրոց Ջատկի։
2	*Կ	**ՋԱՏԿԻ։**
3	*Բ	Յիշատակ Մեռելոց։
4	*Գ	Գ. օր Ջատկի։
5	Դ	Դ. օր »
6	Ե	Ե. օր »
7	*Ո	Աւետումն Ս. Աստուած.։
8	Շ	Յիշ. Գլխ. Ս. Յ. Մկրտչի։
9	*Կ	Նոր Կիւրակէ։
10	Բ	Թ. օր Յինանց։
11	Գ	Ժ. օր »
12	Դ	ԺԱ. օր »
13	Ե	ԺԲ. օր »
14	Ո	ԺԳ. օր »
15	Շ	ԺԴ. օր »
16	*Կ	Տօն Աշխարհամատրան։
17	Բ	ԺԶ. օր Յինանց։
18	Գ	ԺԷ. օր »
19	Դ	ԺԸ. օր »
20	Ե	ԺԹ. օր »
21	Ո	Ի. օր »
22	Շ	ԻԱ. օր »
23	*Կ	Կարմիր Կիւրակէ։
24	Բ	ԻԳ. օր Յինանց։
25	Գ	ԻԴ. օր »
26	Դ	ԻԵ. օր »
27	Ե	ԻԶ. օր »
28	Ո	ԻԷ. օր »
29	Շ	ԻԸ. օր »
30	*Կ	Տօն Երեւման Ս. Խաչին։

ՄԱՅԻՍ

ՕՐ 31

Տճ. Մայրս

1	Բ	Լ. օր Յինանց։
2	Գ	ԼԱ. օր »
3	Դ	ԼԲ. օր »
4	Ե	ԼԳ. օր »
5	Ո	ԼԴ. օր »
6	Շ	ԼԵ. օր »
7	*Կ	Զ. Կիւրակէ։
8	Բ	ԼԷ. օր Յինանց։
9	Գ	ԼԸ. օր »
10	Դ	ԼԹ. օր »
11	*Ե	**Համբարձումն։**
12	Ո	ԽԱ. օր Յինանց։
13	Շ	ԽԲ. օր »
14	*Կ	Է. Կիւրակէ։
15	Բ	ԽԴ. օր Յինանց։
16	Գ	Խե. օր »
17	Դ	ԽԶ. օր »
18	Ե	ԽԷ. օր »
19	Ո	ԽԸ. օր »
20	Շ	ԽԹ. օր »
21	*Կ	**Հոգեգալուստ։**
22	Բ	Բ. օր Հոգեգալ.։ Պահք։
23	Գ	Գ. օր » »
24	Դ	Դ. օր » »
25	Ե	Ե. օր » »
26	Ո	Զ. օր » »
27	Շ	Է. օր » »
28	*Կ	Յիշատակ Եղիա Մարգ.։
29	Բ	Ս. Հռիփսիմեանց։
30	Գ	Ս. Գայիանեանց։
31	Դ	Պահք։

ՅՈՒՆԻՍ

ՕՐ 30

Տճ. Հազիրան

1	Ե	Ս. Յովհ. Կարապետին։
2	Ո	Պահք։
3	Շ	Ս. Գրիգորի Լուսաւորչ։
4	*Կ	Տօն Ս. Էջմիածնի։
5	Բ	Ս. Մանկանցն Բեթղեհ.։
6	Գ	Ս. Նահանայ եւ Մանեայ։
7	Դ	Պահք։
8	Ե	Ս. Սահակայ և Յովսէփ.։
9	Ո	Պահք։
10	Շ	Ս. Ներսիսի Հայրապ.ն։
11	*Կ	Բարեկ. Լուսաւ. Պահոց։
12	Բ	Ս. Եվթիմեանոս Կիպրցն։
13	Գ	Ս. Կոստանդիանոսի։
14	Դ	Պահք։
15	Ե	Ս. Թէոդիտոսի։
16	Ո	Պահք։
17	Շ	Գիւտ Նշխարաց Լուսաւ.չի։
18	*Կ	Դ. զկնի Հոգեգ.։
19	Բ	Ս. վկայիցն Անտոնիանի։
20	Գ	Ս. Դանիէլի Մարգարէ.։
21	Դ	Պահք։
22	Ե	Ս. Թարգմանչացն մերոց։
23	Ո	Պահք։
24	Շ	Ս. Տրդատայ Թագաւորն։
25	*Կ	Գիւտ Տփոյ Ս. Աստ.ծնի։
26	Բ	Ս. Կալիստրատոսի։
27	Գ	Ս. Զաքարիայ Մարգ.ն։
28	Դ	Պահք։
29	Ե	Ս. Եղիսէի Մարգար.ն։
30	Ո	Պահք։

ՅՈՒԼԻՍ

ՕՐ 31

Տճ. Թեմմուզ

1	Շ	Ս. Երկոտասան Առքց.
2	*Կ	Բարկն. Պահոց Վարդվ.
3	Բ	Ա. օր Պահոց »
4	Գ	Բ. օր » »
5	Դ	Գ. օր » »
6	Ե	Դ. օր » »
7	Ո	Ե. օր » »
8	Շ	Յիշատակ Տանկն. հնոյ.
9	*Կ	**Վարդավառ :**
10	Բ	Յիշատակ Մեռելոց :
11	Գ	Դ. օր Վարդավառի :
12	Դ	Պահք :
13	Ե	Ս. Եսայեայ Մարգրին.
14	Ո	Պահք :
15	Շ	Ս. Թադէոսի Առաքելն.
16	*Կ	Բ. զկնի Վարդ :
17	Բ	Ս. Կիպրիանոսի եպիսկ.
18	Գ	Ս. Ա՛ծածափնեայ »
19	Դ	Պահք :
20	Ե	Ս. Նախահարցն Մերոց.
21	Ո	Պահք :
22	Շ	Ս. Որդւոց Ս. Գրիգ. Լ.ի
23	*Կ	Գ. զկնի Վարդավառի :
24	Բ	Ս. Մակաբայեցւոցն
25	Գ	Ս. Երկոտասան Մարգ.
26	Դ	Պահք :
27	Ե	Ս. Սոփիայ :
28	Ո	Պահք :
29	Շ	Ս. Գրիգորի Աստուած.
30	*Կ	Դ. զկնի Վարդ. :
31	Բ	Ս. Կիրակոսի :

ՕԳՈՍՏՈՍ

ՕՐ 31

Տճ. Աղօսթոս

1	Գ	Ս. Վահանայ Դպրի.
2	Դ	Պահք :
3	Ե	Ս. Եզինէոսի :
4	Ո	Պահք :
5	Շ	Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն :
6	*Կ	Բար. Պից. Ս. Աստուած.
7	Բ	Ա. օր Պահոց Ս. Աստծ.
8	Գ	Բ. օր » »
9	Դ	Գ. օր » »
10	Ե	Դ. օր » »
11	Ո	Ե. օր » »
12	Շ	Տօն Շողակաթի Ս. Էջմ.
13	*Կ	**Վերափոխումն :**
14	Բ	Յիշատակ Մեռելոց :
15	Գ	Դ. օր Վերափոխման :
16	Դ	Դ. օր »
17	Ե	Ե. օր »
18	Ո	Զ. օր »
19	Շ	Տաճեդարձ Գաւակա- լութեան Օգոստափառ Վ.ազի Սուլթան ԱՊՏԻԻ. ՀԱՄԻՏ ԽԱՆ Բ. Կայսեր Թուրքիոյ 11 Շապան 1293 եւ 19 Աղօսթոս 1292 (1876)
20	*Կ	Է. օր »
21	Բ	Թ. օր »
22	Գ	Ս. Յովակիմայ և Աննայի :
23	Դ	Պահք :
24	Ե	Ս. Երեմիա մարգարէին :
25	Ո	Պահք :
26	Շ	Ս. Թովմայի առաքելն.
27	*Կ	Գիւտ Գօտւոյ Ս. Աստծ.
28	Բ	Ս. վկայիցն Ստեփանոսի :
29	Գ	Սրբոց Մարգարէից :
30	Դ	Պահք :
31	Ե	Ս. Յովհ. Կարապետին :

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ՕՐ 30

Տճ. Իլուլ

1	Ո	Պահք :
2	Շ	Ս. Յակոբայ և Շմաւոնի :
3	*Կ	Դ. զկնի Վերափոխման :
4	Բ	Ս. Անդրէի Զօրավարին :
5	Գ	Ս. Ադրիանոսի :
6	Դ	Պահք :
7	Ե	Ս. Աբրահամոյ և Խոր.
8	*Ո	Ծնունդ Ս. Աստուած.
9	Շ	Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն :
10	*Կ	Բարկդն. Պահոց Ս. Խաչի
11	Բ	Ա. օր Պահոց Խաչի :
12	Գ	Բ. օր » »
13	Դ	Գ. օր » »
14	Ե	Դ. օր » »
15	Ո	Ե. օր » »
16	Շ	Տօն Եկեղ. ի Նաւ. Ս.Խ.ի
17	*Կ	**Խաչվերաց :**
18	*Բ	Յիշատակ Մեռելոց :
19	Գ	Տօն Եկեղեցւոյ :
20	Դ	Պահք :
21	Ե	Տաճեդարձ Ծնընդեան Օգոստ. Վ.ազի Սուլթան ԱՊՏԻԻ. ՀԱՄԻՏ ԽԱՆ Բ. Կայսեր Թուրքիոյ 1258 Շապան 16 1842 Սեպտեմբեր 10
22	Ո	Պահք : Տօն Խաչի :
23	Շ	Տօն Խաչի :
24	*Կ	Բար. Պից. Վրդ. Ս. Խ.ի
25	Բ	Ս. Մանասէ :
26	Գ	Ս. Կուսանացն Փերբոն.
27	Դ	Պահք :
28	Ե	Ս. Հայրապետին Բարդ.
29	Ո	Պահք :
30	Շ	Ս. Դէորգայ Զօրավարին

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ՕՐ 31

Տճ. Թըշրիւն Էվվել

1	*Կ	Տօն Վարագայ Ս. Խաչի
2	Բ	Ս. Դաւթի Դվինեցւոյն :
3	Գ	Ս. Եւստաքէոսի :
4	Դ	Պահք :
5	Ե	Ս. Իշխ.ն Սնկ. և Հմզս.
6	Ո	Պահք :
7	Շ	Ս. 72 աշակերտացն Ք.ի
8	*Կ	Դ. զկնի Խաչին :
9	Բ	Ս. Փոկասու Հայրապն.
10	Գ	Ս. Կուս. Թեկեղեայ :
11	Դ	Պահք :
12	Ե	Ս. Պանդալէոնի բժիշկ.
13	Ո	Պահք :
14	Շ	Սրբոց Թարգմ. Մերոց :
15	*Կ	Ե. զկնի Խաչին :
16	Բ	Ս. Գրիգորի Կաթողիկ.ն
17	Գ	Ս. Առաք. Անանիայի :
18	Դ	Պահք :
19	Ե	Ս. Դիոնեսիոսի :
20	Ո	Պահք :
21	Շ	Ս. Աւետարանչացն :
22	*Կ	Զ. զկնի Խաչին :
23	Բ	Ս. Ղուկիանոսի Հար.
24	Գ	Ս. Թէոդոտոսի քհնյին.
25	Դ	Պահք :
26	Ե	Ս. Խարիթեանց :
27	Ո	Պահք :
28	Շ	Ս. Երկոտասան Հայրպ.
29	*Կ	Գիւտ Խաչ :
30	Բ	Ս. Անաստասայ քհնյ.ին.
31	Գ	Ս. Հիպերիքեանց :

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ՕՐ 30

Տճ. Թղշրիևի սաևի

1	Դ	Պահք։
2	Ե	Ս. Յովհ. Ոսկեբերան։
3	Ո	Պահք։
4	Շ	Տօն Ամենայն Սրբոց։
5	*Կ	Ը. գինի խաչին։
6	Բ	Ս. Առաքաննոսի Հայր.։
7	Գ	Ս. Ակիմեմնոյ Եպիսկ.։
8	Դ	Պահք։
9	Շ	Ս. Հայր. Մեսրոպեան.ի
10	Ո	Պահք։
11	Շ	Սիբ՚ց Հրեշտակապետաց.
12	*Կ	Թ. գինի խաչին։
13	Բ	Ս. Մելիտոնի Հարպ.ին։
14	Գ	Ս. Դեմետրեայ վկային։
15	Դ	Պահք։
16	Ե	Ս. Գաբրիտայ, Սահան.։
17	Ո	Պահք։
18	Շ	Ս. Առաք. Անդրէի։
19	*Կ	Բարեկ. Պահց Յիսնկց.
20	Բ	Ա. օր Պահց Յիսնակաց։
21	Գ	Ընծայ.ումն Ս. Աստուած.
22	Դ	Գ. օր Պահց Յիսնակաց։
23	Ե	Գ. օր » »
24	Ո	Ե. օր » »
25	Շ	Ս. Գրիգորի և Նիկող.ի։
26	*Կ	Ա. Յիս.ակաց։
27	Բ	Ս. Յակոբեանեայ։
28	Գ	Ս. Դանիէլեանոսի քհն.
29	Դ	Պահք։
30	Ե	Ս. Կ. Եմայ Հայրապետին։

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՕՐ 31

Տճ. Բհանուսի Հվիվէ

1	Ո	Պահք։
2	Շ	Ս. Թադէոսի և Բարթ.
3	*Կ	Բ. Յիսնակաց։
4	Բ	Ս. Դանդրիոսի եպիսկ.
5	Գ	Նախավկայ Ս. Աբգր.
6	Դ	Պահք։
7	Ե	Ս. Հարցն Եղիսպատցւոց։
8	Ո	Պահք։
9	Շ	Յղումիւն Ս. Աստուծ.ի
10	*Կ	Բարկ. Պահց Ս. Յակ.
11	Բ	Ս. Մինասայ, Երմոգինի։
12	Գ	Ս. Կուռնելիոսի Հար.
13	Դ	Պահք։
14	Ե	Ս. Եւստրատիոսի։
15	Ո	Պահք։
16	Շ	Ս. Յկբ. Մծբնայ Հայր.
17	*Կ	Դ. Յիսնակաց։
18	Բ	Ս. Հայր. Իգնատիոսի։
19	Գ	Ս. Թէոփանեայ եպիսկ.
20	Դ	Պահք։
21	Ե	Ս. Կուսանացն Ինդոսի։
22	Ո	Պահք։
23	Շ	Ս. Դաւիթ Մարզպետին։
24	*Կ	Ե. Յիսնակաց։
25	Բ	Ս. Առաքաննոսի Նախ.
26	Գ	Ս. Առաքել. Պետ.ի Պօղ.ի
27	Դ	Պահք։
28	Ե	Ս. Որդւոյն Որոտման։
29	Ո	Պահք։
30	Շ	Ա. օր Պհց. Յնդկեան։
31	*Կ	Զ. Յիսնակաց։

Printed in Turkey

ԽԵՂԱՃԻ ԽՕՍՔԵՐ ՈՒ ԱՆԽԵԼՔ ԽՕՍՔԵՐ,

ՀԱՄԱՌՕՏ ԽՕՍՔԵՐ,

ԴԱՏԱՐԱՍԱՆՑԻՆ ԽՕՍՔԵՐ,

ՎԱՏԵՄ ԽՕՍՔԵՐ,

ՄԵԾ ԽՕՍՔԵՐ ՈՒ ՊԶՏԻԿ ԽՕՍՔԵՐ,

ԽՕՍՔԵՐ, ՄԻ՛ԵՏ ԽՕՍՔԵՐ։

Եւ եղաւ որ Մաթուսաղայ 999 տարի ապրէր։

Եւ եղաւ որ հարցնեն Մաթուսաղայի.

— Ինտր՝ չհանձրացար 999 տարի։

Եւ Մաթուսաղայ պատասխան տուաւ ու ըսաւ.

— Որովհետեւ... ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ կարդացի։

Կը յօրանջէի, — ինչպէս պիտի ընէր անշուշտ ամէն խելացի մարդ, երբ ընելիք գործ չունի։

— Մեր Տարեցոյցին առաջին մասը քեզի կը յանձնենք, ըսին Նշան-Պապիկեան զոյգ մը սիրելի բարեկամներս անակնկալ մը, որ կարծես... պանքայի մը անօրէնութիւնը կը յանձնէին։

— Օ՛ղ ռայթ... պատասխանեցի, Շէյքսպիրի լեզուովը խօսած ըլլալու համար, որովհետեւ նոյն օրը... Շէյքսպիրի անունին տարեդարձն էր։

Բիէռօի լաթերը հագած, առի դրիչս ձեռք, զուարթ ֆանթէզիներու քմածին ցատկռտուքներով զուարճացնելու համար ձեր չափազանց ձանձրացած միտքերը, — ո՛ սիրելի ընթերցողներ, — դրական դիւանքի ժպտուն նօթեր դնելով հոսկէ հոնկէ, բարիզեան նուրբ սրամտութիւնները խառնելով... ոսկերչի չուկային զուարճտաբանութիւններուն, մեր խելացի Ղազարոսին անթիւ չահատակութիւնները առեղծելով միտքիս խառնարանէն, վանմ խօսքերը ձուլելով... ապուշ խօսքերու, և վերջապէս թեթեւ դրականութեան բոլոր խոշ պարերը դառնալով ձեր առջեւ...

Որչա՜ փ, մշտակայ ժպիտ մը ձեր շրմունքին վրայ, կարդաք իմ հոգեբուղխ տողերս, առանց յօրանջելու։

Ու եթէ յօրանջէք...

Ո՛հ, այն ատեն ես կը մեռնիմ...

Ինչպէս կ'ըսէր բանաստեղծ մը։

ՏԱՐՕՒԱՆ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍՆԵՐԸ

(ԷՆԹԷՐՎԻՈՒ)

Ինչպէս ամէն պառաւ մամիկ ունեցած է իր դեռատի օրիորդի ժամանակը, ամէն անմահանալի զրոյ՝ իր լափուած առունը, ամէն ծեծուտոզ կին՝ իր փայփայուած օրերը, ամէն ապուշ՝ իր խելացի վայրկեաններուը և ամէն չուկացի՝ իր պօռոմն հօրմէն ընած առունը, նոյնպէս ամէն բան ունեցած է իր դարը։

Պղինձը, երկաթը, ոսկին, վերջապէս հողին տակ պահուած բոլոր հանքերը, իրարու սիրտ չկսարելու համար, կարգաւ իրենց դարերը ունեցած են. միայն խեղճ էնթէրվիուն իր դարը չունէր, քանի որ Ադամ Եւայի առուն էնթէրվիու չկար, և որպէս զի անոր ալ խաթրը չմնայ, ժողովս, յետ երկար վիճաբանութեան, յարմար դատեց այս դարն ալ անոր ձօնել։

... Աչուընիդ բացէ՛ք, էնթէրվիուի դարուն մէջ կ'ապրինք կոր։

Էնթէրվիուի առնդն է որ կը սիրէ, դեղին ու կանանչ առնդերէն աւելի առակալի, և բաւական է՝ հարբուխի յատուկ նորատեսակ թաչկինակ մը հնարել, կամ ատրճ ցատկելու մէջ առաջին մրցանակը շահիլ և կամ ձեր դրացիին աղջիկը փախցնել, որպէս զի, նոյն վայրկեանին, կարկառաք հասերուն չափ բազմաթիւ համբաւիրներ ձեր վրայ թափին, կնոնագրական նօթեր քաղելով՝ ձեր մայրիկին, մեծ-մայրիկին ու մեծ-հայրիկին նկատմամբ, իբր թէ անոնք ո և է յարաբերութիւն ունենային՝

ձեր թաչկինակի գլուխին, ձեր ատլմ ցատկելուն կամ ձեր աղջիկ փախցնելուն հետ:

Աստուած չընէ որ փորձութիւնը ունենաք յայտնելու թէ այնինչ ամիրային կառապանին հետ սուրճ խմած է՛ք օրին մէկը. — և անա՛ էնթէրվիու ընողներու խումբը ձեզի կը չրջապատէ, օխա մը ճերմակ թուղթ ափերնին և հինգ վարանոց մատիտ մը՝ մատուցներնուն մէջ:

Վախէրլօ, վախէրլօ, վախէրլօ, բացագանչեց Հիւկօ, որ մէկ բառը միայն անգամ մը գրելով չէր գոհանար. լնաո՛ր ես ալ չկրկնեմ անոր հետեւողութեամբ. —

Էնթէրվիւ՛ս, էնթէրվիւ՛ս, էնթէրվիւ՛ս...:

Եւ էնթէրվիուի ծայրայեղ չափազանցութեան clou-ն գտնելու համար հոս, կը փափաքիմ էնթէրվիուվ ընել տարուան տասներկու ամիսները, որովհետեւ միայն անոնք են որ զուրկ մնացած են այս պատիւէն:

Եր՛գ ամիսներ, ինչ ըսելիքներ ունին արդեօք, և ապ՛ուշ խմբագիրները, որ գանուք մարդու տեղ չդնելով՝ միտումնուն անգամ չեն անցուցած պզտիկ այցելութիւն մը տալ անոնց, որոնք հազարաւոր տարիներէ ի վեր, անընդհատ կը տքնին, և հայ դրաչարներէն նուազ բարեբաղդ, կէսօրուան վայրսօսի մը հաճոյքը անգամ չեն կրնար վայելել, նախանձելով անդուլ սա՛ մեր վարժապետներուն, որոնք տարուան վեց ամիսը արձակուրդով կ՛անցընեն, իսկ մնա՛ն վեց ամիսը՝ ... քնանալով:

Ու այս նորատիպ գլուխին յղացումովը ուռեցած, պայուսակս կը չալկեմ և ճամբայ կ՛ելլեմ այցելելու բոլոր ամիսներուն, առանց ժամանակ ձգելու որ Մանգուամ, լինէ աւելի ճարպիկ փրթելով, չկանխէ զիս, մէկը ղրկելով իր կողմէ, էնթէրվիուի ընելու համար մեծապատիւ Տասներկու Ամիսները:

I

ՑՈՒՆՈՒԱՐ

Սկսելիայի ձիւնաճերմակ բացատաններէն մէկը, կուտակադէզ տատոյներու հակայական լեռներուն պատկառոտ չուքին տակ, պզտիկ խրճիթի մը մէջ է որ կը բնակի Պապա Յունուարը, այն օրէն ի վեր, երբ Տէրը ըսաւ՝ «Եղիցի ղոյս», — բան մը որ ապահովաբար գինքը չերիտասարդացուցեր:

Ժպտագին ընդունելութիւն մը կ՛ընէ ձեր խոնարհ ծառային, թէեւ յայտնի է որ, իր առանձնակեաց անկիւնին մէջ, չատ սովորութիւն չունի խմբագիրներուն այցելութիւնը ընդունելու, և այս կէտը կը չեշտուի վիթխարի խոշորութեամբը իր ճերմակ գլուխին, որ երբէք արդուկուած չըլլալը կը յայտնէ:

Ճերմակ մօրուքը մինչեւ պորտը կը հասնի և խիտ ու առատ յօնքերուն տակ երկու չարաճճի աչքեր կը պճլտան, մինչ բերանը կը ծծէ չարուշնակ ճերմակ քիքօ մը, որուն երազային կապոյտ մուխը ոլոր մոլոր կը բարձրանայ դէպի պատէն կախուած լուսանկար մը, որ կը ներկայացնէ դէմքի ազուոր կին մը. — Պապա Յունուարին հին ծրմբերէն մէկը անշուշտ:

Այցելութեանս նպատակը իմանալուն՝

— Մ., պարո՛ն, կը բացագանչէ ա՛յնչափ ոգեւորուած՝ որչափ Բրոֆէսէօր մը իր քարոզներէն մէկուն մէջ, ես տարուան ամէնէն բաղդաւոր ամիսն եմ:

Ինչո՞ւ, պիտի հարցնէք:

Որովհետեւ, նախ հոս կը բերեմ՝ կաղանդչէքներու փորձանքը և վճարումներու պայմանա-

3662
39
Гос. Публ. Библиотека
СССР.

ժամերուն մեծագոյն մասը: Ա՛լ կ'երեւակայէք թէ իմ այս առաւելութիւններուս պատճառաւ, ամէն մարդ լնա՛ր երես կը դարձնէ ինծի, ինչու որ, ինչպէս հարկաւ դուք ալ դիտած էք, ամէն մարդ նուէր կուտայ, բայց ո՛չ ոք նուէր կը սառնայ, ամէն մարդ պարտքը կը վճարէ, բայց ո՛չ ոք առնելիքը կ'առնէ. այս դաղանիքը չեմ կրցած լուծել:

Մէկ բառով, քանկներու մէջբռուն եմ ես և ամէն մարդ կ'աղօթէ որ ժամ առաջ վերջանամ: Եւ հակառակ իմ օրերուս՝ տարուան ամէնէն կարճ օրերը ըլլալնուն, նորէն ամէնէն երկար ամիսը ըլլալ կը թուի:

Ա.յսպէս խօսեցաւ Պապա Յունուար, և ինչպէս սովորութիւն է, ցտահղեցայ իրեն... առանց իր ցաւին դարմանը գտնելու:

II

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

— Դեռ ո՛րչափ առեն քանըուքը օր պիտի քաշեմ:

Պարոն Փետրուարի առաջին խօսքը եղաւ այս տրտունջը, զոր արտասանեց՝ տրանջալի կերպով:

Երբ պատասխանեցի թէ այս խնդիրը դիւրաւ լուծուելիք բան մը չէր, խեղճ ու թշուառ Փետրուարը ճակատը ձեռքերուն մէջ առաւ, խորունկ ու ցաւագին մելամաղձոտութիւն մը ափրեց վրան և սկսաւ ուսերը ցնցելով հեծկլտալ, անտնկ մը որ կարծես նոյն ինքը Մնակեանն էր որ Դարբևոցապահէն Բ. վարագոյրը կը ներկայացնէր:

Քանըուքը տարու էր ան: Իր աշխարհ եկած օրէն ի վեր քանըուքը տարու էր և երբէ՛ք չէր յիշեր մանկութեան օրերը:

Ու ծնած օրէն ի վեր կը մնար քանըուքը տարիներու մշտամթագ դարուներն մէջ, բան մը՝ որուն պիտի նախանձէին անչուշտ երեսունը անցուկ կիներ, որոնք ձեպընթաց կառախառնքով դէպի քառասուն կ'արշաւեն:

— Ի՞նչ է արդեօք ձեր դանգատներուն պատճառը, հարցուցի ա՛յնչափ կենցաղագիտութեամբ, որ երթէ անցեալ տարուան ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ՏԱՐՑԱՑՈՒՅՑԻՆ կենցաղագէտ տիկինը հոն եղած ըլլար, տասը մասը մէկէն պիտի խածնէր:

— Իմ դանգատանե՞րս, պատասխանեց Պ. Փետրուար անանկ չեչտով մը, որ կարծես Ռուբէն Որբերեանին մէկ ռամռատորը կը կարդար, ո՛հ, ո՞ր մէկը թուեմ:

Նախ, աշխարհիս բոլոր կիները ինծի դէմ մեծ քէն պահած են, որովհետեւ ամէն տարի իրենց տարիքէն քանի մը օր կը գողնամ և այս կերպով գիրենք չտատով կը ծերացնեմ:

Աղջիկները գիս չեն սիրեր, տիկիններն ինծի երես կը դարձնեն. ես ալ կը տոխպռեմ պատառ կիներով գոհանալ, բայց անոնք անգամ չեն նայիր երեսս, առարկելով որ երթէ ես ալ միւս ամիսներուն պէս 30 կամ 31 օրերէ բազկանայի, հիմա անոնք ալ վոխանակ մէյմէկ ցնդած պատառներ ընդունելու, տակաւին դեռատի կոյսեր պիտի մնային:

Ու երեւակայեցէ՛ք թէ՝ մի՛չտ քանըուքը տարու եմ և տարիքիս այս յաւերժական երիտասարդութեամբը հանդերձ՝ չեմ կրնար կոր գտնել կին մը որ ինծի սիրահարուի:

Հապա վարձակալներ, Աստուա՛ծ իմ:

Անոնք ալ անիծելով կ'անիծեն գիս, որովհետեւ միշտ երկու-երեք օր կը գողնամ իրենց վարձակալի իրաւունքէն և յանկարծ, առտու մը, առջեւնին կը տեսնեն զիս՝ յայտարարելու համար թէ վերջացած է ամիսը, մինչ տակաւին անոնք նախորդ

ամսականը ամբողջովին չեն վճարած:

Հապա հայ բազրոններու անաթէմանը՝ ինծի դէմ:

Եթէ ձեռքերնէն գայ, պիս խաչը պիտի հանեն, որովհետեւ կը սպիտակ կոր պիրենք՝ իրենց պաշտօնեաներուն ամսականները վճարել՝ սովորականէն կանուխ:

Երբ իմանաք որ հայ բազրոն մը Թուքախած եղած է, պիտի՛ք որ իմ երեսէս է:

... Ու խեղճ Պ. Փեարուարը չարունակեց իր տրտունջները:

III

ՄԱՐՏ

Ընթերցողներէս անոնք որ «կլասիկական» հիմնական étudeներ ըրած ըլլալով, դիւցազնութիւնը գիտեն՝ sur le bout des doigts, հարկաւ պիտի երեւակայեն հիմա Մարտ ամիսը՝ ասպետական ձեւերով մէկը, — Տօն փուան մը Թերեւս, Տօն Ֆիլօթ մը գուցէ:

Պահու ունիմ սակայն յայտարարելու թէ այս կարծիքը սխալ է, բան մը որ կրնայ ալ պատճառել դառն յուսախաբութիւնը փեսացուի մը, որ աղջիկտեսի կ'երթայ և փոխանակ մանկամարդ հարսնցուի մը, մայրիկէն խոշոր կին մը կը գտնէ:

Մարտիկ աղա. — Խոշոր գլուխ՝ խոշոր մարմինի մը վրայ, որ իր հաւատարակչռութիւնը կը պահէ՝ չնորհիւ փորին ու հակափորին պատկառելի խոշորութեան, որոնք, աճպարարի զարմանալի ճարպիկութիւնով մը՝ առանց գլտորելու կը կենան երկու կարճ սրունքներու վրայ, հինգ հարիւր օխա նոց գինիի տակառի մը պէս:

Գլուխը անմազ ա՛ինչափ որչափ... կեղեւուած հաւկիթի մը և թեւերը այնչափ կարճ որ կը զարմանաս թէ ինտո՛ր... քիթը կը խնչէ:

Մեր սիրելի նախահօր Նոյ նահապետին պէս, գինովցած, մեծցած ու գլորցած, յայտնի է թէ կեանքին մէջ մրջինի մը վրայ անգամ չէ կոխած և ամբողջովին վճարած է Պատրիարքարանի տուրքերը:

Իր Թաղին Թաղական pérpétuel-ը և գլորոցին ցմահ հոգաբարձուն, բարի մարդուկ մը բլէյլ կը Թուի, bon viveur մը գերազանցապէս, amateur վրան-բաց պատմութիւններու, որ կրցած է քիչ մը դրամ հաւաքել՝ կարենալ իրագործելու համար այն պատուէրը, որ կը խրատէ՝ «կե՛ր, ա՛րբ և ուրախ լե՛ր», միջնարարներուն՝ դուարճանալով իրեն տարեվերջ հինկներու հետ... histoire de rire, և սեղանը ունենալով միշտ պատրաստ ամէնուն տունը, ա՛ինչափ հաճելի է իր ընկերակցութիւնը և ա՛ինչափ Թօհաֆ իր խօսակցակերպը:

Ի՞նչ ըսելիք կրնար ունենալ Մարտիկ աղա որ հարկաւ երջանիկ էր ապրելուն և որուն հոգին չէր գիտեր անչուշտ ձանձրոյթին ո՛չ մէկ տաղտուկը:

Սակայն, սխա՛լ, սխա՛լ, հարիւր անգամ սխալ:

Մարտ ամիսն ալ իր տրտունջքը ունի, անիկա ալ իր shrsը կ'ողբայ և ան ալ ունի ցաւ մը, որ կը կոտորայ:

Ու Մարտիկ աղա՝ խորապէս յուզուած և յուզմունքը մոռնալու համար՝ գաւաթ մը գինի պարպելէ առաք, բացաւ բերանը և սեռնունք ի՛նչ խօսեցաւ.

— Սիրելի՛ պարոն, հաւատացէ՛ք, ես տարուան ամէնէն դժբաղդ ամիսն եմ. ինչպէս կը վկայէ ամէն մարդ, ամէն տարի ժամանակին

պարագա կը կատարեմ, սակայն պիտի փափաքէի որ՝ ուրիշ եղանակի մը հանդիպէր իմ ամիսս։

— Կարծեմ անձրեւնեւրէն դժգոհ էք։

Մարիկ աղա ուսերը ցնցեց.

— Անձրեւնե՛րը... պա՛հ! Թո՛ղ ուղածնուն չափ գան, լենձի ի՞նչ. առնէս դուրս չեմ ելլեր, լմնցա՛ւ։

— Ուրեմն, ի՞նչ կրնայ ըլլալ ձեր դժգոհութեան պատճառը։

— Պատճա՞ռը... բայց պատճառը կերակուրներս են։

— Կերակուրնե՞րը։

Մարիկ աղա աչքերը վրաս յառեց.

— Բայց, չէ՞ք գիտեր որ, ըսաւ, Մարսը միշտ Մեծ Պահքին կը հանդիպի. էհ, հիչ ես կրնա՞մ պահք բռնել։

IV

ԱՊՐԻԼ

Երբ կայնեցայ սիրելի Պ. Ասլրիլի coquette վիլային առջեւ, որ պահուրտած է դարմանայինն ծաղիկներու գեղաժիժաղ սաւերներուն ետին, և երբ հազիւ կը պատրաստուէի՝ դրան սոնէթին P.S.V.P. հրամանին հնազանդիլ, ահա՛ դուռը բացուելով՝ Պարոնիզակցի դռնպռիկ ու կըսկըր ապաուհի մը ցուցուց իր սոխիմուած մերկ թեւերը և ձեռքէս բռնելով՝ ըսաւ ցած ձայնով.

— Սը՛սթ, ձայն մի՛ հանէք, էֆէնտին կ'աշխատի կոր։

Ու, իրաւ ալ, դրան մը կիսաբացքէն նչմարեցի սիրելի Պ. Ասլրիլը որ կ'աշխատէր։

Առաւօտեան սիրուն deshabillé մը՝ բայ-դոյն մեւրաքսէ, տանդելահիւս լայն փողկապ մը վիզին

չուրջը, որ աւելի կը չեչտէր մորթին փափուկ ճերմակութիւնը, առատ խարտեաշ մազեր՝ հանճարի հովէ մը կարծես ալեծածան, մատնիներով բեռնաւորուած պչրուհիի քնքուշ ձեռք մը, որ կը բռնէ կնոջական ոսկեզօծ սիկարէթ մը, աչուընները երկինք, Պ. Ասլրիլ... կ'ոտանաւորէր։

Սակայն, քայլերուս չշուկէն, իր երազանքներէն սթափած, բարեհաճեցաւ պահ մը վար իջնել Ողիմպոսի բարձունքէն, ուր կը սաւառնէր իր յաղթերուն երկնամոխիչ թեւերուն վրայ (անդնդ օդապարիկի նոր տեսակ մը), և իր թրթռուն ձայնովը հարցուց՝ մեղանչօրէն ներդաշնակ չեչտով մը.

— Ի՞նչ կայ, Հոռո՛մ։

Ու, այս կերպով իմացայ թէ այդ սիրուն աղջիկը կը պատասխանէր (երբ կանչէին) Հոռոմի անհամ անունին։

Ո՛ péripéties des choses!

Սակայն, ապաուհին լռութիւն կը պահէր, լռութիւն մը, որ հակառակ լռութիւն ըլլալուն, բնա՛ւ պերճախօս չէր, քանի որ սոխպռեցայ անձամբ պատասխանել.

— Սիրելի՛ վարպետ, ըսի, հաճեսա բիւրոդըր մըն է որ եկած է ձեզի էնթէրվիուվէ ընել։

Այս խօսքիս վրայ, Պ. Ասլրիլ երեսը ճմրթկեց, ինչպէս որ պէտք էր, սակայն աչքերը ուրախութեամբ փայլեցան, որովհետեւ մարդ ո՛րչափ ալ բանաստեղծ ըլլայ, նորէն հոգիովը cabot է միշտ, ղոր օրինակ Ս.ղամեան, Թօլայեան և այլն։

— Մէ՛ք, հրամայեց բանաստեղծին եթերային ձայնը։

Ու մեայ՝ գրասենեակ-հիւրասրահ-զարդասենեակ մը, — cocotte-ի ննջասենեակի մը չափ բուրումնաւէտ, — ղոր նկարագրելու համար պէտք է փոխ առնեմ Ջոնրապին գրիչը, — բայց պէտք է դիտնալ թէ աչխարհի վրայ ամէն բան փոխ կը տրուի,

սակայն մարդ երբէք չի կրնար իր գրիչը փոխ տալ :

— Ձեզի գոհացնելու համար ի՞նչ կրնամ ընել, հարցուց Պ. Ապրիլ, հրամցնելով նուրբ սիկարէթ մը, որուն ծխախոտը սուելի՛ խարտեաշ էր քան մազերը Աստղիկին (չստուածոտհին համար եմ, և ո՛չ... դերաստանոտհին համար) :

— Տէ՛ր, ըսի խոշոր խոնարհութիւնով մը, եկած եմ նշանակել ձեր ապատորութիւնները իրր ամիս :

— Ի՞մ ապատորութիւններս. ո՜հ, չատ անհնազատ են անոնք :

Ժպտեցայ և չարունակեցի.

— Վերջապէս, ի՞նչ են ձեր դաղափարները :

Փափկազդայնիկ Պ. Ապրիլ նկրչնչուած pose մը առացաւ և սկսաւ.

— Բանաստեղծ մըն եմ ես, բանաստեղծը դառնէ և կնիկի, բանաստեղծը ծաղիկի ու կապոյտ...:

Ու Պ. Ապրիլ արտասանեց երգող ձայնով մը.

Գարո՛ւն, ծաղի՛կ, կապո՛յտ ու կի՛ն,
Երազային դրամ՛ատս, եղե՛ւ,
Ինչ որ տըւաւ ահա՛ երկինն,
Ինչ որ ահա՛ ես աղ կ'երգե՛մ:

(Այս միջոցին, Պ. Ապրիլ ասանկօրով երկինք եկած ըլլալով, քանի մը վայրկեան սպասեցի որ երկինքէն վար իջնէր :)

Ու չարունակեց.

— Սրդ, երբ իմ կարգիս կուգամ գրաւել Օրացոյցին էջերը, կ'ուզեմ որ ինծի դարպասեն, դիս ծօնեն, և աղուոր աղջիկներու խումբեր՝ ճերմակ ծաղիկներով զան դիս դիմաւորել՝ սիրոյ երգեր երգելով :

— Իրաւունք ունիք :

— Մինչեւ՝ ասոր փոխարէն ի՞նչ կ'ընեն. իմ եկած առաջին օրս խակ կարդ մը մարդիկ՝ իրար խաբելու համար, խել մը անհամ տափակութիւններ կը յօրինեն և չեն վարանիր զանոնք իմ անունովս մկրտելու՝ poissons d'avril կոչելով :

Ու իմ յիշատակս յարգելու համար, տարուան մեայած մասին մէջ ալ... էրիկները իրենց կիները կը խաբեն և փոխադարձաբար, պարտատէրները իրենց առնելիքտրները կը խաբեն, երիտասարդները՝ կարգուելու խոստումներով աղջիկները կը խաբեն, բաժանորդները՝ թերթի տնօրէնները կը խաբեն...:

Ո՜ւֆ, անտանելի է աս, եղբայր :

V

ՄԱՑՈՒ

Գլխէն մինչեւ ոտքը, վերապատուելի clergyman-ի մը պէս սեւեր հագած, դէմքը լուրջ ու ժժգոյն, պեխն ու մօրուքը ամբողջովին ածիլուած, Գեր. Տ. Մայիս գիս կ'ընդունի խստաբարոյ պարտէզի մը մէջ, ուր ծաղիկները անգամ դուրնաւոր չեն... ինչպէս լրջութեան :

Տ. Մայիս թիւացս կ'ընէր այս պարտէզին մէջ, աչքերը սեւեռած խոշոր դիրքի մը էջերուն վրայ, որ ապահովաբար Աստուածաչունչի հատոր մըն էր, կա՛մ Նարեկ մը :

Երբ մեք բացատրեցինք (յոգնակի առաջին դէմքը՝ ինչպէս լրջութեան) մեր այցելութեան նպատակը, Տ. Մայիս սեւելի լուրջ կերպարանք մը առացաւ, եթէ երբէք կարելի է սեւիկա :

Իր կարգացած էջին մէջտեղը՝ կարմիր ժապաւէնէն նշանը ձգելով, հատորը գոցեց, թեւերն տակը առաւ, հազաց, ակնոցը ամանին մէջ ծալեց, եղջերաիոզ փչելու պէս քիթը խնչեց և աչքերը

դէպի երկինք վերցնելով՝ սոպէս սկսաւ.

— Յարգելի՛ պարոն, իր վիճակէն արհնջալ չի՛ վայելր երբէք պարկեչտ մարդու մը, ո՛րչափ ալ արհնջալիք ըլլայ վիճակը. և իրա՛ւ ալ, այս ակղբունքիս հաւատարիմ, մինչեւ հիմա արտունջ մը չէ եղած բերնէս: Սակայն, չեմ ուզեր որ ինձի համար պարապ տեղ յոգնած ըլլաք և մինչեւ հոս գալու ձանձրոյթը յանձն առնէք եաք, ձեռնընիդ ունայն եա դառնաք:

Վիճա՞կս, յարգելի պարո՛ն, կա՞յ մարդ մը որ իր վիճակէն գոհ ըլլայ:

Տարուան ամէնէն անյարմար ամիսն եմ և իմ պաշտօնավարութեանս օրերուն, իմ պարկեչտութիւնս ու ամօթխածութիւնս չարաչար կը չարչարեն:

Սրդարեւ, իմ օրերուս կը սկսին բռնել տերեւները, և կ'երեւի թէ անոնց փթթումը չատ հետաքրքրական ըլլալու է, որովհետեւ չեմ կրնար առնել քայլափոխ մը, առանց հանդիպելու սիրասիրող զոյգի մը, որ տերեւներուն փթթումը դիտելու զբաղած չըլլայ:

Ու ե՛ս որ լուրջ ու անբասիր վարքի մը տէր եմ, տեսէ՛ք, ինձի՛ է որ կը յանձնեն՝ տարուան տասերկու ամիսներէն ամէնէն անպատկառելն պահպանող հրեշտակը ըլլալու պատիւը:

Սանն մը — դիւցազնութեան դարերուն — վիճակս տակի՛ տալի դէպ էր. մարդիկ դիտմամբ իմ ամիսս ընտրած էին, որպէսզի յատուկ ծանոթ, ուր Սատիկի տաճարներուն մէջ մինչեւ լոյս սիրոյ ծանոթութիւնները կը կատարուէին:

Պէտք չէ՞ր որ սակայն, իմ լրջութիւնս ու պատուախնդրութիւնս նկատի առնելով, ինձի յանձնուէր անա՛նկ եղանակ մը, ուր սիրտերը քիչ մը նուազ բոց ունենային և զգայարանքները՝ քիչ մը նուազ դիւրաւառութիւն:

Եւ, յետոյ, Աստուա՛ծ իմ, աս որչա՛փ ծաղիկ:

Ծաղի՛կ, ծաղի՛կ, ծաղի՛կ... ամէն տեղ ծաղիկ, նոյն իսկ լրագրավաճառներուն ձեռքը... Ծաղի՛կ:

Ս.յսչափ ծաղիկէն ա՛լ հարբուխ եղայ, պարո՛ն, հազ եղայ, հիւանդ եղայ:

Հապա սա անտանելի բանաստեղծնե՛րը:

Վեց հազար տարիէ ի վեր ամէն վայրկեան վրաս բան կը գրեն, և դո՛ւ չլմնցուցին:

VI

ՅՈՒՆԻՍ

Ա՛յ որ, ի՛նչ charmant տղայ սա՛ միւսիւ Յունիսը, ճչմարիտ տիպարը զուարթախոհ fétard-ի:

Բայց ո՛չ այսօրուան fétard-ներէն, այն ազժդոյն ու նիհարկեակ երիտասարդները, իրենց snob-ի au dernier cri լամերուն մէջ կորսուած, որոնց կը հանդիպինք՝ իրիկուան դէմ՝ Թոզաթղեանին սրահը, իրենց գաւազաններուն կոթը կրծելով, և կէս-գիշերէն եաք՝ երգեցիկ-սրճարաններու foyer-ները, ուր նստած կը յօրանջեն՝ կեանքի ձանձրոյթը վայելողի ամրողջ spleen-ովը, իրենց տաղտուկը չանալով ծածկել՝ մինչեւ մէջքերնին décolletée երգչուհիներու cliché սրամտութիւններով:

Չէ՛, սիրելինե՛ր, միւսիւ Յունիս այս զեվզեկներէն չէ՛:

Խոշոր ու մարմնեղ երիտասարդ մը, պեխերը en croc, աչքերը վառվռուն, շրթունքները թարմ և ակռաները առողջ, որուն կիները կը նային՝ ակամայ՝ հիացումի ու ըղձանքի յայտնի արտայայտութեամբ մը:

Տասը տարուան մտերիմ բարեկամի մը ընդունելութիւնը ըրաւ, աչքերը չփելով, որովհետեւ

դեռ անկողնէն դուր էր ելած, թէեւ կէսօրը երկու ժամ կ'անցնէր:

Իր խառնակնդոր մազերը եւ ուրուած պէսքերը կը մատնէին վոթորկալից գիշեր մը...:

Բազնիքի լայն ղենջակի մը մէջ փաթթուած էր:

— Ինչ մը չե՛ւա, հէ՞, ըսաւ, որովհետեւ չա՛տ զբաղած եմ, առաւօտեան տուշ պիտի ընեմ:

— Վայրկեա՛ն մը. ամիսներու անձնական կարծիքները հաւաքելու ելած եմ, եւ կը փափաքիմ ձեր ալ կարծիքները առնել:

— Կարծի՛ք..., ես առանկ բան չունիմ:

—Կարծեմ դանգատելու պատճառ մը չունիք կեանքի դառնութիւններու մասին եւ գոհ էք ձեր ապրելէն:

Միւսիւ Յունիս ժպտեցաւ.

— Կը սխալի՛ք, սիրելի՛ս:

— Ի՞նչ:

— Իրաւ է որ առանձնութիւն չունիմ իմ դժգոհութիւնս յայտնելու համար մռնռոփիկներ բռնելու եւ լրագիրները չեմ լեցներ իմ արձակ կամ ոտանաւոր արտունչներովս, սակայն ասիկա պատճառ մը չէ որ նուազ դժգոհ ըլլամ:

— Չի՞լդ:

— Ահա՛ պատճառը. գլխանքը կը սիրեմ, հաճոյքը կը պաշտեմ եւ կատարի դիւերասէրիկ մըն եմ. ինձի համար ցորեկ չկայ. ցորեկները կա՛մ կը քնանամ եւ կամ տուշ կ'ընեմ:

Բայց գիշե՞րը..., օ՜հ, կեցցէ՛ գիշերը, կեցցէ՛ մութը. կառքով պատյաներ, Գամիլլի մէջ լուսցնկներ, Եանին, Թոգաթլեանը, Գոնգորտիան, Գրիսթալը... ահա՛ իմ կեանքս:

Սրդ, երեւակայեցէք վիճակս, երբ չար բազդէս, դիս դրած ևն անա՛նկ առաւ մը մէջ, ուր գիշերները ամէնէն աւելի կարճ ևն:

Սա՛ անիծած առաւօտն է որ ամէն բան կ'աւրէ կոր:

Հապա՛ թէ գլուխները կը տաքնան, ձայները կը բարձրանան, վերջապէս հապա՛ թէ ամէն մարդ քիչ մը ինքզինքը կը գանէ, եւ ահա՛ արեւը կուգայ աւէնուն քէյֆին մէջ փսխելու, իր վարդապետական լոյսը սփռելով մեր չամբանոցի դաւաճիներուն վրայ:

Մ'ես, եթէ սա՛ խռիճած դեկտեմբերին աւերը ըլլայի, այն առեն պիտի կրնայի ամէն օր առաւօտուն սկսեալ լուսցնել:

Ա՛յսպէս խօսեցաւ միւսիւ Յունիս, եւ բաժնուեցայ իրմէ սխուր, գլխառակ ու անոր արդար արտունչներէն խորապէս զգածուած:

Ես՛դ Յունիս, դուն ալ այս տխրէն պիտի երթաս:

VII

ՑՈՒԼԻՍ

— Պարո՛ն, դուք ձեր առջեւ կը գտնէք ամիս մը, որ չափազանց կը ձանձրանայ:

Չեմ դիտեր թէ միւս պաշտօնակիցներս ինչ մտերմական խոստովանութիւններ ըրին ձեզի, սակայն կը դուշակեմ զանոնք:

Մէկ խօսքով, — ինչպէս դիտեցիք հարկաւ, — մեզի ամէնէն աւելի սրամտեցնողը այն անասնելի միօրինակութիւնն է, որով ամէն տարի, միեւնոյն ժամուն եւ միեւնոյն վայրկեանին կուգանք՝ յաւխաննապէս կատարելու համար միեւնոյն պաշտօնները:

Բանաստեղծն ալ չէ՞ ըսած՝

Դժնիկ ձանձրոյքն իմ ճակտիս վրայ
Կը ձակծրկէ սիրտս անդուլ:

Ա՛հա՛ւասիկ, մենք ալ կը ձանձրանանք և թէ ինչո՛ւ պոռ չենք մեր վիճակէն։

... Յուլիանոս աղա Յուլիանեան էր որ կը խօսէր այսպէս, չափազանց մեծոռիկ ոճով մը, կարծես Յ. Գուրգինէն ընդօրինակուած, նախադասութիւնները չկչտելով խղճմտօրէն, առանց վանկ մը իսկ կլլելու և իւրաքանչիւր բառը առատագծելով ձեռքի ու մատներու պզտիկ չարժուձեւով մը։

Լայն գիշերազգեստ մըն էր հագած, գլուխը կար bonnet grec մը և քիթին վրայ՝ թիթեղեայ չրջանակով ակնոց մը։

— Սրտէօք պիտի կրնայի՞ հասկնալ ձեր ձանձրոյթին գլխաւոր պատճառը, հարցուցի։

—Գլխաւոր պատճա՞ռը..., մրցանակաբաշխութեան հանդէսները, պարո՛ն։

— Հրամմեցէ՞ք, ըսի արմատած զարմացած։

— Ա՛յո՛, պարո՛ն, դպ-րո-ցա-կան մր-ցա-նա-կա-բաշ-խու-թիւն-նե՛րը, չեչտեց Յուլիանոս աղա Յուլիանեան։

Եւ տակաւին անոնք ա՛յնչափ կարեւորութիւն չպիտի ունենային, եթէ, ամէն մեղքիս վրայ, հասմեմուած չըլլային այն նշանաւոր ճառերով, որոնք մրցանակաբաշխութեանց ձանձրանալիութեան clou-ները կը կազմեն։

Ո՛հ, այս ճառե՛րը։

Միայն առնք միաքէս անցընելը բաւական է, որպէս զի մահուան սարսուռը զգամ։

Երեւակայեցէ՛ք որ, դարերէ՛ ու դարերէ՛ ի վեր աս ա՛ս է, և ես, դարերէ ու դարերէ ի վեր մարիկ կ'ընեմ այս ճառերը, միշտ միեւնոյնը, միշտ անգթօրէն համառման և յաւիտենապէս իրարմէ ընդօրինակուած։

Ա՛լ առնց երեսէն չզային դարձայ, չլսեցաւ եղայ։

Բոլոր այդ յաւիտենական «հուսկ բանք»երը բերնուս դիտեմ ա՛լ, բացարձակապէս բերնուս, սկսելով անխուսափելի «Սրբազան Հա՛յր, Տեա՛ր և Տիրնա՛յր»էն, մինչեւ սա՛ անփոխոխելի cliché «որպէս զի ըլլաք մարգեր, գիտակից բարուցն, գեղեցկին ու վսեմին և օգտակար անհատներ համայնքին ու եկեղեցւոյն»ը։

Ամէն անգամ որ կ'իմանամ վարժապետական պատառ չեչտերով արտասանուիլը այդ ճառերէն մէկուն, թաչկինակս կը խածնեմ, չպոռալու համար։

Ինչպէս պիտէք, ես չատ լուրջ մարդ մըն եմ, և սակայն, հակառակ ասոր, այդ ճառերը իմանալուս պէս, անդիմադրելի վախ մը կը զգամ երգելու՝ Կռաւբաւբռղին այն օղին է... և կամ՝ Բանդպոնիս կռնակը...։

Եթէ ինքզինքս յարգող և պաշտօնիս դիտակցութիւնը ունեցող մէկը չըլլայի, հաւատացէք որ չատոնց հրաժարականս տուած էի և դիչերով կծիկը դրած։

Սակայն, լաւ դիտեմ թէ իմ այս ընթացքս ո՛րչափ պիտի չհաւնեցնէր ամբողջ տարին և ի՛նչ փոխոխութիւններ պիտի մտցնէր կեանքի ժամայուցային դրութեան մէջ։

Ա՛յս էր պատճառը որ անցեալ տարի դիմեցի պատկառելի Ուսումն. Յարդուբղին, խնդրելով որ դպրոցական արձակուրդներու պայմանաժամը քանի մը ամիս առաջացնէ կամ յապաղեցնէ։

Իմ միւս պաշտօնակիցներս ընաւ առիթը չեն ունեցած՝ մրցանակաբաշխութեանց հանդէսներու ներկայ գտնուելու. թո՛ղ քիչ մըն ալ անոնք վայելեն այս հաճոյքը։ Միայն իմ ձակատո՛ս դրուած է։

Ինծի՛ ալ մեղք է։

VIII

ՕԳՈՍՏՈՍ

Պարզ է խնդիրը։

Օգոստոս ամիսը միմիայն տաքէն կը դժգոհի։

Որովհետեւ Օգոստոս ամիսը չատ տաք կը զգայ, որովհետեւ Օգոստոս ամիսը տաքէն կը խղդուի, ինչպէս տունը մնացած ազգիկները էրիկ կ'ուզեն, Օգոստոս ամիսն ալ քիչ մը օդ կ'ուզէ։

Սակէ դուրս, իրեն համար ամէ՛ն բան աղէկ է, կեանքը՝ գեղեցիկ, կիներները՝ աղուոր, ծովը՝ կապոյտ, ձիւնը ճերմակ և օրացոյցներու օդային գուշակութիւնները կարելի եղածին չափ անճիշդ։

Այդէն Օգոստոս ամիսը ա՛յնչափ պէր է որ՝ ո՛րչափ գանգատի, իրաւունք ունի։

Բայց, անիկա անուշութեամբ կը արտնջայ...։ Խեղճը ա՛յնչափ տաք կը զգայ որ բարձրաձայն խօսելու կամ բարկանալու տերևան իսկ չունի։

Երբ հաճեցաւ զիս ընդունիլ, Պ. Օգոստինոս իր պարտէզին մէջ էր, — չքաւէտ պարտէզ մը—, ու ճերմակ կտաւէ բանդալոն մը հագած, թևերը ամթթած, կուրծքը մերկ երկու ձեռքերն ալ առեն առեն թաթխելով պաղ ջուրի ամաններու մէջ, մինչ պաղպաղակի ամաններ ղինքը կը շրջապատէին։

Սակայն, դարձեալ քրտինքի խոշոր կաթիլներ կը գլտորէին ճակտէն։

— Բնաւ մէկուն չդիմեցի՞ք, կը հարցնեմ։

Պ. Օգոստինոս ուսերը ցնցեց,

— Դիմեմ, բայց որո՞ւ։ Հազիւ թէ կը հասնիմ, ամէն մարդ պիւզանցուհեան գացած է արդէն. արդ, որո՞ւ կ'ուզէք որ դիմեմ։

— Սակայն, ինսո՞ր կ'ընէք...։

— Նորէն, ամէնէն աղեկը, մարդ իր գործը անձամբ տեսնելու է։

— Ա՜խ՛ն քեզ...։

— Կը խոստանա՞ք ըսածս մէկուն չյայտնել։

— Կը խոստանա՛մ։

— Պատուոյ խօ՞սք։

— Այո՛, խօ՛սք։

— Ուրեմն, խօսքը մէջերնի՛ս, երբեմն համաձայնութիւն կը գոյանայինք սիրելի Դեկտեմբեր բարեկամիս հետ, որ չատ մտկատ է. ես իրեն քանի մը տաք օր փոխ կուտամ, ան ալ ինծի՝ քանի մը պաղ օր... ասիկա ա՛չ մէկու կը վնասէ, հէ՞։

— Հա՛, ուրեմն ասոր համար է որ երբեմն օգոստոսին մէջտեղը, չերմաչափը...։

— Սը՛սթ, մէկուն բան մի՛ ըսէք, եաքէն՝ միւս ընկերներս ալ ասանկ կ'ընեն. գիտէ՞ք, խօսք տուի՛ք։

— Ա՜յո՛, այո՛։

— Պատուոյ...

— Այո՛ք։

Ու խօսքս յարգեցի։

IX

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Որսորդի աւանդական զգեստները հագած, հրացանը ուսին և պայուսակը կախուած քովէտի, Սեպտեմբեր կը պատրաստուէր իր չուներուն հետ որսի երթալ, երբ պատիւը ունեցայ իրեն ներկայանալու։

— Օ՛, կարծեմ որսի եղանակին բացումը կը կատարէք կոր։

Բայց, Սեպտեմբեր հառաչեց։

— Ինչ ընես, պէտք է, բոլոր համակերպած մարդու չեչոտվ մը։

— Կ'երեւի թէ սակայն ասիկա ձեղի հաճոյք չի պատճառեր։

— Վա՛զ անցիր, եղբա՛յր։

— Ուրեմն, ինչո՞ւ կ'երթաք։

— Շատ միամիտ էք, սիրելի՛ս, հապա պարտականութի՛ւնը... ԵԹԷ կը կարծէք թէ լոկ իմ հաճոյքիս համար է որ ամբողջ ամիս մը լեռները ու ձորերը կը պտըտիմ՝ Թափառական Հրեայի մէկ նոր տպագրութեան պէս, սիա՛լ, հոգիս, մէկ միլիոն անգամ սիալ։

Որսորդութի՛ւն.... Ի՛նչ փորձանք, Աստուա՛ծ իմ։

Թերեւս որսորդութիւնը այնչափ անտանելի չըլլար ինքնին, եթէ սա՛ որսորդները չըլլային գոնէ։

Աստուա՛ծ չընէ, ազնի՛ւ պարոն, որ ճամբան որսորդի մը հանդիպիք։

— Բայց, հանդիպեցայ։

— Է՛, գլուխնիդ բան մը չեկա՞ւ։

— Ինչպէս չէ. պզտիկ գնդակ մը եկաւ՝ մարմնիս աւիշնէն հարուստ տեղը։

Սեպտեմբեր ուսերը ցնծաց։

— Սասիկա դեռ բան մը չէ, հոգի՛ս, աւելցուց. եթէ որսորդները միմիայն գնտակներ նետէին, նորէն ի՛նչ որ է, սակայն, ամէնէն դէշը, այն որսորդութեանց պատմութիւններն են, զորս հրապարակ կը նետեն։

Քանի՛ քանի՛ անգամներ մտիկ ըրած եմ սա՛ միեւնոյն պատմութիւնը.

«Երեւակայէ՛, եղբա՛յր, ծառի մը տակ կայնած էի, մէյ մըն ալ խումբ մը թռչուններ անցան. «մէկ երկու չըսած՝ հրացանս չակեցի, և պո՛ւմ, պո՛ւմ, պում...»

Եւ սա՛ հազիւ խօսքը աւարտած՝ ուրիշ մըն է որ կը սկսի,

«Անցեա՛մ մը ես...»

Ձանձրալի՛ք բան է, ձանձրալի՛ք։

Գոնէ՛ սա ազուշները քի՛չ մը երեւակայութիւն ունենային, գոնէ՛ քանի մը սիրուն tartarinade-ներ կարենային ստեղծել, նորէն ի՛նչ որ է։ Բայց ո՞ւր կը վիտաես։

Ու երեւակայէ՛լ թէ ամէն տեղ մասնաւոր club-ներ կան, ուր մի՛միայն այս պատմութիւնները կ'ըլլան. — Օրինակի համար, Իգմիրի Club des Chasseurs-ը, ուր որսորդութեան պատմութիւններով մարդուն գլուխը կ'արդուկեն։

Ատեն մը, քի՛չ մը յոյս ունեցած էի ազատելու, անմնելով կազմութիւնը որսորդներու նոր ակումբի մը, որ բոլորովին տարբեր ակումբ մըն էր, և որ կը բաղկանար միմիայն այն յարդելի որսորդներէ, որոնք... չեն որսար։

Ատոնք, առտուն կանուխ ճամբայ կ'ելլէին, հրացանը կռնակնին և իրենց պայուսակը կախուած քովնէնին, ուր սիրտ դնէին ա՛յն որսերը զորս... չպիտի որսային։

Ատոնց նպատակն էր՝ գիւղի մը ճաշարանը հասնիլ, և փոխանակ հրացան պարպելու, իրենց առյոյսներուն պարապ խօսքերը պարպել առաւօտեան մինչեւ իրիկուն և իրիկուան տուն վերադառնալ՝ առանց բացարձակապէս բան մը որսացած ըլլալու։

Սիրուն ծրագիր, չէ՞, և ես կ'ուրախանայի թէ ա՛լ եկած է ժամանակը, ուր երկինքի թռչնները և երկրիս կենդանիները ազատ պիտի ըլլան՝ արձակ համարձակ պտըտելու, առանց որսորդներէն հալածուելու։

Սակայն, եկէ՛ք տեսէ՛ք որ, այս մարդիկն ալ, հակառակ իրենց սկզբունքին, նորէ՛ն գերազոյն

ապուշութիւնը գործեցին՝ իրարու... որպէս պատմութիւններ պատմելու:

Այն օրը հասկցայ թէ ամէն յոյս վերջացած է ա՛լ, n+i=ni=fini ըլլալուն տեսակէն:

Գոնէ պատմուած պատմութիւնները իրա՛ր ըլլային:

Նէ՛ կեզեր...:

Սո՛ւտ, սո՛ւտ, բոլո՛րը սուտ այն հրացանի հրաչալի հարուածներուն, որոնք ապահովապար իրենց երազին մէջ նետուած էին միայն:

Նա՛. օր մը ես ալ դիմացի անտառը նապաստակ մը կը հետապնդէի կոր. յանկարծ՝ հո՛վ... հո՛վ... անա՛ նապաստակս... հրացանս առ... ու պո՛ւմ, պո՛ւմ...:

Ու մինչեւ իրիկուն, Պ. Սեպաստիրեր որպէս պատմութիւններ ըրաւ ինծի:

X

ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ

Գարնանի ազուոր երկինքին տակ, այգեստաններու գեղանկար շրջանակին մէջ է որ կ'ապրի սիրելեաններուս գիմեպանը «Ο պարապաս Օգթոլորիոս», — մեծանուն յաջորդը Նոյ Նահապետ սիրելի բարեկամիս, որ իր գինիին գիւտովը կրնայ պարծիլ ա՛նչափ, որչափ չպիտի կրնային պարծենալ Մարքոնի կամ Էտիսընն՝ իրենց բազմազան գիւտերով և որ իր այդ գիւտովը՝ աշխարհիս բոլոր հնարիչներէն աւելի օգտակար ծառայութիւն մը մատուցած է... գինոլիներուն:

Իր գինիի անագին տակառներուն ու ոսկեզօծ խաղողներու հմայիչ տեսարանին մէջտեղը, վայտէ աթոռակի մը վրայ նստած կորաքամակ,

քարի այգեպանը կ'երազէ՝ աչքերը յառած դէպի հորիզոնը, որ այգեստաններու անհունութեանը մէջ կը կորսուի:

Կ'երազէ, ու իր երազանքները մելամաղձոտ գոյն մը ունին:

Ո՛վ գիտէ ինչ տխուր մտածումներ կը թեւածեն անոր գանկին մէջ:

— Ի՞նչ ունիս, պարպա՛, կը հարցնեմ. այգեկութը գոնացուցիչ չի՞ թուիր քեզի այս տարի:

— Չէ՛, որդեակ, չէ:

— Արեւօք խաղողը պէտք եղածին պէս չհասունցա՞ւ:

— Չէ՛, որդեակ, չէ:

— Ուրեմն ի՞նչ կը մտատանջէ:

Բարի այգեպանը երեսը նայեցաւ մելամաղձօրէն:

— Ա՛հ, որդեա՛կ, խաղողները ա՛նչափ աղէկ եին և այգեկութը ա՛նչափ գոնացուցիչ, որ անոնց երեսէն... հիւանդ եմ:

Ա՛նչափ գինի խմեցի, ա՛նչափ ընտիր գինի կլլեցի որ, վերջապէս եղաւ ինչ որ գրուած էր... գինոլիներու տեսարանին մէջ:

Ի՞նչ ընեմ, որդեա՛կ, կը սիրեմ գինին և մանաւանդ ընտիր գինին կը պաչեմ. մարդ մինչ պատասխանատո՛ւ է իր սէրերուն, և յանցանքը ի՞մս է, երբ իմ սիրուհիս, իմ կինս, իմ նշանածս, իմ մերթեան գինին է:

Բայց բժիշկ պատուիրեց որ եթէ չեմ փափաքիր անդիի աչխարհը այցելել, պարտաւոր եմ գինիի տեղ միայն կաթ խմել:

Հիմա, պարո՛ն, դուք իմ տեղս եղէք, անունիդ Հոկտեմբեր ըլլայ, և, պօյերնիդ տեսնեմ, կա՛թ խմեցէք:

Տօքտորը վիճակ հասկցաւ:

— Բանի մը ամիս Պրուսայի ջերմուկները գացէ՛ք, պատուիրեց:

— Հապա գո՞րծս։

— Արձակուրդ մը առէ՛ք։

Ու ես, իբր պարտաճանաչ մարդ, քանի մը ամսուան արձակուրդ խնդրեցի՝ Լնքզինքս խնամելու համար։

Ինչ, իրաւունք չունէի՞ միթէ։ Վարժապետները ամէն տարի արձակուրդ ունին, և ե՛ս որ՝ աշխարհիս առեղծուածէն ի վեր, կ՛աշխատիմ՝ դիւնովութեան երջանկութիւնը բաշխելու համար ժամանակիցներէս անո՛նց, որոնք իրենց սիրտին ցաւերը կ՛ուզին լուալ իմ առականերուս մէջ, ինչո՞ւ ես ալ չունենամ իմ արձակուրդս։

Սակայն, ասէ՛ք, ասէ՛ք որ վարժապետութիւն չափ ալ կարեւորութիւն չունիմ եղեր։

— Իմ՛նդ ես, ի՛նչ ես, պօռացին երեսս ի վեր՝ տասնըմէկ պաշտօնակիցներս, երբ առաջարկս իմացան։

Ու ես հիմա ստիպուած եմ թէ՛ հիւանդութիւնս չգաղտնել և թէ՛ զինքն խնդել։

Սակայն, Աստուած մեծ է, հիմա ա՛ռ նայինք սա գաւաթը։

— կենա՛ց։

... Ու Պարպա Օգթովրիոս՝ իր ցաւը մոռնալու համար՝ նոյն օրը աւանակներու պէս լուկցաւ։

XI

ՆՈՑԵՄԲԵՐ

Կատարեալ ճիճղղտհիի յոյժ distingué դրութիւնն տակ ներկայացաւ մեզի Մըսդըր Նոյեմբեր։

Անշուշտ իր ճերմակեղէնները Լոնտոն կը լուացուէին. իր վողկապը կը յաւակնէր մէկ հատիկ ըլլալ ամեզերքի վրայ և իր ժիլէին կերպասն մինս օրինակները այրուած էին, որպէս զի մի՛ գուցէ ուրիշ մըն ալ տակէ իրեն ժիլէ չհնել տայ, և իր զգեստները ա՛նչափ անքնաքաւելի էին, որ կարծես զանոնք ճեւողը Վահան Փափազեանն էր (դերձակ)։

Աչխարհիկ մարդ, սալոնի մարդ մէ՛կ բառով, որուն դէմքին վրայ կը փայլէր... պաղպաւակութեան գերագոյն աստիճանը։ Ծայրայեղօրէն պաղարիւն մարդ մըն էր սա, որ ապահովաբար իր կեանքին մէջ ամէն օր խնդալու առիթը չէր գտներ։

Երբ իմացաւ այցելութեանս նպատակը, աթոռ մը հրամցուց և սկսաւ խօսիլ ձայնով մը, որ Սառուցեալ Ովկիանոսէն կուգար կարծես։

— Պարո՛ն, ըսաւ, ես չատ զուարթ մարդ մըն եմ։

Այս անակնկալ յայտարարութեան առջեւ՝ խոնարհեցայ... գեանէն առնելու համար երկու թեւերս, որոնք զարմացումէս ուսերէս վրդելով՝ վար ինկած էին։

Մեծայարգ Սըր Ճօն Նոյեմբեր նշմարեց զարմացումս և չարունակեց ժպիտով մը (ո՜հ, այդ ժպիտը)։

— Կը զարմանա՞ք. բայց աս ա՛ս է. ինչպէս պատիւը ունեցայ ըսելու, չատ զուարթ մէկն եմ, նոյն իսկ զուարթէ աւելի՛ բան մը, յիմա՛ր տղայ մը, թեթեւսոլի՛կ մը, չարաճճի՛ մը։

Բայց, աւա՛ղ, անգութ ճակատագիրը զիս դժբաղդ երկինքի մը տակ ստեղծեց։

Հազիւ աչխարհ եկած, ու ահա՛ անմիջապէս իմ ետեւէս կուգայ Սմենտան Սրբոցի տօնը, մեռելներու տօնը, ուր, աչխարհիս բոլոր կաթոլիկները, սեւեր հագած, իրենց մեռելներուն վրայ կ՛երթան։

Հիմա, ինքզինքիդ իմ տեղս դրէ՛ք, և ըսէ՛ք, այս պայմաններով, մարդ ինչպէս կրնայ զուարթ ըլլալ։

Յետոյ, իմ օրերուս, երկինք ժպտուն է, հարթուխ է եղած ու կուլայ. տրամաթախիծ տխրութիւն մը կը ճնշէ մթնոլորտը. աչունը անցած է ա՛լ, բայց դեռ ձմեռն ալ չէ եկած։

Աւտոկ օդով մը զուարթ եղէք նայիմ։

Ա՜հ, երբ անգամ մը բաղդը մարդուս քէն պահէ, ա՛լ գործին խերը տե՛ս։

Չէք գիտեր, պարո՛ն, սիրտիս մէջ ինչ խօլ բաղձանք մը և ինչ յիմար տենչ մը ունիմ։

Բայց, մի՛, ո՜հ, դիս մի՛ ծաղրէք։

Կ'ուզեմ օ՛ր մը օրանց սա Բարեկենդանը տեսնել։

Հէ՞, ո՛րչափ ազուոր է արդեօք դիմակաւոր պարահանդէս մը, և ա՜հ, ա՜հ, մուտքը՝ 5 ղրուշ։

Ի՞նչ թռնաք պիտի ըլլար, երբ Բիւռօի լաթեր հագնէի, աւել մը ուսս, և ցատկէի, ցատկռտէի, պօռայի, կանչէի...։

Սակայն աւա՛ղ, երազ մըն է այս։

XII

ԴԵՒՏԻՄՈՆԵՐ

Երբ ներկայացայ մեծապատիւ Պ. Դեկառեմբերի, այս վերջինը դուրս եկած էր։

Բարեբաղդաբար սակայն, առաջուց գրած ըլլալով իրեն այցելութեանս նպատակը, սպասուհին յանձնեց ինձի նամակ մը, զոր կը հրատարակեմ՝ թարգմանութեան ու արտատպումի ամէն իրաւունքները վերապահելով. —

«Սիրելի պարո՛ն,

«Ներեցէ՛ք որ չպիտի կրնամ ձեզի անձամբ ընդունիլ, որովհետեւ պարտաւոր էի դուրս ելլել՝ անուշապուրի պատրաստութիւնները տեսնելու համար։

«Գալով անձնական կարծիքներուս, ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ. կեանքը կեա՛նք է, սիրելի՛ս, և պէտք է զայն տանիլ գէշ ալեկ։

«Իմ մասիս, Թող հնդկահաւը գէր ըլլայ, հաւը ա՛զէկ եփուած, անուշապուրը համով, և... երջանիկ եմ։

«Պաշտօնակիցներուս չեմ հետաքրքրուիր և միտքէս անգամ չեմ անցըներ թէ անոնք ի՛նչ կը խորհին աչխարհիս ունայնութեան վրայ։

«Հաճեցէք ընդունիլ, սիրելի՛ պարո՛ն, յարգանքներուս հաւաստիքը։»

Դեկառեմբեր

Ա՜հա՛ վերջապէս առիթ մը, որ իր վիճակէն գժգոհ չէ։

Մե՛ղք որ չկրցայ տեսնել պինքը անձամբ։

Էնթէրվիուներս աւարտած են, և երբ, մինչեւ մազերուս ծայրը յոգնած, կը վերադառնամ՝ ժիւլ Վէռնեան ճամբորդութենէս, 1905 տարին վերջացած է արդէն և վաղն է որ կը սկսի **1906**ը։

Ու մեր դրան առջեւ հոսում խլէզներ կ'երգեն.

«Այօ վասիլիս երիեր...»

Ո՞ՒՐ ԵՍ, ՂԱԶԱՐՈՍ ։

Սրճարանի մը մէջ ։

Նոր հարսի մը ազուորութեանը վրայ կը խօսին ։

Ղազարոս — որ, ըստ իր բարի սովորութեան, նորէն անցեալ տարուան ապուշն է, — խօսքի կը խառնուի ։

— Կը ճանչնա՛մ, կ'ըսէ, հետը կենակցած եմ ։

Նոր հարսը՝ Ղազարոսին իր վրայ ըսածը խմաՀնալով, կ'երթայ անոր հետ կուռիլ ։

Ղազարոս օրինակելի համբերատարութեամբ մը իրեն դէմ եղած նախատինքները լսելէ ետք, կը պատասխանէ .

— Եթէ ա՛յսչափ կը բարկանաք կոր, տիկին, չա՛տ աղէկ, սակէ ետքը ձեզի հետ չեմ կենակցիր ։

?

Իր մահուընէն քանի մը օր առաջ, Ղազարոս տխուր կ'երեւէր ։

— Տէ՛ր, ըսին իրեն, ի՞նչ կը մտմտաք ։

— Ինքզինքիս վրայ կուլամ կոր, պատասխանեց մեր ապուշը ։

?

Մահը կեանքին վերջը դնելով՝ չատ լաւ ըրած է Աստուած, որովհետեւ այս կերպով դոնէ մարդ ժամանակ կ'ունենայ ատոր պատրաստուելու ։

ՂԱԶԱՐՈՍ

?

Ղազարոս Լոնտոնէ կը վերադառնայ ։

— Ի՞նչպէս գտաք Լոնտոնի օդը, կը հարցնեն ։

— Հիանալի, սարսուռն ու թմրը ամիսը՝ ձմեռ և չորս ամիսը՝ օդը դէշ ։

?

Լուսնկայ գիշեր մըն է ։

Օր մը Ղազարոս հայրիկին հետ կ'երթայ ինտիգինս հաւաքոյթի մը, ուր մինչեւ ետքը բերանը չի բանար ։

Վերադարձին, հայրը կը հարցնէ իր խելացի զաւկին թէ ինչո՛ւ գիտցած բաներուն վրայ չէր խօսած ։

— Վախցայ որ, կը պատասխանէ Ղազարոս, կ'ելլեն չգիտցած բաներուս վրայ ալ կը խօսին ։

?

Մարդուն մէկը, — որուն մէկ աչքը ապակիէ էր, — պանդոկ մը կ'իջնէ, ուր մեր Ղազարոսը ապասաւոր էր ։

Պահակատան առեն, մարդը ապակիէ աչքը կը հանէ ու Ղազարոսին կուտայ, որպէս զի ջուրը դնէ ։

Ղազարոս ապակիէ աչքը առնելէ ետք, անշարժ կը կենայ ։

— Ի՞նչ կը սպասես կոր, կը հարցնէ մարդը ։

— Կը սպասեմ որ միւս աչքերնիդ ալ տաք ։

?

Կը զարմանար ամէն մարդ թէ ինչո՛ւ մեր Ղազարոսը Դատաստանական Խորհուրդին դիմած էր՝ բաժնուելու համար իր կնիկէն, որ չատ չնորհքով ընտանիքի պատուաւոր կին մըն էր ։

— Կը զարմանա՛ք չէ՞, հարցուց Ղազարոս, ուրեմն սա կօշիկներուս նայեցէ՛ք . կը տեսնէք թէ չատ ճեւաւոր և չատ աղուոր են, բայց չէք տեսներ կոր թէ ո՛ր կողմէն ոտքերս կը սեղմեն ։

?

— Սա կինը ինտո՞ր կը գանես, հարցուցին Ղազարոսին՝ չափազանց քաւած կին մը ցուցնելով ։

— Ներեցէ՛ք, պատասխանեց Ղազար, նկարչութենէ չեմ հասկնար ։

?

Բանաստեղծ մը, իր գրած մէկ երկար բանաստեղծութիւնը Դաշտարոսին կարդալէ ետք, կը հարցնէ թէ՝ ամէնէն աւելի ո՛ր կողմերուն հաւնած էր։

— Ինծի չկարդացա՛ծ տեղերուդ, կը պատասխանէ Դաշտար։

?

Դաշտարոս՝ անկուսիութեան Ծայրագոյն Արեւելքին մէջ գտնուելով, կ'որոչէ նայն երիկունը դիմացը եղող մարդը կողոպտել։

Սակայն, կէս-գիշերին, մութ փողոցէ մը անցած ատեն, մարդ մը իր վրայ կը յարձակի։

— Բա՛կդ կամ կեա՛նքդ, կը պոռայ։

— Ես ալ հիմա քենէ աւտնք պիտի ուզէի, կը պատասխանէ Դաշտարոս։

?

Ինչպէս գիտէք, Դաշտարոս չի սիրեր ճամբորդութեան ատեն իրեն հետ չատ մը գոյքեր տանիլ։

Այս պատճառաւ, անցեալ օր, ճամբորդութեան երթալէ առաջ, վրայէ վրայ երկոտասանեակ մը չապիկ ու վարտիք հագաւ։

Հիմա, ամէն անգամ որ մաքուր չապիկ ու մաքուր վարտիք հագնիլ պէտք ըլլայ... ազատ չապիկ մը ու ազատ վարտիք մը կը հանէ։

ԱՊՈՒՇ ԽՕՍՔԵՐ

ԽԵԼԱՑԻ ՄԱՐԴՈՑ ՀԱՄԱՐ

Աղուորութիւնը յանճնարարագիր մըն է, զոր բնութիւնը կուտայ իր նախասիրածներուն։

* * *

Երեք տեսակ բարեկամ կայ. —
Բարեկամներ, որոնք ձեզի կը սիրեն,
Բարեկամներ, որոնք անտարբեր են ձեր մասին,
Ու բարեկամներ, որ ձեզի կ'ատեն։

* * *

Մարդ ամէն տարիքին մէջ իրաւունք ունի կարդուելու։

Ինչու որ...

Կիները, երիտասարդութեան ատեն, մեր տարիուհիներն են,
Հասուն տարիքին՝ մեր ընկերուհիները,
Իսկ ծերութեան՝ մեր տատանները։

* * *

Սիրոյ մէջ կինը կը նմանի քնարի մը, որ իր դաշնիքները կը հաղորդէ միայն անոնց, որոնք լաւ քնար զարնել գիտեն։

* * *

Հիմակուան բարեկամները... սեխի կը նմանին։

Յիսուն հատին համին նայելու է՝ մէկ հատ ազէկ գտնելու համար։

* * *

Կինը աւելի զօրաւոր է իր ղգացումով, քան թէ երիկ մարդը՝ իր ուժով։

* * *

Եթէ կայ պատուղ մը, որ հաւմ կ'ուտուի, սա ալ գեղեցկութիւնն է։

ԹԷ Ի՛ՆՉ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ ԵՐԱԶՆԵՐԸ

Ո՜ չնորհափայլ ակռիններ, և
Ո՛ նազելի օրիորդներ, —

Ահա՛ նչանակութիւնը այն մէկ քանի երազներուն, զորս ընդհանրապէս կը տեսնէք ձեր տաքուկ անկողիններուն մէջ, — ապերաշխատ երազներ, որոնք մինչեւ ձեր անկողինները մօտենալու արթապղծութիւնը գործելէ առք, մէյ մըն ալ կը յանդգնին տանջել ձեր ազուոր գլուխները:

Եթէ կ՛ուզէք, հաւատացէք իմ այն երազահանական կարողութեանս:

Ամէն պարագայի մէջ, — խօսքը մէջկերնիս, — ես... չեմ հաւատար:

* * *

Երբ երազէք՝

Ամուսնութիւն, *կը նշանակէ* = Մահ:
Զինուորական = Բարի լուր:
Չի = Անակնկալ այցելութիւն:
Դրամ = Կորուստ:
Ոսկի = Ժորժ Տանտէնի բաղդակցութիւն:
Հաց = Երջանկութիւն:
Նաւակ = Բարի դուշակութիւն:
Ցղի կին = Զանձրոյթ:
Բժիշկ = Հիւանդութիւն:
Համբոյր = Մօտ օրէն ատանալիք նամակ:
Կին մը սիրել = Կուլ ձեր մէկ սիրած կնոջ հետ:
Շուն = Հաւատարմութիւն:
Ցուղարկաւորութիւն = Անակնկալ ուրախութիւն:
Ակռայ = Հիւանդութիւն:

Ապակի = Սիրային խզում:
Միս = Արկած:
Ասեղ = Սիրային ցաւ:
Կեակ = Տխրութիւն:
Ծաղիկ = Երանութիւն, չյուսացուած ուրախութիւն:
Սանտր = Մեծ վտանգ:
Մազ = Վտանգ:
Վճիտ ջուր = Զեղի գործ պիտի առաջարկեն:
Պղտոր ջուր = Զանձրոյթ, լացի:
Օձ = Հակառակութիւն, խորամանկութիւն:
Պառաւ կին = Սուտ, բամբասանք:
Մատնի = Նոր յարաբերութիւն:
Թռչուն = Ճամբորդութիւն:
Մկրատ = Մարեբայութիւն:
Կուիւ = Լաւ ճաշ մը պիտի ընէք (Բարի ախորժակ):
Դանակ = Բաժանում:
Թատրոն = Սիրոյ մէջ ցաւ:
Ճամբորդութիւն = Բնակավայրի փոփոխութիւն:
Կով = Հարստութիւն:
Պանդոկ = Մօտակայ ճամբորդութիւն:
Ոսկիկան = Մեծ ուրախութիւն:
Պարահանդես = Հաճոյք:
Թղթախաղ = Վտանգ:

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ՍՈՒՐԲԵՐԸ ԿԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ս. Պէռնարտինոս կ'ըսէ. — «Կինը սատանայի գործիքն է:»

Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ. — «Կինը մեղքին բազմապատկիչն է:»

Ս. Յովհան Ոսկեբերան կ'ըսէ. — «Բոլոր վայրենի գազաններու մէջ, կնիկէն աւելի վատնգաւոր գազան մը չկայ:»

Ս. Կիպրիանոս կ'ըսէ. — «Կինը թունաւոր օձ մըն է:»

Ս. Պօղոս կ'ըսէ. — «Բարի կին չկայ:»

Ուրիշ սուրբ մը կ'ըսէ. — «Կինը, ահա՛ բնութեան ամէնէն մեծ տանջանքը:»

Ուրիշ մը. — «Կնկան հետ ամէնէն խելացի մարդն իսկ ամէնէն խենդը կը դառնայ:»

Ուրիշ մը. — «Կին, օձ աւանց պոչի:»

... Ա՛րչափ galanteries, ա՛րչափ compliments!

Սակայն, Տիկին, դուք անոնց եղիք, Սուրբերը կրնան ուզածնին ըսել, դուցէ իրաւունք ալ ունին, բայց նորէն մարդիկ ձեր առջեւ պիտի խոնարհին, և ամէն պարագայի մէջ, աւո՛նք ալ իրաւունք ունին:

Սուրբերու այս անէծքները ձեզի քիչ մը չեն յիշեցներ... աղուէսին դունչը:

ՎԵՐԷՆ-ՎԱՐԷՆ

Տիկին ալ Սթաէլ հարցուց օր մը Նաբոլէոնի թէ՝ ո՛վ էր աչխարհիս առաջին կինը:

— Անիկա որ ամէնէն շատ զաւակ ունի, պատասխանեց մեծ աչխարհակալը:

×

Մի՛ շնար!

Կը պատուիրէ Տաննաբանեային չեմ յիշեր քանի՛երորդ պատուէրը, և այս պատուէրին հակառակողները աւելնօք սատի՛կ կը պատժուէին:

Օրինակի համար, Եգիպտոսի մէջ, կինը խաբող այրը մահուան պատիժին կ'արժանանար, իսկ երիկը խաբող կնկան... քիթը կը կարէին:

Պրազիլիոյ մէջ, այրը՝ մէկէն մինչեւ երեք տարի բանտարկութեան կը դատապարտուէր:

Հնդկաստանի մէջ, չնացող այրը՝ կրակէն կատարմիր դարձած անկողնի մը վրայ կը դրուէր և կինը՝ կատաղի չունեղուն կեր կ'ըլլար:

Ֆրանսայի մէջ, Մեծն Կարոլոսի օրով, մահուան պատիժը որոչուած էր այս յանցանքին դէմ, իսկ Հանրապետութենէն առաջ, չնացող կինը կը դատապարտուէր՝ երկու տարի վանքի մը մէջ բանտարկուելու:

Բայց հիմա...

Հիմա, վի՛մ վի՛մ ամուսնալուծում մը և... adieu!

×

Տաննեւութ տարեկանին, կին մը անմիջապէս խենդի պէս կը սիրահարուի:

Քսան տարեկանին՝ կը սիրէ:

Երեսունըվեցին՝ կ'ըղձայ:

Քառասունին՝ կը մտածէ:

×

Եթէ Սատանան կարենար սիրել, պիտի դադրէր չար ըլլալէ, ըսաւ Սրբուհի Թերեզա։

Բայց, ան կը ճանչնամ կիներ, որոնք կը սիրեն ու նորէն չար են։

×

Կինը աչխարհիս վրայ երկու երջանկութիւն ունի։

Զարչարուիլ կամ չարչարել։

Զարչարուիլ՝ երբ կը սիրէ։

Զարչարել՝ երբ կը սիրուի։

×

Երեք բանի համար կին մը կը սիրենք.

Կամ իր գեղադատութեան համար, և այս սէրը լուրջ է, բայց հազուագիւտ։

Կամ իր գեղեցկութեան համար, — դռեհիկ ու կարճատեւ սէր.

Եւ կամ վերջապէս իր ախտին համար, — տեւական, բայց միօրինակ սէր։

×

Աստուած երկու պարգեւ չնորհած է մարդոց.

Ոմանց՝ դրամ։

Ոմանց ալ՝ խելք։

Եւ կարծած է թէ ասոնք իրարու տեղը կըրնան բռնել։

Ահա թէ ինչո՛ւ երկրիս երեսը անկուտիները խելացի կ'ըլլան, իսկ չատ մը հարուստներ՝ անխելք։

×

Շատ մը ազգէ կիներ ճանչցայ։

Իտալուհին միայն ա՛յն ատեն կը հաւատայ իր սիրահարէն սիրուած ըլլալուն, երբ անիկա իրեն համար ոճիր մը գործէ։

Անգլուհին՝ երբ իր սիրահարը իրեն համար խենթութիւն մը ընէ։

Ֆրանսուհին՝ իր սիրահարէն, իրը իր սիրոյն ապացոյց՝ ապուշութիւն մը կը ապահէ։

Իսկ հայուհին՝ միայն ա՛յն ատեն կը համոզուի թէ իր սիրահարը զինք իրապէս կը սիրէ, երբ իրեն հետ... Ս. Պատկով կը կարդայ։

×

Կը սիրենք, մեր չունեցած մէկ երջանկութիւնը խնդրելու համար ուրիշէ մը։

×

Երկրի վրայ՝
Ամէնէն գեղեցիկն է՝ աչխարհ.
Ամէնէն զօրաւորը՝ պէտքը.
Ամէնէն ընդարձակը՝ միջոցը.
Ամէնէն խելացին՝ ժամանակը.
Ամէնէն արբնթացը՝ մտքը.
Ամէնէն հասարակը՝ յոյսը։

×

Մարդ միմիայն երեք բան ունի. —
Հոգի, մարմին և ինչք։
Հոգին կ'երթայ։
Մարմինը կը հիւընդնայ։
Եւ ինչքերը... ժառանգորդներուն կը մնան։

×

Կան բաներ, որ լաւագոյն է ընել քան ըսել. Կան բաներ, որ լաւագոյն է ըսել քան ընել. կան բաներ, որ պէտք է ո՛չ ընել, ո՛չ ըսել. և կան բաներ ալ որ պէտք է թէ՛ ընել և թէ՛ ըսել։

×

Շատ մը կիներու կեանքը՝ երեք արարով չաւեչա մըն է։

Առաջին վարագոյրը՝ հեչտանք։
Երկրորդ վարագոյրը՝ ներկ ու արդուզարդ։
Երրորդ վարագոյրը՝ բարեպաշտութիւն։
Ու վարագոյրը կ'իջնէ։

×

Քանի տարեկանին՝ մարդ հաճոյքը կը սպաննէ, երեսունին՝ կը ճաշակէ, քառասունին կը չափաւորէ, յիսունին՝ կը վնասէ, վաթսունին անոր եաեւէն կը ցաւի։

×

Կնոջ մը առաջին սիրահարը՝ երբէք... վերջինը չէ։

×

Սէրը միշտ ցուօի մը կը նմանի։
Ձայն երգելու համար երկու հոգի պէտք է։

×

Սիրոյ այրուբենը միամիտ աղջիկներու հեզել սալը ա՛յնչափ մեծ հաճոյք մը չէ։
Յաճախ, նախընտրելի են ա՛յն կիները, որոնք կրնան արագօրէն կարդալ։ Այս կերպով, աւելի չուտ կը հասնուի գլուխին վերջին. և, ամէն բանի մէջ, մա՛նաւանդ սիրոյ մէջ, — ամէնէն կարեւորը, վե՛րջն է։

×

Սէրը կանխիկ դրամ է. աղքատ մարդ մը երբ ափին մէջ սէր ունի, սեղանաւորէ մը աւելի հարուստ է։

×

Գեղանի կին մը հաճելի է՝ աչքերուն։
Բարի կին մը հաճելի է՝ սիրտին։
Մէկը զոհար է, իսկ միւսը՝ գանձ։

ՀԻ՛ ՀԻ՛ ՀԻ՛...

Անդէբէնի վէպերովը մնած վիպային օրիորդ մը, օրին մէկը ծով կ'իյնայ և խեղդուելուն մազ ձեացած, կ'աղաւաղի։

Նաւաղած վիճակի մէջ գայն տուն կը բերեն։

Սթափելուն, օրիորդը կը յայտարարէ թէ կ'ուզէ կարդալ իր աղատարարին հետ։

— Անկարելի է, աղջիկս, կ'ըսէ հայրիկը։

— Ուրեմն կարդացած է, կը հարցնէ օրիորդը։

— Չէ՛, աղջիկս։

— Մի՞թէ իմ անձնուէր աղատարարս դիմացի տունին տղան չէ՞։

— Չէ՛, աղջիկս, թէօ-նէօվի չուն մըն է։

+

— Եթէ ես քնէ առաջ մեռնելու ըլլամ, դադաղիս եաեւէն պիտի գա՞ս, կը հարցնէր տիկին մը՝ երիտասարդի մը հետ կատակելով։

— Մե՛ռ, անչո՛ւշտ, տիկին, հաճոյքով։

+

Գրագէտներու մեծամտութիւնը նշանաւոր է։

Օր մը մեր գրողներէն մէկը (անունը չեմ ըսեր, որպէս զի չգժտինք) իր բարեկամներէն մէկուն հետ զարկերթաւոն մը կ'երթայ և բաւական լոլիկնալէ եաք, դուրս կ'ելլէ՝ գլխարկը հակառակ կողմէն դրած։

Բնական է որ ամէն մարդ մեր պարոնին կը նայի, գինովութեան հետեւանքներուն վրայ փիլիսոփայելով։

— Կը տեսնե՞ս, կ'ըսէ մեր գրագէտը, բոլոր անցորդները ինծի կը նային կոր. ճանչուր դէմք ըլլալն ալ ուրիշ բան է։

+

Պ. Գալիմիւ Պոնժուռ — Թեկնածու Ֆրանսական Ակադեմիային — օր մը քառասուն անմահներէն մէկուն կ'այցելէ։

Սպասուհին կը բանայ դուռը։

— Ներեցէ՛ք, պարոն, ձեր անուա՞նը, կը հարցնէ։

Պ. Գալիմիր Պոնժուռ՝ իր ամէնէն չնորհալի ժպիտովը կը պատասխանէ.

— Պոնժուռ։

Այցելուին կենցաղագիտութենէն հմայուած՝ սպասուհին կը հարցնէ կրկին.

— Պոնժո՛ւռ, պարոն, կը հաճի՞ք ձեր անունը չնորհել։

— Ըսէ, օրիորդ, Պոնժուռ։

— Է՛, չատ աղէկ, պոնժո՛ւռ, պարոն, բայց ձեր անուա՞նը։

— Անունս Պոնժուռ է, օրի՛որդ։

Միայն այն ատեն սպասուհին հասկցաւ որ, փոխանակ «Պոնժո՛ւռ, պարոն» ըսելու, պէտք է ըսէ. — «Պարոն Պոնժուռ։»

+

Յակոբիկ ու իր պզտիկ քոյրիկը անցեալ օր կը դիտէին նկար մը, որ կը ներկայացնէր Ադամ ու Եւան՝ աստղածագործութեան առաջին օրերուն զգեստով, զոր ապահովաբար ո՛չ Շմիթը կարած էր, ո՛չ Գալիվռուսին և ո՛չ Միւռը։

— Յակոբիկ, էրիկը ո՞րն է, հարցուց աղջիկը իր եղբօր։

— Ինտո՞ր կ'ուզես որ հասկնամ, երկուքն ալ հագուած չեն։

+

— Ո՛հ, Մաւի՛, կ'ըսէր սիրահար մը ակրոհիլին, մէյ մըն ալ թէօր սահնակ խօսք մը ընես ինծի, ոտքերուդ տակ ինքզինքս կը սպաննեմ։

— Հապա երկրո՞րդ անգամուն, հարցուց աղջիկը։

+

Վաճառական մը իր անանկութեան պատճառը կը բացատրէ։

— Եղբայր, կ'ըսէ, միայն բամպակի գործին, 1000 ռակի կերայ...։

— Ոկրամո՛լ, կ'ընդմիջէ բարեկամը։

+

Սմռուռացած մարդ մը քսան տարիէ ի վեր ամէ՛ն իրիկուն Տիկին Զ***ին տունը կ'երթար՝ ժամանակ անցընելու համար. օր մը երբ այս մարդուն կինը մեռաւ, ամէն մարդ կարծեց թէ ալ Տիկին Զ***ին հետ պիտի կարգուէր։

Բայց մարդը պատասխանեց հետաքրքիրներուն.

— Եթէ Տիկին Զ***ին հետ կարգուիմ, այն ատեն իրիկունները որո՞ւն տունը երթամ։

+

Խաբուած էրիկ մը իր դժբաղդութեան վրայ կ'ողբար։

Բարեկամներէն մէկը զայն մխիթարելու համար սապէս ըսաւ.

— Սիրելի՛ս, եղջիւրները ակռաներու կը նմանին. եւած ատենին կը ցաւին, սակայն երբ անդամ մը եկան, ա՛լ ցաւ չեն պատճառեր։

ԻՆՏՈ՞Ր ԸՆԵԼՈՒ Է ԾՈՎՈՒ ԼՈԳԱՆՔԸ

(ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ)

Երբ կ'ըսենք՝ մեր ընթերցողներուն, ասիկա խօսելու պարզ ձեւ մըն է։

Ինչու որ մեր այս գրուածքը աւելի կը վերաբերի միայն մեր այն ընթերցողներուն փոքրամասնութեան, որ միջին դարէ ի վեր պահած է տակաւին լոգանք ընելու սովորութիւնը։

Ելեկտրականութեան այս դարուն, ճչմարտապէս modernisé եղած մարդը երկար առնէ ի վեր կրցած է արդէն թօթափել, ոտքերը լուալու, լոգանք ընելու կամ չապիկ փոխելու նախապատմական սովորոյթները, որովհետեւ... time is money!

Այն ժամերը, զորս մեր ծոյլ նախնիքները կը զոհեն եղեր լո՛կ իրենց արդուզարդերուն, հիմա կը զոհուին դրամ չահելու, և ասոր համար, փա՛ռք Աստուծոյ, վնաս մը չեն քրած, ընդհակառա՛կը։

Ու ես այս պատուէրներս կը գրեմ լո՛կ անոնց համար, որոնք դեռ պահած են առն առն ծոլութ բաղնիք երթալու խաղը։

I

Կարելի եղածին չափ պէտք է զգուշանալ հագուստ սքուած ծոլութ բաղնիք մտնելէ։

Առողջապահութիւնը և կենցաղագիտութիւնը կը պահանջեն որ ծոլութ բաղնիք մտնելէ առաջ, մարդ լաթերը հանէ։

II

Ձեր զգեստները հանելէ առքը, երբ պատրաստուիք գլուխ ի վար ծով նետուիլ, ոտքերնիդ ու ձեռուընիդ չուանով մի՛ կապէք։

III

Երբ վերջին վար նետուելով, ջուրին մինչեւ յատակը հասնիք, աւելորդ է ծոլուն խորէն ձեր բարեկամները կանչել, որպէս զի ձեր լուղորդի վարպետութեանը հիանան։

Նախ՝ որովհետեւ ասիկա անյարմար է, և յետոյ, կրնաք ծոլուն ջուրը պակսեցնել՝ զայն կուչ ու կուռ լմնելով։

IV

Ծոլու բաղնիքէն ելած առեննիդ մի՛ մոռնաք ալօթիդ հանել և ձեր զգեստները հագնիլ։

V

Զգեստներդ հագած առեն, սխալմամբ մի՛ հագնիք ուրիշին զգեստը, մինչեւ որ բացարձակապէս վստահ չըլլաք թէ՝ ձեր առած զգեստները՝ ձերիններէն աւելի նոր ու ձեւաւոր են։

VI

Դուրս ելած առեննիդ մի՛ մոռնաք վճարել բաղնեպանին դրամը։

Բայց, երբ անիկա մոռնայ, դուք մի՛ ըլլաք յիշեցնող։

VII

Վերջապէս, երբ ծոլու բաղնիքէն ելլէք, չմտա՛ք գացէք տաք բաղնիք մը... լուացուելու համար։

ՀԱՅՈՒՀԻՆ

(ՀԷՔԵԱԹ)

Ու մանիկս կը պատմէր.

* * *

«Օր մը, կապոյտ աստուածուհին երկիր իջաւ, «իր բոլոր աղջիկներուն բաժնելու համար այն այ- «լազան չնորհները, զորս կը բերէր իրեն հետ:

«Ու կապոյտ աստուածուհին հնչեցուց փողը:

«Ամէն ազգէ ու ամէն ցեղէ կիներ եկան մէջտեղ:

«Ու կապոյտ աստուածուհին անոնց ըսաւ.

«— Կ'ուզեմ որ ձեռնէ ո՛չ մէկը պարնջայ՝ իրեն «տալիք նուէրիս համար. ձեռնէ ամէն մէկուն մի- «եւնոյն բանը տալ չեմ կրնար. չէ՞ որ արդէն այս «տեսակ միօրինակութիւն մը պիտի պակսեցնէր «նուէրներուս արժէքը:

«Ուրեմն, Սպանուհիին տուաւ սեւ սեւ մա- «զեր:

«Իտալուհիին՝ վառվառ աչքեր ու սիրտ մը «սիրով դինովցած:

«Անգլուհիին՝ կաթոլ վարդով չաղախուած «գոյն մը:

«Ասարիացուհիին՝ մարգարտաշար ակռաներ:

«Ռուսուհիին՝ իշխանուհիի քալուածք մը:

«Գերմանուհիին՝ վէրթէրեան զգայնիկու- «թիւն մը:

«Նաբոլիդէնին չրթունքներուն՝ զուարթու- «թիւն տուաւ, Իզանտուհիին՝ սրամտութիւն, «Հելլէնուհիին՝ աղուոր հասակ, Հրէուհիին՝ երազ- «կոտ աչքեր և դդումի կուտ ուտելու մեծ ա- «խորժակ մը...:

«Ու երբ ա՛լ չմնաց բան մը տալու, աստուա- «ծուհին ոտք ելաւ:

«— Հապա ե՞ս, հարցուց Բարիզուհին:

«— Ի՞նչ, քեզ մոռցա՞յ:

«Ան տուն, բարի կապոյտ աստուածուհին «ըսաւ.

«— Քանի որ ա՛լ պարպուեցաւ նուէրներուս «պայուսակը, թո՛ղ իմ բոլոր աղջիկներս իրենց «ուսած նուէրներէս մէյմէկ քիչ տան քեզի:

«Ու բարի կապոյտ աստուածուհին հրաժանը «կատարուեցաւ:

«Ու երբ, բարի կապոյտ աստուածուհին կը «պատրաստուէր կապոյտ երկինքին ետին կորսուիլ, «Հայուհին, որ առջի իրիկունը ախտակ սրբելուն «համար ուշ արթնցած էր, վեչերը սրբած հա- «սաւ հետ ի հետ.

«— Հապա ե՞ս, հապա ե՞ս...:

«Բայց, բարի կապոյտ աստուածուհին, որ ա՛լ «տալիք նուէր մը չունէր, կապոյտներուս ետին «կորսուեցաւ:»

ՊԶՏԻԿ ԿԸՏԸԿՆԵՐ

Երիկ կնկան կուիս մը:

Տէր և սիկինը իրարու գլխուն կ'իջեցնեն աթոռ, մկրատ, խազանակ և այլն:

Ու սիկինը կ'ըսէ լալով.— Մէյ մըն ալ խոս- տացած էիր զիս երջանիկ ընել:

Էրիկը՝ լալով.— Դո՛ւն ալ զիս երջանիկ պիտի ընէիր:

×

Փեսացու մը՝ հարսնիքին առտուն կը մտմտար:

— Ի՞նչ ունիս, ինչո՞ւ ախուր ես, հարցուցին:

— Կը մտածեմ կոր...

— Վա՛զ անցիր... եթէ մտածես, չես կար- գուիր:

×

Սիրահար մը և սիրուհի մը՝ en flagrant délit կը բռնուին։

Էրիկը՝ դրան հաւէրէն կը պոռայ ամբողջ ձայնով.

— Բացէ՛ք դուռը, չէ նէ ձեզի կը սպաննեմ։

— Ձեմ բանար, կը պատասխանէ սիրահարը ներսէն, բայց եթէ դուռը կոտրէք, տունը կրակի կուտամ։

— Ա՛հ անամո՛թը... ուրեմն կինս բաւ ձեզի թէ տունս չեմ ապահովագրած։

×

Հիմնեան կոխ։

— Թչուառակա՛ն... դիս կը խաբես, հէ՛, և բարեկամիդ կնկա՛նը հետ կը խաբես։

— Ասոր համար մի՛ բարկանար, հոգի՛ս... հարկաւ քեզ՝ չճանչցած կիներուս հետ չպիտի խաբէի։

×

Դերասանի պատմութիւն։

Մեր հին դերասաններէն՝ Տիգրան Սանճագեան օր մը կ'ըսէ իր պզտիկ զաւկին.

— Յակոբի՛կ, ես քիչ մը վերի սենեակը կ'ելլեմ կոր, պզտիկ աղբարիկիդ նայէ։

Կէս ժամ ետքը, Տիգրան Սանճագեան վերի սենեակէն վար իջնելով կը տեսնէ իր պզտիկ Յակոբիկը, որ աղբարիկին երեսը կը նայէր ուշադրութեամբ։

— Ի՞նչ կ'ընես կոր հոդ, կը հարցնէ զաւկին։

— Ձըսի՛ր որ եղբօրս նայիմ, ահա՛ ես ալ անոր երեսը կը նայիմ կոր։

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(ԳԻՏԱԿԱՆ ՅՕԴՈՒԱԾ)

Գիտութեան յառաջդիմութիւնները...։

Ո՛ւֆ, անտանելի է ա՛լ, եղբա՛յր։

Աստուա՛ծ վկայ, սա՛ գիտուններդ բան գործ չունին։

Երկաթուղիէն, ձմեռագիրէն, հեռագիրներէն ու ելեկտրական չոգեկառքէն առաք, հիմակ ալ հնարեցին լուսանկարչական նոր գործիք մը, որով կարելի է այսուհետեւ անտանելի կերպով լուսանկարել... անտեսանելիին պատկերը։

Հանգիստ կեանք ապրիլ, ա՛լ անկարելի դարձաւ մեզի, և եթէ այսպէս երթայ, նոր ու անծանօթ աչխարհ մը չուելու է, ազատելու համար սա գիտուններուս ձեռքէն։

Ի զուր կը մտմտամ թէ՝ արդեօք բոլոր այս գիւտերը կ'ըլլան՝ մարդկութեան երջանկութիւնը ապահովելո՞ւ համար. և սակայն, մարդիկ, նուազ երջանիկ չէին կարծեմ այն երանելի դարուն, ուր, Տիար Սադամ, մեր ամէնուս հայրիկը, իբր աբբոզջ կահկարասի, ունէր միմիայն... թզենիի տերեւ մը։

Բայց, առանց ա՛յնչափ հեռուները երթալու և առա՛նց ջրհեղեղը կանխելու, չէ՞ք կարծեր որ մարդիկ աւելի երջանիկ էին ա՛յն օրերուն, երբ տակաւին երկաթուղիի գիծերը չէին եկած ծածկել երկրիս չորս կողմը, տարին մէկէ աւելի անգամներ մարդկային արիւնով օծելով իրենց երկաթները։

Անկեղծօրէն խօսելով, չէ՞ք կարծեր թէ երկաթուղիի գիւտը բաւական խաթարած է մեր երջանկութիւնը։

Մէկդի ընելով բոլոր չոգեկառքի արկածները, զոր մեր նախահայրերը կեանքերնուն մէջ մ'ը ունեցած էին, մ'է երազած, նորէն անհամար են չոգեկառքի դիւտին պատճառած անպատեհութիւնները։

Զոր օրինակ, կարելի՞ է երբէք հանդիսատես չունենալ առնել, երբ, մեր միտքերուն առջեւ ունինք միշտ ցցուած յաւիտենական մղձաւանջը այն դատաստանի հեռատես ու մօտատես ազգականներուն, որոնք ամէն վայրկեան կրնան չոգեկառքով մեզի պատուել իրենց ոչ հաճելի այցելութեամբ, յանկարծ մեր երեսները տեսնելու փափաքէն մղուած, մինչդեռ չատ աւելի աղեկ կ'ընեին իրենց դիւզերը նստելով, առանց մէկուն գլուխը արդուկելու։

Շոգեկառքին չնորհիւ, հիմա ա'լ կարելի չէ քանի մը ոսկի պարտք ձգելէ ետք գատաւոր մը մէջ, Պոլիս վերադառնալ, որովհետեւ պահանջատէրը մ'ի կը սպասէ, երկո՛ւ կը համբերէ, և երրորդ օրը, չոգեկառք մը նստելուն պէս, տանդ դուռին առջեւ կը տեսնէ։

Կը տեսնէ՞ք դիտութեան յառաջդիմութեան փորձանքները։

* * *

Ուրիշ անպատեհութի՛ւն մըն ալ, նա՛։

Ենթադրենք թէ գատաւորի հարուստ ընտանիքի մը զաւակ էք և Պոլիս կուգաք՝ գործով։

Սակայն, փոխանակ գործով զբաղելու, կը նախընտրէք զբաղիլ... Բերայի կնիկներով։

Ու օրին մէկը, անկուսի կը մնաք։

Ինչ ընել հիմա։ Օ'ն, անմիջապէս հեռագիր հայրիկին...

«Հիւանդ եմ, քսան ոսկի ղրկեցէք»։

Քսան ոսկին վայրկենական կը հասնի, և դուք ձեր հիւանդութիւնը կը դարմանէք... սիրեւերոտ սիրածին հետ զարնջուր խմելով։

Կեցցէ՛ զարնջուր և կին...։ Սակայն, կեցէ՛ք վայրկեան մը։

Ձեր սիրելի ծնողքը՝ ձեր համառօտ հեռագրէն տարտափառ՝ իմանալով իրենց սիրասուն զաւկին հիւանդութիւնը, առանց վայրկեան մը կորսնցնելու, չոգեկառք կը նստուին, և կը հասնին ձիշդ այն հոգեբանական վայրկեանին, երբ զբաղած էք ձեր Օֆելիային robe d'innocence հանելու, մինչ անկա իր ամէնէն intime ձերմակեղէնները կը ցուցնէ ձեզի։

* * *

Մ'ե, սա՛ չոգեկառքերը։

Հապա չոգենաւե՞րը, Աստուա՛ծ իմ։

Կարելի չէ օգափոխութեան համար ամառը գիւղ մը երթալ և տինչ գլուխով նստիլ։

Սմէն չոգենաւի գալուն, չարունակ անուդողի մէջ էք թէ՝ արդեօք ձեր սիրելի բարեկամներէն մէկ քանին եկա՞ծ են՝ ձեր որպիսութիւնը հարցնելու և ձեզի անհանգիստ ընելու բարի ուրախութեամբ։

* * *

Հապա հեռագի՞րը։

Սա՛ անհամ ու ապղտզղ հեռագիրը որ բոլո՛ր գէշ լուրերը կը բերէ մեզի։

Արդէն ըսուած է թէ հեռագիրը աղեկ լուր չի բերեր, քանի որ գէշ լուրերն են որ չուտ կ'իմացուին։

Հեռագիրն է որ, բանը գործը ձգած, կը փութայ մեզի իմացնել անա՛նկ բաներ, զորս չէինք հարցուցած իրեն և զորս յաւէտ անգիտանալ պիտի ուզէինք գուցէ։

Հեռագիրն է որ դիշերանոց կ'իմացնէ մեզի մեր սիրելիներուն մահը, սիրուհիդ փախուստը, պաշտելիդ անհաւատութիւնը և հաւկիթի հրապարակին բարձրացումը։

Էջեր պէտք են՝ թուելու համար բոլոր դէպ լուրերը զոր կ'իմացնէ մեզի հեռագիրը, որուն սեւ թելերը, երաժշտութեան portée-ներու պէս, կ'երկարին օդին մէջ, խանդարելով դաշտերու գեղջկական բանաստեղծութիւնը։

Ու եթէ, հրաշքո՛վ, հեռագիրը՝ բարի լուր մը հաղորդէ մեզի, այդ բարի լուրն ալ՝ հարիւրին վաթսուն՝ համեմուած կ'ըլլայ՝ հեռագրին խմբագրութեան մէջ սպրդած ցաւալի coquille-ով մը։

Ջոր օրինակ, ձեր եղբայրը՝ Մարսիլիա ելլելուն պէս կը հեռագրէ իր ընտանիքին. —

« Arrivé bon port».

Ու հեռագրատան պաշտօնեան սխալմամբ կը հեռագրէ.

« Arrivé bien mort!»

Որով, ամբո՛ղջ գերդաստան մը կը թաղուի՝ սուգի, արցունքներու և յուսահատութեան մէջ։

* * *

Ու կ'երեւի թէ հեռագիրը չէր բաւեր, մէյ մըն ալ... հեռաձայնը հնարեցին։

Եւ լրո՛ր թէ հեռաձայնն ալ չի բաւեր, նայէս, ձայնագիրը ելաւ մէջտեղ, — այն հրաշալի դործիքը, որ, ի մեծ ուրախութիւն ձեր ատնջուած փեսայի ականջներուն, յարխանապէս անջինջ կը պահէ՝ ձաթած ձայնը ձեր հանգուցեալ սիրելի... զոքանչին. ձայնագի՛րը, զոր նախանձոտ ամուսիններ կը սահեցնեն՝ իրենց Տէզտէմոնային բարձերուն տակ, որով արձանագրուլ լրատուն կը դառնայ ան... չնացող սիկիւններու։

Ո՛հ, դիտութի՛ւն, ո՛հ...։

* * *

Բայց, կամաց կամաց նորէն հանգիստնիս կը գտնէինք, և ստիպուած՝ կը պարտաւորուէինք լինքզինքնիս վարժեցնել երկաթուղիին, հեռագիրին ու

ՄԻ՛ ԿԱՐԴԱՔ

(ԿԱՐՃ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

Գիտէք վայրը ՏԷՐ-ՆԵՐՄԷՍԵԱՆ Տըպարանին,
Գործի մարդիկ հոն դիմելու չը վարանին։

* * *

Տիարհ վահրամ եւ Հրաչեայ, զոյգ աղբարիկ,
— Որոց սրտի ազնուութեան շուտ կը վարիմ, —
Տպագրական գործերու մէջ փորձ ու ներհուն,
Եւ ընդունած գովեստները խիստ շատերուն,
Ունին խառնուք մը ընդարձակ Սուլթան Համամ,
Թուղթի յատուկ ամէն ապրանք՝ ընտիր, *բանամ*
Պիտի գտնէք դուք ամէնքիդ, մեզան, տեղական,
Մատիս, գըրիչ ու պահարան, փորիկ, մեծկակ,
Վահառատանց բոլոր պիտոյը վերջապէս,
Գիներն ալ, տեսակներն ալ նոխ ու պես պես։

Վերի յարկը տպագրուին ամէն մատեան՝
Որոց գինով մրցակցող մը չ'ըլլար յատեան։
Առնուիլ զարդ, մա՛սամուր տիպ, գիրերը նոր,
Շինուած գործէն կ'արտափայլին գեղ ու շնորհ։
Դասագիրքեր ու տոմարներ՝ կազմատուներին
Մէջ կազմըրին, որ բացատրիկ հրմայէ մ'ուներին
Իրենց ձեւով շքեղ տոկուն. ա՛լ այնպես որ
Հրապարակին վրայ պարծանք մըն է այսօր
Այդ Տըպարանն՝ ուրտեղ դիմող մեր պատուարժան
Յանախորդներ գործ կը տեսնան աժան աժան։

Այս տողերուն անկեղծութեան երէ չ'ատաք,
Համոզուելու համար շուտով այց մը կուտաք։

Թ.

հեռաձայնին, նոյն իսկ աչք կը դողեինք լուսանկարչութեան, այն բարի, միամիտ ու սիրուն լուսանկարչութեան, որ պզտիկներուն ըբօսանքն է և մեծերուն ժամանցը:

Իրա՛ւ, այս գիւտն ալ ունէր իր անպատեհութիւնները, բայց ինչ ապուր կը խառնես, սիրելի՛ս. կամայ ու ակամայ այս բանին ալ հարկ էր վարժուիլ:

Մի՛այն, անո՛նք որ, իրենց դէմքին ոգեղութիւնը՝ հայելիին մէջ ցոլացուած տեսնելով բաւականացած՝ աւելորդ կը համարին անգամ մըն ալ գայն թուղթին վրայ անջնջելիօրէն դրոշմուած տեսնել, կրնան գոհանալ լուսանկարչի խանութին առջեւէն չանցնելով, և փողոցին մէջ, անդիտակցաբար լուսանկարուելու վտանգէն ալ զերծ մնալու համար, ճամբան քալած ատեննին, միշտ հովանոցը երեսնին կրնան բռնել:

Սակայն, աւա՜ղ, անգամ մըն ալ յուսախաբ եղանք. ա՛ս ալ պատրանք մըն է եղեր:

Մարդուն մէկը ելաւ... անտեսանելիին լուսանկարչութիւնը սասղձեց, իբր թէ իրմէ աւանկ բան ուզող ըլլար:

Թէ ինսո՛ր կ'ըլլայ այս... իրաւ որ, չեմ գիտեր և չեմ ալ հետաքրքրուիր գիտնալու: Սակայն, աս աս է:

Հիմա, կրնաք՝ տունիս առջեւէն անցած ատեննիդ՝ ըսել.

— Ծօ՛, նայի՛ն աս մէջտեղին մեր Թօլան ինչ կ'ընէ կոր:

Ու գործի՛քնիդ դէպի իմ տունիս կողմը կը դարձնէք, և նոյն րոպէին ձեր փղաձին վրայ կը պատկերանան իմ անճնական կեանքիս ամէնէն մտերիմ գաղտնիքները:

* * *

Այս հաշիւով, տեսէ՛ք ասկէ ետքը ինչեր պիտի ըլլան:

Երբ դերձակ՝ իր պահանջքը . . . չգտնելու միտքով, զարնէ դուռս և ես չբանամ, անմիջապէս լուսանկարչական գործիքը պիտի լարէ, և պատերազմական դիրքերուն հետևէն, լուսանկարս քաշելով, ցաւ ի սիրտ պիտի տեսնէ թէ . . . քիմքին կը խնդամ կոր :

Սիրուհի՝ այս գործիքին միջոցաւ, պիտի կրնայ դուշակել անհատաստումնութիւնները, և երեսէս պիտի զարնէ . . . դիւերային ծուլութիւններուս պատճառը :

Տիկնոջ — եթէ կարգուած եմ — զգեստներուս տակէն պիտի բառ առ բառ կարդայ դրացնէս մէջ գտնուած սիրային նամակները և պիտի կրնայ ճշդութիւն համրել քանիին դրամները :

Երբ, պաշտօն մը խնդրելու համար, տեղ մը դիմենք, փոխանակ մեր կարողութիւնը հասկնալու նպատակով՝ մեզի քննութենէ անցընելու, տակէ ետքը, մեր առջև պիտի լարուն լուսանկարչական գործիք մը, և մեր դլխուն պարունակութիւնը պիտի լուսանկարուն : Ո՛ տարտաղնիլիք :

Երբ, աղջիկտեսի համար տուն մը երթանք, մեր պաշտելիին ձեռքը մեզի խոստանալէ առաջ, մեր աներ պապան ու զոքանչ տուտուն այդ նորագիւտ գործիքով պիտի լուսանկարեն մեզի, հասկնալու համար թէ Պրիէօի Les Avariés-ին մէջ դեր ունի՞նք :

* * *

Սոսկալի է այս, պարոններ, և կեանքը, այս տեսակ պայմաններուն տակ, երթալով անտանելի կը դառնայ :

Ու մէյ մըն ալ կ'ելլենք հոյակապ արձաններ կանգնել անոնց, որոնք հնարեցին երկաթուղին, հեռաձայնը, հեռագիրը, չոգենաւը, չոգեկառքը, և մանաւանդ անտեսանելիին լուսանկարչութիւնը . . . միմիայն խեղճ մահկանացուներուս ջիլերը թուռդ հանելու համար :

Ո՛ գիտութեան մարդեր, գիտութեան մարդե՛ր, մեղքցէ՛ք մեզ :

ԳՐԱԳԷՏ ԸԼԼԱԼՈՒ ՁԱՄԲԱՆ

Սիրելի՛ս,

Եթէ կը փափաքիս յաջողիլ դրականութեան մէջ — ըլլա՛յ Հայ, Յոյն կամ Գնչուական — աղէկ մի՛ա դիր հետեւեալ խրատներուն, որոնք ապրիւնք ճն երկարամեայ փորձառութեան :

* * *

Վերջացած է ա՛լ պոհէմութեան շրջանը, և Հանրի Միւրժէ, — աչը և անօրէնը Պոհէմական վկանքին, — ապուշ մը կը համարուի ա՛լ, և անոր հետեւորդները դատապարտուած են յաւիտեանս յաւիտենից կօշիկէ վեր չելլելու :

Պոհէմութի՛ւն . . . : Բոլ տը Քոքի առնը վսեմ բան մըն էր. բայց հիմա՛. — Oh! ma barbe!

Սրդ, եթէ կ'ուզես յաջողիլ, —

Մոխիկ ըրէ՛ :

* * *

Նախ, աղէկ հագուէ՛ :

Գոնէ դերձակ մը, որ քեզի ձեւաւոր զգեստներ պատրաստէ, հոգ չէ թէ . . . ապառիկ :

Որովհետեւ մարդիկ՝ մի՛շտ « երեւոյթներէդ խաբուելիկ են » կը յանկերգեն, և միշտ . . . երեւոյթներէն կը խաբուին :

Ու ասոր համար, կրցածիդ չափ կախէ՛ աչքերիս բոլոր դերձակները. — աղէկութիւն ըրած կ'ըլլաս :

Մանաւանդ խնամք տար փողկապներուդ :

Փողկա՛պը. tout est là! Դոմէսթի-Ֆրանսէզի համբաւաւոր դերասանը՝ Պ. լը Պարժի՝ իր փողկապներուն չնորհիւ . . . մարդ եղաւ :

Առանց ձեռնոցի մի՛ պտըտիր երբէք և թո՛ղ մաղերդ աւելի խնամուած ըլլան, քան ոճդ :

Ինչու որ, անցած է ա՛լ վօսան այն դրագէտներուն, որոնք Ռոպէնսոնեան եղունդներ ունէին և որոնց մազերը կը յիշեցնէին... Ս. Փրիչեան Հիւանդանոցին մէկ յարկաբաժինը:

Առհասարակ, դրագէտը ճգնաւորի կեանք մը կը վարէր և գերեզմաններու մէջ կը թափառէր:

Բայց հիմա... nous avons changé tout celà! ինչպէս կ'ըսէ Մոլիէռ:

Կրցածիդ չափ աշխարհիկ սալօններէը մարը ելլիր, հոգ չէ թէ հրաւիրուած չըլլաս. բայց, եթէ չես կրնար ասիկա ընել, գոնէ անա՛նկ մը ձեւացո՛ւր որ ամէն մարդ կարծէ թէ ո՛չ մէկ երեկոյթէ պակաս ես:

Ասիկա ընելու համար, ամէն իրիկուն, առջի իրիկուընէ պաշտօնական բրաէնկոմ մը հագի՛ր և չարունակ կարդա՛ Սրանսպուլը ու Լիվանոը:

Այս կերպով, ամենայն վստահութեամբ կրնաս խօսիլ այն երեկոյթներուն վրայ, ուր սառուցդ անգամ ներկայ չէր, և յիշել բոլոր ներկայ եղող անձերը, որոնց հետ, աւելորդ է ըսել, du dernier mieux ես:

Երբ խաղը tournée մը գայ՝ իր affiche-ները վակցնել, բանդալոնդ ծախէ, բայց ներկայացում մը մի՛ փախցներ, որովհետեւ թէեւ եկող արուեստագէտը միշտ կը կարծէ թէ՝ ամէն մարդ թատրոն կուգայ՝ դէնքը տեսնելու համար, սակայն, իրականին մէջ, ամէն մարդ թատրոն կ'երթայ՝ միմիայն ընդհունքը ցուցնելու և իրար տեսնելու համար:

Ու մա՛նաւանդ — սխալ կամ ոչ — մի՛ հաւնիր ա՛չ մէկ բանի, որովհետեւ հանճարեղ մարդ մըն ես դուն, և միայն ապուշներն են որ կը հիանան:

Երբ գանուիս սալօն մը, ուր քեզի մաիկ կ'ըսեն, négligé ձեւով մը փուռէ թիկնաթոռիդ մէջ,

և կօխիկներուդ ծայրը նայելով՝ ըսէ աշխարհիս ամէնէն բնական բանը ըսելու պէս.

— Ա՛ղէքս. Փանոսեան երէկ իրիկուն կ'ըսէր ինծի թէ...

Աւելի մտերմական ձեւ մը տալու և աւելի effet ընելու համար, լաւագոյն է մականունը չնչել և միայն «Ա՛ղէքսանդր»ը ըսել: Ո՞ր Ա՛ղէքսանդրը, պիտի հարցնեն անշուշտ: Այն ատեն աւելցնելու է՝ անտարբեր չեչտով մը՝ «ձանըմ, սա մեր Փանոսեանը», իբր թէ ձեր խոհարարին մասին խօսէիք:

Բիչ մը աւելի ոսկի փոշի դնեալու համար galerie-ին, կրնաս չարունակել նոյն ոճով.

— Մրմրեանին ըսի որ...

— Երէկ եղիան ինծի ևկաւ...:

Հոգ չէ թէ ո՛չ Փանոսեանը ճանչնաս, ո՛չ Մըրմրեանը և ո՛չ Եղիան. ասիկա զուրկ է կարեւորութենէ. բաւական է որ ներկաները, որոնք քենէ ա՛չ աւելի ո՛չ նուազ կը ճանչնան այդ մարդիկը, պեղեցիկ համարում մը կազմեն քու մասիդ:

Միայն, ուշադրութիւն ըրէ՛ որ՝ վերոյիշեալ խօսքերը ըսած ատենդ, սալօնին մէջ չգտնուին՝ Եղիան, Փանոսեանը կամ Մրմրեանը. այն ատեն, կացինը քարին զարկած կ'ըլլաս:

Նոյնպէս, յարմար է ատեն ատեն սա տեսակ խօսքեր ալ սպրդեցնել.

— Բիչհանը գրական վէպ մը յանձնարարեց ինծի. բայց գրելու ժամանակ չունիմ, հիմակուհիմա թո՛ղ ապահ...

Միայն խնդիր է չափազանց détaché եղանակով մը արտասանել այս բառերը, եթէ կ'ուզես որ քեզի մաիկ ընողները անմիջապէս կարեկցին սա խեղճ Բիչհանին, որ անհամբեր գրական վէպիդ կը սպասէ:

Ասկէ ետքը կուգայ հրատարակիչներու խընդիրը, զոր պէտք չէ մոռնալ և զոր՝ «Հայր մեր»ի չափ գոյ գիտնալու է:

Զոր օրինակ, սա՛ տեսակ նախադասութիւնները չատ յարդի են.

— Պալենցը՝ բանաստեղծութիւններու հատորիկ մը ուղեր էր, սակայն միտք չունիմ տալու, որովհետեւ Նչան-Պապիկեաններուն խոստացայ, արդեօք Պալենցը ո՛րչափ պիտի նեղանայ... բայց, որո՞ւ հոգ...:

Եւ կամ՝

— Այսօր ճաշկան Մարզպետենին հանդիպեցայ. դարավերջիկ բարքերէ առնուած վէպ մը կ'ուզէ կոր... բայց հիմակուհիմա առնելուն միտք չունիմ գրելու, որովհետեւ լաթէ ուսումնասիրութեամբ մը զբաղած եմ:

... Ահա՛ այս կերպով, սիրելի՛ս, քեզ մարդու տեղ կը դնեն, և կը գանուիս նոյն իսկ անանկներ, որոնք տաղանդիդ վրայ կը հիանան:

Սակայն, ամէն պարադայի մէջ, սիրելի՛ս, Աստուծո՛յ սիրուն, զգուշացիր միշտ ատո՛ղ մը բանը գրելէ, որովհետեւ այն ատեն... ինչ ըլլալդ կը հաւնան:

ՂԱԶԱՐՈ՞Ս

Ա՛ր օր մը խնացանք թէ՝ մեր սիրելի բարեկամը Ղազարոս իր աղջիկը հնութեան տուեր է իր ամէնէն սիրերիմ թշնամիին:

— Ինչո՞ւ աղջիկդ տուիր, հարցուցինք իրեն:

— Վրէ՛ժս լուծելու համար, պատասխանեց մեր Ղազարոսը:

?

Մեր քոյրիկ զրպէտներէն մէկը կ'ըսէր Ղազարոսի.

— Կ'ուզեմ գրել բան մը, որ մինչեւ հիմա երբէք գրուած չըլլայ և որ բոլոր գրագէտներուն միտքէն իսկ չանցնի:

— Ձեր վրայ գովեստ մը գրեցէք ուրեմն, պատասխանեց Ղազարոս:

?

Ղազարոսին հարցուցին թէ՝ ինչ ընելու է մարդ, պարկեշտ ու պատուաւոր ըլլալու համար:

— Ուրիշներուն ըրածին հակառակը ընելու է, պատասխանեց մեր խելացի բարեկամը:

?

Ղազարոս իր գրասենեակին մէջ կ'աշխատէր, երբ եկան իրեն իմացնել թէ տունը կ'այրի կոր:

— Գացէք կնկա՛ս ըսէք, պատասխանեց Ղազարոս, ես տունի գործերուն չեմ խառնուիր:

?

Ղազարոս քանի մը անգամ վոդոցի մէջ գողերէն կողոպտուած ըլլալով՝ ա՛լ չէր համարձակեր դուրս ելլել:

— Բայց ինչո՞ւ համար քովդ ատրճանակ մը չես առներ, հարցուցին իրեն:

— Ի՞նչպէս առնեմ, պատասխանեց մեր նշանաւոր ապուշը, ան ալ կը գողնան:

?

Օր մը, Պ. Ղազարոս՝ չատախօս սափրիչի մը խանութը կ'երթայ՝ ածիլուելու:

— Ինսո՞ր կ'ուզէք որ ածիլեմ, կը հարցնէ սափրիչը:

— Առանց խօսելու, կը պատասխանէ Ղազարոս:

?

Պ. Ղազարոս թատրոնէ կը վերադառնայ:

Կը հարցնեն իրեն թէ՝ ներկայացուածը ինչ խաղ էր:

— Իրա՛ւ որ, կը պատասխանէ Ղազար, թատրոն մտած առենս ա՛նչափ սաստիկ կ՚անձրեւէր կոր որ յայտագիրը չկրցայ կարդալ։

?

Ղազարոս իր բարեկամներէն մէկուն նամակ մը գրելով, յետ-գրութեանը մէջ սապէս կ՚աւելցնէ. —

«Ինչպէս գիտես, երբեմն նամակները կը կորսուին, և եթէ այս նամակը մինչեւ քառասուն«ութը ժամ ձեռքդ չանցնի, խնայո՛ւր ինծի, որ«պէս զի ուրիշ մը գրեմ։»

?

— Ղազարո՛ս, գիտե՞ս թէ ինչո՛ւ մարդիկ, երբ երդում մը ընեն, ձեռնոցնին վեր կ՚առնեն։

— Հակցնելու համար թէ ըսելիքնին՝ օդին մէջ մնալիք բան մըն է։

?

Ղազարոս՝ իր մէկ բարեկամին.

— Ձեզի վոխ տուած հովանոցս բնաւ եղա՞ւ։

— Դեռ չկրցայ գտնել. ո՛վ գիտէ ո՛ւր մոռցեր եմ։

— Ուրեմն ձեզի նուէրս ըլլայ։

?

Ղազարոս թատրոնէն մնկնած առենը բարեսիրտն կ՚ուզէ կառտոպէն։

— Ձեր թի՞ւը, կը հարցնէ պաշտօնեան։

— Բարեսիրտ գրպանը նայեցէ՛ք... չկորսնցնելու համար հոն դրի։

?

Մեր սիրելի բարեկամ Պ. Ղազարոսին կը հարցնէին.

— Ինտո՞ր կ՚ըլլայ որ միշտ դրամ ունիք։

— Որովհետեւ երբէք հին պարտքերս չեմ վճարեր։

— Հապա նորի՞ը։

— Անոնք ալ... կը հինցնեմ։

?

Ղազարոս սուդի մէջ է։

Ու կը հարցնեն իրեն թէ՝ հակառակ սուդին, այս տարի գիւղ պիտի երթա՞յ։

— Հարկա՛ւ, կը պատասխանէ մեր մարդուկը, միայն ինչպէս ազգ, Սեւ ծովու գիւղերէն մէկը պիտի երթամ։

?

Բնագիտական։

— Դիտելի է որ, ըսին Ղազարոսին, սունկերը խոնաւ տեղեր կը բուսնին միշտ։

— Անոր համար է որ հովանոցի ձեւը ունին, պատասխանեց Ղազարոս։

?

Ղազարոս՝ սինեմատոգրաֆի ներկայացումէ մը կը վերադառնայ։

— Դէշ գիւտ չէ, կ՚ըսէ, սակայն չեմ հասկնար թէ ինչո՛ւ միմիայն ժամանակակից տեսարաններ կը ներկայացնեն։

?

Դատարանի մէջ։

— Ղազարո՛ս, ասկէ առաջ բնաւ դատապարտուա՞ծ ես, կը հարցնէ դատաւորը։

— Երկու անգամ... բժիշկներու կողմէ։

?

Ղազարոս՝ ազատասէր։

— Տիկինը հո՞ս է։

— Չէ՛, հիմա պատրաստ դնաց... բայց վայրկեան մը կեցէք, հարցնեմ իրեն։

ՄՏՔԻ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

Սիրուած կնոջ մէջ ինչ բան կը սիրենք։

Շղա՞րչ, կամ ժանեակ, թէ կապոյտ մուգլին, Եւ կամ օղ, մանի՛, թէ ապարանջան...։

Չէ՛, — սիրուած կնոջ մէջ, սիկի՛ն, միայն ձե՛զ կը սիրենք։

×

Կին մը կրնայ ծնած ըլլալ գեղեցիկ ըլլալու համար. բայց գեղեցկութիւնը կը սկսի միայն ա՛յն առեն, երբ սիրտը կարող է սիրել։

×

Աղուոր կիները միշտ իրենց ճակատներուն վրայ կը կրեն մէյմէկ յանձնարարագիր։

Այս յանձնարարագիրները գրուած են բնութեան ձեռքով և երկրիս վրայ գտնուղ ամէն ազգ կրնայ կարդալ զանոնք։

×

Արեւելեան բանաստեղծութեան մէջ —

Յօնքը՝ կամար մըն է։

Նայուածքը՝ նետ։

Ակռաները՝ քովքովի չարուած մարգրիտներ։

Աչքուցքները՝ առաւօտեան ցօղ։

Դէմքը՝ լուսնկայ։

Մազերը՝ մեռաքս։

Բերանը՝ կոկոն։

Այտերը՝ խնձոր։

Եւայն, եւայն, եւայն։

×

Կին մը մի՛չտ գեղեցիկ է իր սիրահարին համար, — ըսած է... ամէն մարդ։

×

Սիրահարները երբէք սովորութիւն չունին տեսնելու իրենց սիրուհիները թերի կողմերը, և անոնց թերութիւնները չաճախ իրենց համար նոյն իսկ մէյմէկ առաւելութիւններ կը համարուին։

Պարապ տեղը չէ որ ըսեր են. — «Սիրահարները կոյր կ'ըլլան»։

Այդ խեղճ բազդաւորներուն աչքին, — տըժգոյնը... յաւիտեան ճերմակութիւն մը կը տեսնայ։

Անհեթեթն ալ կին մը՝ անոնց համար... պաշտելի թո՛ւխ մըն է։

Զոհ-չոր ու նիհար կին մը... հասակի գրբութիւն ու մարմնի համաչափ ճկունութիւն մը ունեցող կը համարուի։

Գերը... վեհ քալուածք մը ունի։

Եթէ աղտոտ է, անոր համար ալ կ'ըսեն թէ... նեղլիժէ կին մըն է, և աս ալ հարկաւ իր հմայքը ունի։

Հակայ հասակ մը ունեցողը... դիւցազնի մը կ'նմանայ։

Իսկ կարճահասակը անոնց աչքին կ'ըլլայ... երկինքի հրաշալիքներուն մէկ տիպարումը։

Եթէ հպարտ է, այն տեղն ալ կ'ըսեն թէ... վեհ ու վսեմ սիրտ մը ունի։

Զարահմին... սրամիտ կ'ըլլայ և ապուշը... բարի։

Շատախօսը... ա՜հ, ա՛յնպէս զուարթասիրտ է։

Իսկ քնաւ խօսիլ չգիտցողը... պարկեշտ սոխթեաճութեան մը տակ կը պատսպարուի։

Այսպէս ահա՛, երբ մեկը շատ սիրէ,
Թերութիւնն ե՛ւ իսկ աւնոր կը սիրէ...։

Ինչպէս կ'ըսէ Մոլիէռ։

×

Գեղանի կին մը՝ չորս տարբեր նայուածքներ կը գրաւէ իր վրայ. —

Աղուոր կիները անոր կը նային նախանձով:
Տգեղ կիները՝ ատելութեամբ:
Ծերերը՝ ցաւելով:
Ու երիտասարդները՝ պաշտունով:

×

Կին մը գեղեցիկ ըլլալու համար, պէտք է ունենայ.—

Զորս բան սեւ.— Մազերը, յօնքերը, արտեւանունքները և բիբերը:

Զորս բան ճերմակ.— Մարմինը, աչքերուն մէջը, ակռաները և սրունքները:

Զորս բան կարմիր.— Լեզուն, չրթունքները, լինդերը և այտերը:

Զորս բան կլոր.— Գլուխը, վիզը, թեւը և ոտքին կոճերը:

Զորս բան երկար.— Կռնակը, մատները, բաղուկները և սրունքները:

Զորս բան նեղ.— Յօնքերը, քիթը, չըրթունքները և մատները:

Զորս բան մսուտ.— Այտերը, ղխտաները, հակաթորը և mollet-ները:

Զորս բան պզտիկ.— Ականջները, կուրծքը, ձեռքերը և տոտիկները:

Ո՛ գեղանի ընթերցուհիներ, հիմա որ ա՛լ հասկցաք գեղեցկութեան սահմանները, քննեցէ՛ք դուք ձեզ և եթէ կրնաք բոլոր այս պայմանները պատասխանել, առանց ժամանակ կորսնցնելու, չուտով վազեցէ՛ք ցուցահանդէս մը, ուր ապահովաբար առաջին prix de beauté-ն դո՛ւք պիտի չտեսնէք:

×

Դեռատի աղջիկները կը կարծեն թէ կարգուած մարդիկ չարունակ իրենց կիները կը վայ-

ելեն և աղքատները կ'երեւակայեն թէ ամէն Թոզաթլեան նատողին գրպանը լեցուն է:

Սակայն, քանխնդր կան, որոնք ամէն իրիկուն Թոզաթլեանին կը նային և գրամ չունին:

×

Կուսութիւնը կիներու ամէնէն մեծ հարստութիւնն է:

Սակայն, զարմանալի է որ, կիներուն մեծ մասը՝ կը ձգէ որ գիրենք... կողոպտեն:

×

Առուած խարտեաշ կինը չնորհած է Հիւսիսի բնակիչներուն, մխիթարելու համար զանոնք արեւի բացակայութենէն:

×

Կնոջ մը սիրտը երբէք չի ծերանար. երբ դադրի սիրելէ, ուրեմն դադրած է ա՛լ բաբախելէ:

×

Փեսասիէ աւելի թեթեւ ինչ կայ:
Փոշի:
Փոչիէ՞ աւելի թեթեւ:
Հով:
Հովէ՞ն աւելի թեթեւ:
Կին:
Կինէ՞ն աւելի թեթեւ:
Ոչի՛նչ:

×

Աղջիկները՝ ոսկի են:
Կարգուած կիները՝ արծաթ:
Այրի կիները՝ պղինձ:
Եւ պառաւները՝ թիթեղ:

×

Կին մը, մէկ տարեկանէն մինչեւ տասը տարեկան, ճանճ մըն է:
Տասնէն մինչեւ տասնըհինգ՝ ծիծեռնակ մը:

Տանըհինգէն մինչեւ քսան՝ դրախտահաւ։
Քսանէն մինչեւ քսանըհինգ՝ աստրակ մը։
Քսանըհինգէն մինչեւ երեսուն՝ ազաւնի մը։
Երեսունէն մինչեւ քառասուն՝ թռչնակ մը։
Քառասունէն մինչեւ յիսուն՝ բու մը։
Յիսունէն մինչեւ վաթսուն՝ ուրուր մը։
Անկէ հաքը, ո՛չ կին, ոչ թռչուն, այլ... ոչինչ։

ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒ ԼԵԶՈՒՆ

Ծաղիկները լեզուն ո՛չ գրաբար է և ո՛չ աշխարհաբար, այլ զուտ... բանաստեղծական։

Քանի որ բնագէտները երկար աւանդ է վեր ապացուցած են արդէն թէ՝ ծաղիկները իրար կը սիրեն, իրարու կը սիրահարուին, կը կարգուին ու կ'ամուսնալուծուին, անշուշտ պէտք է, լեզու մըն ալ տալ այդ էակներուն, որոնց սիրոյ՝ մերիններուն հետ կը բաբախէ։

Ծաղիկներուն լեզուն ստեղծեցին բանաստեղծները, իբրեւ սիրահարներու և սիրուհիներու, և այս լեզուն սիրուն ու թովիչ է իր տաղտկալիութեանը մէջ։

* * *

Հարսնուկ. — *Լքում կը նշանակէ։*
Ձերմակ յասմիկ. — *Համակրութիւն։*
Հալուէ. — *Դառնութիւն։*
Բաղեղ. — *Բարեկամութիւն.*
Մուրս. — *Սէր։*
Վարդ. — *Գեղեցկութիւն։*
Շահպրակ. — *Տեւական գեղեցկութիւն։*

Գեհենախնձորի ծաղիկ. — *Բարեգործութիւն։*
Նուռնուճար. — *Կարճատեւ երջանկութիւն։*
Պաճուճային շուշան. — *Երջանկութեան վերադարձ։*
Ձնծաղիկ. — *Բարի լոյս։*
Ելակի ծաղիկ. — *Բարութիւն։*
Ձերմակ մանուշակ. — *Անբծութիւն։*
Նարնջածաղիկ. — *Կուսութիւն։*
Ձերմակ վարդի կոկոն. — *Միամիտ սիրա։*
Լերդածաղիկ. — *Վստահութիւն։*
Վայրի կակաչ. — *Մխիթարութիւն։*
Եղինճ. — *Անդթութիւն։*
Կակաչ. — *Յաւատարմութիւն։*
Դեղին շահոխրամ. — *Արհամարհանք։*
Շուշան հովացաց. — *Նազելութիւն։*
Նոճի. — *Յուսահատութիւն։*
Նարգիս. — *Բազձանք։*
Ձարխոս. — *Դաղտնապահութիւն։*
Սղաւնաros. — *Համբոյր։*
Էլիօդորոբ. — *Գինովութիւն։*
Ժանեակնախնձորի ծաղիկ. — *Խարդախութիւն։*
Ձերմակ կամ կարմիր վարդ. — *Սիրոյ հուր։*
Վերոնիկէ. — *Հաւատարմութիւն։*
Նարգիսական շուշան. — *Հպարտութիւն։*
Ուռի. — *Անկեղծութիւն։*
Դափնի. — *Փառք։*
Ցախ. — *Մեծութիւն։*
Շահասպրամ. — *Աւելութիւն։*
Սոճի. — *Յանդգնութիւն։*
Մատուցակ. — *Սոխ։*
Կաղնի. — *Հիւրընկալութիւն։*
Վրանածաղիկ. — *Խոնարհութիւն։*
Դեղին վարդ. — *Անհաւատարմութիւն։*
Հրանունկ. — *Ապերախտութիւն։*
Գայլուկ. — *Անարդարութիւն։*

Մարգարիտ. — *Անմեղութիւն*,
Վարդի կոկոն. — *Դեռատի աղջիկ*:
Թոշնած տերեւներ. — *Մելամաղձոտութիւն*:
Միոզօթիս. — *Մի՛ մոռնար զիս*:
Յուրեն. — *Հարսնութիւն*:
Ձերմակ վարդ. — *Լռութիւն*:
Հաւամրգի. — *Մենութիւն*:
Գամելիա. — *Տափակութիւն*:
Լիլա. — *Անհամութիւն*:
Ֆրիզանդեմ. — *Սրամտութիւն*:
Մեխակ. — *Ապուշութիւն*:
Վարդ. — *Տափակ բանաստեղծութիւն*:
Շուշան. — *Երբեմն դրագիտուհի, բայց հիմա ա՛լ այդ գործէն քաշուած նորատի աղջիկ*:
Մարկիզ. — *Ինկած երգիծաբանութիւն*:

Դեռ երկար է այս քմաճին բառարանը, սակայն պարտաւոր եմ ընդմիջել, որպէս զի մի՛ դուցէ ձեր մեծապատուութիւնները ձանձրանան:

Ամէն պարագայի մէջ, կրնաք այս ծաղիկներով ծաղկեփունջեր կազմել ու անոնց խորհրդաւոր պերճախօսութեամբը կրնաք թղթակցիլ, ճիշդ ինչպէս պիտի թղթակցէիք անթել հեռագիրով:

ԿՈՂՋ ՇՈՒՐՋԸ

(ԻՆՉՊԷՍ Կ'ԸՍԵՆ ԿԻՆՆԻՐՈՒ ՎՐԱՅ)

Կողջ մը գլուխը՝ տունի մը տանիքին վրայ դրուած հողմացոյցին (girouette) *մը կը նմանի, որ ամէն հովի կը դառնայ*:

×

— Երբ տունի մը մէջ պառաւ աղջիկ մը կայ, ա՛լ պահապան չուները աւելորդ են:

Երիկ մարդը կրակ է, կինը՝ խաժուժ և սառնան՝ փքոց:

×

Ահա՛ գաղափար մը, որ ապահովաբար մեծն Տարուինի ինկնին ալիքի երթար. —

«Աչխարհիս ամէնէն սիրուն ու ամէնէն հրեշատակային կենդանիը մէջ մի՛չա նշանաւոր կապիկ մը կայ»:

×

Հարուստներու բարեկամութիւնը, ձմրան արեւը և կնկան մը երդումները. — ահա՛ երեք բաներ, որոնց կարելի չէ հաւատալ:

×

Կիները կոկորդիլոսներու կը նմանին. երիկ մարդիկը դրաւելու համար՝ կուլան և զանոնք դրաւելէ ետք՝ կը լափեն:

×

Կնոջ ուղեղը կազմուած է կապիկին գրեանչէն և աղաւէսին պանիրէն:

×

Տարաբաղդ մը. —
Աստ հանդչի կինս:
Ո՜հ, ինչ ազէկ, թէ՛ իր հանդստին և թէ՛... իմ հանդստիս համար:

×

Թռչունները, կաուներն և կիները այն երեք տեսակ կենդանիներն են, որոնք ամէնէն աւելի ժամանակ կը պահեն՝ իրենց արդուզարդին համար:

×

Կիները՝ պոռոտի տունն՝ սիրամարգիներ են, ընտանեկան գործերու տունն՝ անծեղներ, և գլուխ-գիների տունն՝ աղաւնիներ:

×

Բնութիւնը հակասութիւնները կը սիրէ. —

Ծանր կինը թեթեւամիտ կ'ըլլայ և թեթեւ կինը՝ ծանրամիտ:

×

Կին մը՝ մինչեւ քառասուն տարեկան՝ զորեղն կը չինէ մարմնին համեմատ և քառասունէն եւք՝ մարմինը զորեղին համեմատ:

×

Կին մը տասնըհինգ տարեկանին սէրը կ'ենթադրէ:

Քսանըհինգին՝ կը ճաշակէ:

Երեսունըհինգին՝ ինքզինքը սիրոյ համար կը պոռնէ:

Քառասունին՝ սիրոյ եռեւէն կը ցաւի:

Յիսունին՝ զայն կը վերյուշէ:

×

Ամուսնութիւնը վիճակահանութիւն մըն է:

×

Բարիքը՝ ձիերու դժոխքն է, էրիկմարդոց՝ քաւարանը և կիներու՝ արքայութիւնը:

ԳՈՅՆԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեռակ. — *Կուսութիւն, անմեղութիւն, ամօթխածութիւն կը նշանակէ:*

Կապոյտ. — *Սիրոյ սէր, ապահով սէր:*

Վարդագոյն. — *Երիտասարդութիւն, գեղեցկութիւն, ուրախութիւն:*

Դեղին. — *Անհաստատամտութիւն:*

Սեւ. — *Հպարտութիւն:*

Կանաչ. — *Յոյս:*

Կարմիր. — *Սաստիկ սէր, եռանդ, կիրք, ձայն:*

Մոխրագոյն. — *Տխրութիւն, մելամաղձոտութիւն:*

Մանիշակագոյն. — *Յաւ, սուգ:*

* * *

Ու քանի որ, ամէն բան իր գոյնը ունի, նոյն ինքն... մեր թերթերը, պ. Լէոն Կոզլան՝ հետեւեալ բաւական original *թուումը կ'ընէ... «իրերու գոյն»ին.* —

Գիրութիւնը՝ անուշ կապոյտ է:

Համակերպութիւնը՝ մարգրտագոյն:

Ուրախութիւնը՝ կանաչագոյն:

Յոգնութիւնը՝ գաճի-օղլի:

Հաճոյքը՝ թաւշավարդագոյն:

Բունը՝ ծխախոտի մոխիր գոյն:

Մտմտուքը՝ նարնջագոյն:

Յաւը՝ մոբագոյն:

Նախանձը չոգոլայի գոյն ունի:

Խոշոր պարտք մը վճարելու ծանր մտածումը՝ ձիապարտագոյն:

Տունին վարձքը վճարելու օրը՝ մեռելագոյն:

Ստացուելիք դրամը՝ կարմիր ոսկեգոյն:

Սիրային ժամադրութեան մը երթալը՝ թեթեւ թէյի գոյն:

Քսաներորդ սիրային ժամադրութեան երթալ՝ ծանր թէյի գոյն:

Կատարեալ երջանկութիւն...

Ըստ իս, ասիկա գոյն չունի:

ՆՕԹԵՐ

Սէրը կրակ է. ամուսնութիւնը՝ մոխիր:

— Կիները, երբ չեն սիրեր, ծեր օդեկոլոնի մը ամբողջ պաշարիւնութիւնը ունին:

— Կինը կ'ապրի մէկ միայն հայեւ, այլ... իրենց կարկուտիններով, չոգոքորոտիններով ու պատիւններով:

— Բացակայութիւնը՝ մեծ միջոց յարաբերութիւններու համար վատնդ կը սպառնայ:

— Սղոսէսը շատ բան գիտէ, բայց սիրոյ կինը մը ազոսէսէն աւելի գիտէ:

— Սատանան, որ զղջացած է էրիկմարդը ստեղծած ըլլալուն համար, երբէք չէ զղջացած կինը ստեղծելուն:

— Սէրը՝ որ այնչափ պզտիկ բան մըն է ինքնին, կեանքի բոլոր բաներէն առնէն լուրջն է:

— Սէրերու ամէնէն հազուագիւտը... պզտառնական սէրն է:

— Սիրահարի մը բրած խրտուքանչիւր գործին եզրակացութիւնը՝ իր սիրուհիին վրայ մտածելն է:

— Կ'ուզէ՞ք սիրուիլ:

Երբէք մի՛ սիրէք:

— Գիւրաճակատիի մը առաքինութիւնը չատախտ դերձանով կապուած կ'ըլլայ:

— Ի՞նչ է գեղատի աղջիկ մը:

= Կիսատոյ գուռ մը:

—Մեծ ապուշութիւնները սիրտէ կը բղխին:

—Ամուսնութիւնը սէրէն կը բղխի, ինչպէս քացախը գինիէն:

—Կինը՝ Օպէրայի թատրոնի մը կը նմանի. թէ՛ կը ձանձրանաք և թէ՛ կ'ուրիանք:

— Երբ ընթերցող մը կարդացած գիրքէն ձանձրանայ, ինչ կ'ընէ.

= Գիրքը կը դոցէ:

ՔԻՉ ՄԸ ԽՆԴԱ՞Ն ՔԷ, ԵՔԷ ԿԸ ՀԱՃԻՔ

Գիւղի մէջ, հացկերոյթի մը միջոցին:

Հոստովանանքի գաղանիքները կը հարցնեն տեղւոյն ափրատչին:

— Միայն սա՛չափ կրնամ ըսել որ, բաւ յարգելի քահանան, առաջին ծուխը՝ էրիկը խաբող կինն մըն էր:

Հացկերոյթէն ետք, տիկին մը ներս մտաւ, իր ամուսնին ընկերացած:

— Ա՛հ, մրչափ երջանիկ եմ ձեզ տեսնելուս, քացախանկոց նորեկ տիկինը, կը յիշե՞ք, ես ձեր առաջին ծուխն էի:

Tableau!

* * *

Հայ-լայֆ ճաչարանի մը մէջ:

— Կաւատո՛ն, գիւղ-տա՛ն մը:

— Երկու հատ ունինք, բայց երկուքն ալ սա միջոցին դրաւուած են. մէկուն գործը լմնցուցած պէս, անմիջապէս ձեզի կը բերեմ:

* * *

Բերայի պարոն մը՝ ախուր ու մտաղբաղ կը պարտէր Բզդի-Շանի պարտէզը:

Բարեկամներէն մէկը հանդիպեցաւ անոր:

— Ի՞նչ ունիս, հարցուց, ի՞նչ կը մտմտաս:

— Ի՞նչ պիտի մտմտամ. պարտք ունիմ և չեմ կրնար կոր վճարել:

— Այդ՞չ դուն ալ, պատասխանեց միւսը, ասիկա թող պարտատէրդ մտմտայ:

* * *

Ցակոբիկ ընդհանուր պատմութեան դաս կ'առնէ:

— Լսէ՛ նայիմ, կը հարցնէ վարժապետը, այդ միջոցին Ռուսիոյ մէջ ո՞վ կը տիրէր։

— Կարծեմ... սաստիկ ցուրտ մը կը տիրէր, կը կակազէ Յակոբիկ։

* * *

Ուսուցիչը ուրիշ հարցում մը կ'ուղղէ Յակոբիկին։

Յակոբիկ... լռութեամբ կը պատասխանէ։

— Սրդիօք հարցումս քեզի կը չուարեցնէ կոր, կ'ըսէ բարեացակամ ուսուցիչը։

— Չէ՛, միւսիւ, կը պատասխանէ Յակոբիկ վստահութեամբ. դիս չուարեցնողը հարցումը չէ՛, այլ պատասխանը։

* * *

— Տեսնե՛նք, Յակոբիկ, ո՞րն է այն կենդանին որ ամէնէն աւելի մօտ է մարդուն։

— Միւսի՛ւ... սիւնիկը։

* * *

— Յակոբիկ, եթէ փոթորիկի մը միջոցին, ուժո՛վ մը չփելու ըլլաս կառավ մը կռնակը, ելեկտրականութեան զօրութիւնը վեր կը ցատկէ։

Յակոբիկ. — Ինչպէս նաեւ կառուն։

* * *

Դատարանի մէջ։

— Տիկի՛ն, դուք ձեր ամուսնին վրայ ձեռք վերցուցեր, և յետոյ զայն նախատե՛ր էք։

— Ե՛ս. ի՞նչ եմ ըսեր որ։

— Ապո՛ւշ ըսեր էք։

— Կը տեսնէք որ չեմ նախատեր զայն...։ Միմիայն ճշմարտութիւնը երեսին եմ զարկեր։

* * *

Ձախաղանց հարուստ մէկը՝ մեռած վայրկեա-

նին՝ չատ մը կտակներ ըրաւ կարգ մը մարդոց, և մէյն իր սպասաւորին բան մը չձգեց։

— Անոր բան մը չեմ տար, ըսաւ, որովհետեւ քանի տարիէ ի վեր քովս կը ծառայէ։

* * *

Ագահ մարդ մը, որ կ'աչխատէր վարժեցնել իր ձին բան մը չուտելու, օրին մէկն ալ տեսաւ որ խելօք կենդանին չորս ոտքը տնկեր է։

— Մե՛ղք, մե՛ղք, աւազեց մեր մարդուկը, եթէ քիչ մըն ալ դիմանար, պիտի վարժուէր։

* * *

Մարդ մը իր սիրելի կինը en flagrant délit կը բռնէ։

— Ուրեմն դուն դիս չես սիրեր։

— Բայց տիկնա՛ք, ո՞վ ըսաւ։

— Աչքերս։

— Կը տեսնես որ դիս չսիրողը զո՛ւն ես եղեր, քանի որ, փոխանակ ի՛մ խօսքիս հաւատալու, աչքերո՛ւդ կը հաւատաս կոր։

ԲԵՐԱՆ ԲԵՐԱՑԻՆ ԲԵՐԱՑՈՒՀԻՆ

(ՊԱՆՊԻԶԻ)

Եթէ աչխարհիս երեսը կայ բան մը, զոր տա՛ռը մատուբներուս վրայ դիտեմ, հինիոլի՛ն կը ճանչնամ և արմատովի՛ն ուսումնասիրած եմ, տա՛ռ, ո՛չ Ֆրանսիոյ սահթախա է, ո՛չ հայերէնի քերականութիւնս, ո՛չ Պօլսոյ հայեվարը (գրեց՝ Թէոդիկ), ո՛չ դաւառի գաւառաբարբառը (գրեց՝ ամէն գաւառացի), ո՛չ նչանածիս հոգեբանութիւնը,

ո՛չ Այվազեանի գրականութիւնը և ո՛չ գրականութեան... Այվազեանը, այլ մի՛միայն... Բերան, Բերային ու Բերացուհին (Տե՛ս վերնագիրս)։

«Ծանի՛ր զքեզ», ըսած է կարծեմ պատմական մեծ չաստուածը, Սոկրատ, որ, խօսքը մէջերնիս, եթէ մեր օրերը ծնելու ըլլար, փոխանակ պատմութեան էջերուն մէջ մնալու... Ազգ. Հիւանդանոցը կը մտնէր չիտակ։

Միմիայն անոր բաժնին հակառա՛կը գործած ըլլալու անմեղ հաճոյքը վայելելու համար, ներեցէ՛ք սակայն ըսեմ թէ՝ Բերայի մայթերը, Բերայի գարեջրատուները, Բերայի թատրոնները, Բերայի երգչուհիները, Բերայի prophoզները, վերջապէս tout-Péra-ն կը ճանչնամ ա՛նչափ ազէ՛կ, որչափ... չեմ ճանչնար ինքզինքս, և չա՛տ աւելի դիւրութեամբ պիտի կրնայի ըսել թէ՝ այսինչ տիկինը այս գիշեր ո՛ւր պիտի պառկի, քան թէ այս իրիկուն... ե՛ս ուր պիտի պառկիմ։

Բերայի մայթերուն վրայ, երբ չիտուն քայլ հեռուէն հանդիպիմ մէկու մը — արական կամ իգական՝ ինդիր չէ՛ — կրնամ վայրկեանին մասնաւոր տեղեկութեանց դործակալութենէ մը աւելի գոհացուցիչ կերպով պատմել ձեզի թէ՝ հազար ութ հարիւր քանիին ծնած է, ո՛րը կարգուած է՝ կամ պիտի կարգուի, քանի՞ սիրահար ունի՝ կամ սիրուհի, կինիկէն գո՞հ է թէ ոչ, քանի՞ սեռակ լաթ ունի ու քանի՞ փոդկապ, վերջին անդամ ո՛րը նոր կօշիկ առաւ և ո՛րը իր սիկինը խարեց (խարել բառը՝ իր վիպական նշանակութեամբ), և վերջապէս բոլոր այն չնչին ու անհնչան մանրամասնութիւնները զորս աշխարհիս բոլոր զոքանչները ու կեսուրները հոգի կուտան հաւինալու՝ իրենց զաւակը մէկու մը հետ կարգելէ առաջ։

Արդէն, ըսի՛ք, եթէ երբէք, Սոկրատին խաթրը չկտրելու համար ինքզինքս ճանչնայի,

ինչ օգուտ պիտի ունենար։ — Ասդահալաբար, այն առեն, ա՛ռն ի տեղւոջ պիտի հաւինայի անուշս, մանուշս, հասցէս, միտքիս վիճակը, քանկիս մակարդակը, և à coup sûr, չատ գէշ գաղափար մը պիտի կազմէի իմ մասիս։ Մինչդեռ հիմա, փոխանակ ինքզինքս ճանչնալու, ձեզ կը ճանչնամ, և եթէ միտք ունիմ գէշ գաղափար մը կազմելու, այդ գէշ գաղափարը... ձե՛ր մասին կը կազմեմ։

... Միտքս ուզակի նիւթիս գալ էր, սակայն, որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսեն, «ուզելը ուրիշ բան է, ընելը ուրիշ», հիմա հոս կեցեր... սրամտութիւն կը քչեմ կոր ձեզի։

Երեւակայած էի թէ քանի որ այս անգամ, երբ, կեանքիս մէջ առաջին անգամ ըլլալով, պիտի գրեմ նիւթի մը վրայ, պոր, բացառապէս՝ գիտեմ հիմնովին, բառերը ու ֆռազները պիտի ներկայանային պրչիս առանց առաջուց... մտածելու հրաւիրագրի ապահովու։

Գրիչս մատներուս մէջ կազմ ու պատրաստ, կը չտնամ՝ օդին մէջէն թռչտող գաղափարը բռնել, սակայն, չեմ յաջողիր բռնել նոյն իսկ... ճա՛նճ մը, լոկ այն պատճառաւ որ... ճանճերու սեզօնին մէջ չենք գտնուիր։

Ահա՛ թէ մարդ ինչո՛ւ... իր գիտցած բանին վրայ չի կրնար գրել երբեք։

... Բարի ողյ մըն եմ սակայն, և բարի ողու խիղճիս չա՛տ ծանր պիտի գար յուսահատ ընել Բերան, Բերացին ու Բերացուհին, որոնք պատրաստուած էին իրենց վրայ գրելիքս կարդալու և... բարկանալու։

Եւ, որովհետեւ, գիտեմ որ՝ բարկութիւնը եթէ չպատճկայ, առատիկ գլխու ցաւ մը կը պատճառէ մարդուս, կամայ ակամայ կը փորձեմ գրել ֆանթէզիս, որ աւելի... առողջապահական նպատակ մը ունի հիմա։

Ահա, եթէ կ'ուզէք, յառաջաբանը յօդուածիս, զոր ուրիշներ պիտի անուանէին «Նախադրան», կամ «Երկու խօսք», կամ «Ընթերցողին», կամ «Մեր նպատակը», և կամ «Առաջադրութիւն», և որ հակառակ իր անուններու փոխանակութեան, չի փոխուիր երբէք և միշտ կը մնայ ա՛նչափ աւելորդ բան մը, որչափ նոյն ինքն... յառաջաբանին յիսուգան:

Ծանօթութիւն. — Ընթերցողներէս անոնք որ սակայն չեն ախորժիր յառաջաբան կարդալէ կրնան զանց ընել վերի տողերը և կարդալ միայն հետեւեալները:

* * *

Բերան իր աչխարհագրական դիրքովը աւելի երկինքին մօտ գետեզուած, բնակիչներուն մեծ մասը երկինքէն հեռու մնացած է:

Բերայի համար կ'ըսուն թէ Բարիզի փոքրանկարն է, ինչպէս Էնկլիւբիւն է... երկրորդ Բարիզ մը: Բերա ու Բարիզ իրարմէ կը տարբերին միայն սա՛ կէտով թէ Pérasienը Parisien չէ և ոչ ալ Parisienը՝ Pérasien, ինչպէս ըսած է ա՛նչափ ճիշդ կերպով... Պ. ար Լափալիս:

Բերա բնակիչը հայ-լայֆութիւն կը նշանակէ, քանի որ հարուստ մը պատրաստ է օդափոխութեան համար վեց ամիս Բրիւնդիզօ բնակիլ, վեց ամիս Բերա, և տարուան մնացած մասը... իր ուզած տեղը:

Բերացին իր բերացիութեամբ ա՛նչափ կը պարծենայ, որչափ չպիտի պարծենար ազգատ կին մը իր հարուստ սիրահարով:

— Բերացի եմ, կ'ըսէ անանկ չեչտով մը ինչպէս սպանիացի մը իր մեծանուն նախնիքներուն սիրտոտները պիտի թուէր:

Բերայի ըլլալը քանի մը հազար ոսկիի սէր ըլլալու պէս բան մըն է, որով կը յանձնարարեմ բարեկամներուս որ եթէ կը փափաքին քանի մը հազար ոսկի ունենալու պատրանքը ունենալ, երթան չխոտակ բերայի ըլլան:

Բերայի մէջ մարդիկ քալած առնելնին երբէք դեռևին չեն նայիր կօթուած դրամապանակ մը գտնելու յոյսով, որովհետեւ դրամապանակ մը կորսընդունելու համար, առիթներն առաջ պէտք է... դրամապանակ մը ունենալ. սակայն ամէն բերայուհի փողոցը քալած առնելը չարուհնակ չորպիին կը նայի գտնելու համար էրիկ մը, զոր... չի գտներ, քանի ոչ ոք... կօրսնցուցած է զայն:

Բերայի մը էրիկ մը գտնելը հազար ոսկի պատնակող քսակ մը գտնելէն աւելի դժուար է:

Բերացուհին հինգշաբթի օրերը Ղալաթիոյ ժամը կ'երթայ. Բերացին ալ նոյն օրը նոյն ժամը կ'երթայ: Ու կը կարծէք թէ կ'աղօթե՞ն: Քաւ լիցի: Այլ քանի մը ժամ իրարու երես կը նային, որովհետեւ... աղօթելու դարավերջիկ եղանակին է այս: Աղջիկները կը յուսան լուրջ նշանած մը գտնել, որ իրենց հետ կարգուի. այրերն ալ իրենց կողմէն կը յուսան թեթեւ սիրուհի մը գտնել որոնց հետ չկարգուին. և այս կերպով ո՛չ ասանկ բան մը կը գտնէ, ոչ ալ միւսը:

Բերացուհին կիրակի օր ժամ կ'երթայ հասկընալու համար թէ նոր չինած զգեստը իրեն վայելո՞ւ է. և այս կը հասկնայ այն ատեն միայն, երբ ճամբան մէկ քանի հոգի... հարց նետեն իրեն:

Բերացի մայրը գատապարտուած է իր աղջիկը վեր վար պտըտցնել Ատուժուն իրիկուընը, քանի մը ժամ չարունակ, միշտ ի նպաստ սիրահարի մը որ յանկարծ խենդերու պէս սիրահարուի իր աղջկան: Բայց կ'երեւի թէ այս մասին հիւանդութեան ալ վճռան անցած է, քանի որ ա՛նչափ նուազած է... կարգուողներու թիւը:

Բերացին, չատ մը գաւառներու օրինակովը՝

ա՛նչափ ազէկ ուսումնասիրած է պզտիկ պզտիկ կարգուելու հակառողջապահական անպատեհութիւնները, որ երբ կարգուի, փեսան առնուազն... քառասուն է, իսկ հարսը՝ երեսունըհինգ, որով Բերայի մէջ աղուոր աղջիկ մը իր ազգընկալուն պէտք է ապասէ գինքը առնող մը գտնելու համար:

Սկիւտարցին, Գումգապուցին ու Սամաթիացին կ'երեւակայէ թէ՝ օհ, Բերացին ուրչափ կը գուարճանայ, սակայն մարդ Բերայի ըլլալու է, կարենալ հասկնալու համար թէ հոն մարդ ինա՛ր կը ձանձրանայ:

Բերացուհին գերազոյն գլուխգործոցն է իրիկուան դէմ Թաքսիմլեանին երթալ և խանութները. — կը յօրանջեմ, կը յօրանջես, կը յօրանջէ...:

Բերայի մէջ առին մարդ առին մարդու վրայ կը գարմանայ թէ ինչպէս գործին մէջէն կ'ելլէ կոր: Ճշմարտութիւնը այն է որ սակայն Բերայի մէջ առին մարդ առին օր անանկանալու վրայ է և չի անանկանար:

Բերայի մէջ անլուծելի խնդիրներ են. — Ինա՛ր սա կինը, որուն էրիկը չորս ոսկի ամսական կ'առնէ, հինգ ոսկինոց դւխարիկ մը կը գնէ: Սա մարդը որ պարզ տոմարակալ մըն է, ինա՞ր կ'ըլլայ որ երկու տարեան մէջ երկու արարողութեան կը չինէ:

Բերայի մէջ ֆէմինիզմը ա՛նչափ առաջ գացած է որ կամաց կամաց ա՛լ միայն աղջիկները կ'ապրեցնեն: Էրիկմարդկէ իրիկուան դէմ իրենց խանութները կը գոցեն, մինչդեռ մինչեւ գիշերը ուշ տանն կը հանդիպինք կարուհիներու, որոնք աշխատութենէ կը վերադառնան, իրենց էրիկները գործածելով... իբր տնտես:

Բերայի մէջ առին մարդ կը յաւակնի գրական հռետոր ու թատրոնէ հասկնալ, և ոչ մէկը բան

կը հասկնայ. — կ'երեւայ թէ կլիման է որ այսպէս կը բերէ:

Բերայի մէկ օթեակին հինգ ոսկի տալով՝ Սառայի մէկ խաղին կ'երթայ և բան մը չի հասկընար, և երեք մէնիտ չի տար երթալու համար Մնակեանին, ուրկէ բան մը կը հասկնայ: Եւ թերեւս այսպէս ընելուն իրաւունք ալ ունի, ինչպէս կ'ուզէք որ ելլէ գրամ առ բանի մը գոր... կը հասկնայ:

Բերացուհին ա՛նչափ վայելչասէր է որ, նոր չրջազգեստ մը չինելու համար... խոհանոցին թեմխուն կը ծախէ:

Բերացուհին այնչափ սրամիտ է, որ երբ վոդոյը սիրտն գոմբիւնաի մը ընէք անոր, անմիջապէս կը պատասխանէ ձեզի.

— Կոքոսէ՛ սըրէց, ես քու վրադ չեմ թուքներ:

Պարկեշտութեան համար, պարկե՛շտ է Բերացուհին. եթէ չէք հաւատար ինձի, պանդոկատէրերուն հարցուցէք:

Իր էրիկը ա՛նչափ կը սիրէ որ, իր արդազարդի ծախքերուն համար՝ անոր բնա մը չըլլալու համար, առանց միտքէն դէշ բան մը անցընելու... կը խաբէ զայն:

Բերայի մէջ առին մարդ վիզը գոլալը օձիք ունի և կռնակը՝ քանի մը հարիւր ոսկի պարաք: Պարաք ունենալը բերացիութեան գերազոյն յատկանիշն է և ճշմարիտ բերացիի մը համար անվայել բան մըն է... պարաքները մաքրել:

Բերայի մէջ հայտնաճառնները, մատնաճառնները ու նպարաւաճառնները մեծ խնամք կը տանին իրենց յաճախորդներուն առողջութեան, միշտ գոգալով որ չհիւանդանան, որովհետեւ առին քանի մը տասնեակ ոսկիներ առնելիք ունին միշտ: Այս պատճառաւ, երբ Բերայի մէջ մէկը հիւանդ պառկի, բոլոր պարտապանները իրենց կոմմէ

մէյմէկ բժիշկ կը զրկեն հիւանդին։

Բերացուհին իր սիրահարներուն սիրտին վրայ patinage ըրած առնը, երբեմն կը սանի ու... կ'ինյայ։ Բայց, oh! n'insultez jamais une femme qui tombe! կ'ըսէ Հիւկօ։

Բերայի հայը, — ինչպէս նաեւ Պալսեցի հայը — տարին անգամ մը եւրոպական երաժշտութիւն կ'ունկնդրէ — Սզդ. Հիւանդանոցի տարեկան Նուագահանդէսին, ուրկէ ոչի'նչ համ կ'առնէ։

Բերացին երբ ուզէ սիրահանել, Բանկալթի կ'երթայ. երբ վախնայ սիրել... Բերա կը մնայ, իսկ երբ անձնասպան ըլլալու առիճան յուսահատի, Դալաթիոյ քարափը կ'երթայ... տուրճ մը կը խմէ։

Բերացուհին չի սիրահարուիր, բայց երբ սիրահարուի, խենդերու պէս կը սիրէ կա'մ ժամուն սիւթացուն եւ կամ մանիֆաթուրաճիի մը դրագիրը, որովհետեւ չատ աղէկ գիտէ թէ՝ tous les goûts sont dans la nature!

Բերացուհին չատ կը սիրէ պարծենալ իր չունեցած բաներուն համար. — ատոր համար է որ գուցէ գորտաձը քուրջով կը լեցնէ։

Բերացուհին բարոյալից յօդուածները կը գոլէ եւ կը կարդայ... Սլիփար ու Կավրոչ։

Բերացուհին գալոց գացած առնը տատնէ չափ ուսուցիչ կ'ունենայ եւ նոյնչափ ալ... պաշտող, որոնք մէկտեղ կ'աշխատին անոր զարգացման. մէյ մըն ալ կը գանգատինք թէ մեր աղջիկները բան չեն սորվիր։

Սակն Բերայի չկրնալով աքարդրնաւի մը տէր ըլլալ, ինքզինքը միսիթարելու համար, գոնէ... աքարդրնաւ-օճիքներ կը գործածէ։

Բերացին աղջկան մը conquête-ը ընելու համար երբէք սահեւնաներ չերգէր անոր պատշգամին առակ, pot de nuitի մը պարունակութիւնը գլխուն

առանալու պատիւն չունենալու համար ինքզինքը, այլ երբ որոշէ ամէնէն անմատչելի օրիորդին séduction-ը ընել, carrément կ'երթայ ու կ'ըսէ.

— Քեզի հետ պիտի կարգուիմ։

Սյս միջոցը ամէնէն դիւրինն է եւ բերացի աղջկան... «Ouvre-toi, sésame»ը։

Բերացին երբէք ամուսնալուծման չի դիմեր, մտածելով թէ եւրէկն ամէն մարդ ի'նչ կ'ըսէ։ Բարեբաղդաբար, Դատաստանական Խորհուրդը Բերայի մէջ չէ. եթէ հոն ըլլար, չուտո'վ կը մնանկանար։

Բերացին կը ձգէ որ կինը ուզածը ընէ, կինն ալ կը ձգէ որ էրիկը ուզածը ընէ. — et tout va bien dans le meilleur des mondes!

Բերացին անպատճառ տարին քանի մը անգամ հարբուխ կ'ըլլայ, քանի մը զոյգ կօշիկ կը հինցնէ՝ Ելիքսէք-Գալաթըրմի ճամբուն վրայ, իր վատասկին երէք քառորդը կը ձօնէ թիւնէլին, թրամուէյին ու կառքին, եւ օր մը երբ մեռնի...

Շիշլիի գերեզմանատունը կը թաղէն զայն։

Սրկէ նրկէ գողցաւ, քիչ մը գրպանէն հանեց, աշխատեցաւ, յոգնեցաւ, ընծերցողներուն հրամցուց եւ ստորագրեց՝

ԵՐՈՒԱՆԴ ԹՕԼԱՑԵԱՆ

ՏԿԳ. ՉԱՊԻԼ ԱՍԱՏՈՒՐ
(ՍԻՊԻԼ)

ՏԱՐԵՑՈՒՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԴԷՊԻ ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գրեց՝ ՍԻՊԻԼ

Ա՛մպի, մգի մէջ փաթթըւած,
Դէմքը կճռւոտ,
Կուրծքն հովերուն տակ հեծեծուն, ընչասպառ
Կը հեռանայ հին տարին,
Բաժնըւելով մեզմէ խոպառ:
Մեր հինաւուրց ափուընթներէն արտաքալած՝
Ո՞ւր կը դիմէ կամաց կամաց.
Անդունդներու փոսերն ի վա՞ր,
Կամ լեռներու լեփ կատարին
Աստիճաններն ի վե՞ր կ'ելլէ յամրաբար,
Ընդառնալով իր եսին:
Ու մենք ասդին,
Ա՛լ չենք նայիր իր եսերուն,
Մեր խրճիթներն ու վայելքներ ցորչափ տեսեն:
Ա՛լ մեր յոյսը, մեր ցրնորքներ նորեկ տարւոյն կը
դառնան.
Անոր կ'ուղղենք մեր մաղթանքներն ու խնդեր.
Ան մեր կեանքն է, մեր սերն է ան,
Միշտ հինհայ, ու ալեւոր ծերունի

Հասնիլ օրերն անուրջներով ծիրանի:
Յետոյ դարձեալ նոր տարիներ յուսատու
Կանոնաւոր ու անսայթաք
Նոր երեւան պիտի ելլեն
Ժամանակին ալիքին,
Ալիքներու նման արագ,
Կոհակ կոհակ
Յաջորդելով իրարու:
Ու անոնց հետ պիտի խլենք
Դեպ ի ո՞ւր . . .
Անդունդներու փոսե՞րն ի վար,
Կամ լեռներու լեփ կատարին
Աստիճաններն ի վե՞ր արդեօք յամրաբար,
Զը դառնալով մեր ետին,
Թեւ անդուլ անդադար
Սիրելիներ, զոր կը բողուինք,
Ըզմեզ կոչեն, ա՛ն, ի զուր:
Եւ անծանօթ մըթուշին մէջ,
Խարխափելով, լուրթ խաւերուն տակ երերին,
Պիտի վազենք, պիտի վազենք հետ ի հետ,
Փետուրներու պես դարձդարձիկ,
Առիւներու պես հոլաթեւ,
Դեպ ի վերին լոյս արեւները անհէջ:
Բերոբներն, հուր բերքուածներն երկինքին,
Խընկեցիներն հոգեպարար
Եւ ըրւազներն հրեշտակներուն համար հազար
Պիտի տեսնենք, պիտի լսենք, պիտի անցնինք,
Մինչեւ հասնինք
Ձերմակ կամար խորաններուն տակ խորին,
Որոնք անցեալ հին տարիներն են մերին,
Եւ որոնց տակ
Մեզ կը սպասեն թեւաբաց . . .
Ո՛վ Աստուած,
Սիրելիներ զոր մե՛նք հողին ենք տըւած:

ԱՊԵՔԱՆԴՈՒՐ ՓԱՆՈՍԱՆ
(ԱԼՓԱՍԼԱՆ)

ՏԱՐԵՑՈՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ· ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԻՐ-ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ

ԶԱՐԳԱՑԱԾ ՕՐԻՈՐԴԸ

(ԱՐՏԱՍԱՆԵԼԻ ԿՏՈՐ)

Գրեց՝ Ա. ՓԱՍԱԼԱՆ

ՔՐԻԶԱՆԹԷՄԻՆ
Աննախանձաբար

Ս ու տանն օրիորդն, երկուքս ենք միևնակ
Հիւրասրահին մէջ:
Նուրբ ու գեղուհյակ,
Հազիւ բոլորած տասնեւութ գարուն,
Դեմքն հրապուրիչ, աչքը բարբառուն,
Թրպիտն ու նայուածքն արբուն, խելահի,
Պիծակի մէջքով աղջիկ մ'է անի:
Իր շարժուձեւն ու արդուզարդն ամեն՝
Զարգացման չափն ու նաշակը պատմեն. . . :
Ձակտէն ցոլացող շնորհքը շողշողուն
Զիս պահիկ մ'յուզուած եւ լուռ կը թողուն . . . :
Կ'ուզեմ օգտըւիլ այս վայրկեաններեն.
Բայց ի՞նչ խօսք բանամ, ի՛նչ ըսեմ իրեն
Որ պարզուին առջեւս այդ մատաղ միտքին
Գաղափարներն ու ծալքերը ներքին,
Եւ այն կոյս լանջքին տակ հսկող հոգուն
Հասկնամ խոհանքն ու խոյանքը բազուն:

Կը բաբախե սիրտս ուժգին՝ *թի՛ւ, թի՛ւ, թա՛ւ,*
Ու կը հարցունեմ.

— « Ի՞նչ գիրք կը կարդաք,
« Ո՞րն է ձեր սիրած հեղինակն օտար . . . :»
Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տար :
— « Պա՞յրըն, Լամարթի՞ն, Ալֆրէտ դը Միւսէ՞
« Որ այնքան չճնաղ տաղեր կը հիւսէ
« Փափուկ, արտաբուղխ ու սիրապատար . . . :»
Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տար :
— « Հիւկո՞, Ժան Ռիշբէ՞ն, Միրպօ՞ կամ Զոլա՞
« Որոնց գրչին տակ կ'եռայ ու կուլայ
« Մարդկութիւնն իր կուռ կիրքերով վատթար . . . :»
Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տար :
— « Հապա Գրազդած, յուզիչ Բիէռ Լօթի՞ն
« Որ ճամբորդելով աշխարհի չորս դին
« Նկարէ զայն ա՛յնքան բանաստեղծօրէն . . . :»
Ժպտուն, պատասխան չի՛ տար ինձ նորէն :
Կը շարունակեմ.

— « Հապա Ռօլլինա՛յ,
« Որ անաբեկիչ կոչեր կը բառնայ,
« Մանուած ժանեակ տեսիլն հեգնէ անդադար . . . :»
Օրիորդը, ժպտուն, պատասխան չի տար :
— « Չէ՞ կարդար—*թի՛ւ, թա՛ւ,* զարնէ սիրտս ուժգին-
« Սեմիրեվիչ, Իպսեն, Թենիսըն, Բուրժին,
« Կամ Մարսել Բրեվօ, Ժիբ, Պուրժէ, Գօքէ . . . :»
Օրիորդն, աջ ձեռովն ձախը կը շրփէ . . . :
— « Բօլ Էրվիէօ, Ռօսթան, Լավտան, Գուրմոնին,
« Նորերէն, որոնք տակաւ կը փայլին,
« Ո՞րն է որ ըզձով կը հետաքրքրէ . . . : »
Օրիորդն իր սիրուն բիբը կը բերէ :
— « Ձեր նախասիրած ո՞րն է վիպասան,
« Տիւմա՞, Ժիւլ Մարի՞, Տօսէ՞, Մօբասա՞ն,
« Բօլ դը Քո՞ք, Օնէ՞, Ֆէօյլէ՞, Ռօպիսա՞ . . . : »
Օրիորդն անուշիկ – *հշտ՛ւ* – կը փրթրնգայ . . . :
Ու մի՛շտ կը լրւէ. ես՝ միշտ կը խօսիմ.

— « Բօլ Աստ՞ն, Լօնգպա՞ր, Լօրէ՞ն, Ալպէր Սի՞մ,
« Հաճելի՞ են ձեզ Մաքս Նորտաու, Նիչէ՞ . . . :»
Օրիորդն, անհաստուկ, բիբը կը խնջէ՝ :
— « Շաթօպրիանի ոճն ազնիւ ու սեգ
« Չէ՞ գրմայած ձեզ, կ'աղաչեմ, ըսէ՛ք .
« Գօրնեյլի մասին ձեր կարծիքն ի՞նչ է . . . :»
Կը բանայ բերանն ու . . . կը յօրանջէ՝ :
« Պատմաբաններէն՝ Թիէռ, Էտկառ Փինէ՝
« Մասնաւորապէս ձեր հաւնածն ո՞րն է,
« Միշլէ՞, Կիզո՞, Թի՞ն, դը Ռեմիւզա՞ . . . :»
Օրիորդն, անհամբեր, – *ընդմ,* – կը հազայ,
Եւ կը մնչէ. — « Դուրսն, ի՞նչ անպիտան օդ . . . :»
— « Անկապաքցներէն ո՞րն է ձեզ ծանօթ . . .
Մէթէրլինկի վրայ կարծիքն ի՞նչ է ձեր . . . : »
— « Թէրլինկի՞ վրայ . . . բան չեմ կարդացեր :»
Այս պատասխանին անոնք, վրսե՛մ,
Շանթահար եղած . — « Ա՜հ, Օրիո՛րդ, կ'ըսեմ,
— Ու կը բաբախե սիրտս ուժգին *թի՛ւ թա՛ւ* —
« Ձեր տան մէջ ի՞նչ գիրք, ի՞նչ թերթ կը կարդաք...:»
— « Պարոն, հայերէն՝ *Փունջ* կը կարդանք լոկ . . .»
— « Իսկ Ֆրանսերէ՞ն . . . »

— « Լուվրի գաթալո՞կ :* »

(1905)

Լուվր, Բարիզեան նորագեւոմեանց ամենամեծ վաճառատունն՝ մըն է, որ ծրիապէս աշխարհի ամէն կողմէ ուզողին կը ղրկէ իր ապրանքներուն պատկերազարդ գնացուցակը (Catalogue)։

Ծ. Հրս.

ՈՒՆԹԻՈՍ ՊԻՐՊԻՐԵԱՆ

ՏԱՐԵՑՈՒՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԻՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԴՐՈՇՄԸ

«Դաստիարակութիւնն է մարդոց մէջ տարբերութիւն դնողը։»

ԼՈՔ

Գրեց՝ Ռ. Ց. ՊԻՐՊԻՐԵԱՆ

Ա՛տ բաներ կան որք մարդոց մէջ տարբերութիւններ կը դնեն։ Ոմն ազնուական է, որ իւր ծնունդը կը պարակի հին ու մեծանուն տոհմի մը, և այդ պատճառին համար արհամարհանօք կը նայի իր դրացւոյն վրայ որ ոչ մի պատուոյ տիտղոս կամ ազնուանիշ մասնիկ կը կցէ իւր ընտանեկան անունին որ թերեւս դեռ իրմէ իսկ կը սկսի։ Մի այլ ոք հարուստ է, իր ծնողքէն ժառանգեր է ոսկւոյ կոյտեր կամ լինքն իսկ ճարտարական կամ առեւտրական յաջող ձեռնարկութեանց չնորհիւ կրցած է դիզել պատկառելի հարստութիւն մը, և այդու ծնած տանն գտած է կամ յետոյ չինած է իրեն ընկերական նկատելի կացութիւն մը, որով իրաւունք ունենալ կը կարծէ — և իր չափքը այնքան չատեր կը հաստատուն գինքը իր կարծեաց մէջ — մեծ խոխր մը տեսնելու իր և այնպիսեաց մէջ որք գժուարաւ կը հայթայթեն իրենց օրապահիկը և

որոց հետ չվարուելէ կը զգուշանայ առ ամէն ազատ տեղու իր ձեռքը կամ հանդերձը։ Մէկը գեղեցիկ է. բնութիւնը փիլիքական ձիրքեր առատօրէն չտայլեր է իրեն. բարեձեւ հասակ մը, առոյգ ու կորովի կազմ մը, առատ ու ազատ մազեր, կենդանի ու հրապուրիչ աչքեր, վարդափայլ երեսներ, անոյշ ձայն և ճկուն ու ներդաշնակ չարժուձեւեր հաճոյք մը կ'ընեն իր ներկայութիւնը և, բաղդատմամբ ազգ ու չնորհազուրկ ծնածներու, որք բնութեան խորթ զաւակներն են կարծես, կը թուի վերաբերիլ մի ազգեր ու գերազանց ցեղի, աստուածներու սերունդէ մը կարծես բղխած ուղղակի։ Եթէ կին է, իր ճակտին վրայ թագով մը ծնած է այն. իսկ եթէ այր, դարձեալ իր գեղեցկութիւնը կեանքի մէջ յանձնարարական մ'է իրեն որ չատ յաջողութեանց դռներ անջան պիտի բանայ իր առջեւ, լոկ այն հաճոյալի տպաւորութեանն համար զոր իր չնորհալի կերպարանն ու ձեւերը պիտի թողուն անոնց վրայ որոց պիտի մօտենայ։ Իսկ խոչընդոտները որք յառաջ կուգան մարդոց մէջ անհաւասար բաչխումէն բնութեան մտաւորական ձիրքերուն, քիչ կարեւոր են. այս ոք աւելի ուշիմ, աւելի փայլուն յիշողութեան մը տէր, աւելի վառվռուն երեւակայութեամբ մ'օժտուած, աւելի սուր դատողութեամբ մը պինդած ի բնէ, մինչդեռ ուրիշ մը իմացական տակաւ կարողութիւններ միայն բերած է իր հետ կեանքի պայքարին համար, անգործ ուղեղ մը, ամպամած միտք մը, անհաւասարիմ ու դանդաղ յիշողութիւն մը։ Մի թէ այս ամէնքն մարդոց մէջ դնահատելի խորութիւններ չե՞ն դներ, նպաստաւոր հանգամանքներուն տալով փայլուն առաւելութիւններ ու անոնց քով նկատելի նշան մը՝ հակառակ դասերուն։

Սակայն Լոք, անդլիացի իմաստասէրը, կը

թուի առ ոչինչ դրել ազնուականութեան, հարստութեան, փիլիքական ու մտաւորական բնատուր ձիրքերու խորութիւնները և մարդոց մէջ տարբերութիւն դնող գլխաւոր հանգամանք ընդունիլ դաստիարակութիւնը։

Տուգլս Լոք իր «Մտածութիւնք դաստիարակութեան վրայ» գրուածքին մէջ ըսած է. «Կը կարծեմ թէ կրնամ վստահացնել որ հարիւր անձանց վրայ կան իննսուն անձեր որք են ինչ որ են, լաւ կամ գէշ, օգտակար կամ վնասակար ընկերութեան, իրենց ստացած դաստիարակութեամբն։ Անկէ՛ց է որ յառաջ կուգայ մարդոց մէջ մե՛ծ տարբերութիւնը»։ Լոք իրաւունք ունի՞ զրեթէ զանց ընելու մարդոց մէջ խոր դնող ուրիշ պատճառները և ծանրանալու մանաւանդ դաստիարակութեան վրայ, մարդոց վրայ որոչիչ ըսուն դրոչմը դնելու կարողութիւնը անո՛ր ընծայելով։

Մենք կը կարծենք թէ ոչի։ Արդարեւ ի՞նչ է ազնուականութիւնը. — Յաւակնութիւն մը, ընկերական պայմանադրութիւն մը, սին սխալ մը։ Բնութեան առջեւ անչուշտ չկայ ազնուականի ու անազնուի խորը. ամէն մարդիկ կը ծնին բնութեան զաւակ, հաւասարապէս իրաւունք ունեցող անոր չնորհներուն, և եթէ մէկը ուրիշէ մ'աւելի փայփայուած ու նախասիրուած նկատուի անկէ՝ անչուշտ տուիչա ազնուական հօր և մօր ծնունդը չէ հարկաւորապէս։ Ի՞նչ նսեմ պայմաններու մէջ կը ծնին չատ անգամ բնութենէն ճոխապէս օժտուած տղաքը, և ո՛րչափ անգամներ անդուստ ու ժանեակներով զարդարուած օրօրոցներու մէջ կը ճուռան հրէշածին սխեղծ մանուկներ։ Չէ՞ մի որ տակաւ արթնցած մարդկութիւնն ալ սկսաւ տարակուսիլ ազնուականութեան յաւակնութեանց ու կարծեցեալ իրաւունքներուն վրայ, և չարունակելու համար իր խոնկն ընծայելու անոր՝ ճշմարիտ ազ-

նաւութեան մը, այն է ներքին ու ընկերային առժէքի աճահատուչեայներ սկսաւ պահանջել՝ փոխան ցեցակեր մագաղաթներու և պապենական հինցած անուններու։ Գիտենք թէ Պօալո Ւնչ սուբ ծաղրանքով կը խայթէր իր ժամանակի արժանապատիւ այլ գոռող ու մնապարծ առնմիկ երիտասարդութիւնը. կ'ըսէր անոր համար. «Կը հաւանիմ որ անոր հնօրեայ նախահարց արութիւնը նկատի մատակարարած ըլլայ վաղեմի քրոնիկագիրներուն, և թէ կապանաներէն մին՝ անոնց անունը պատուելու համար՝ երեք չուչանածալիկներով պճնած ըլլայ նոցա վահանակը. ի՞նչ բանի կը ծառայէ անօգուտ փառքի մ'այդ սին դէղը, եթէ ինքն հիմայ, պատմութեան մէջ հռչականուն այդքանի գիւցազներէն, այլեւս ոչինչ կրնայ ի հանդէս բերել աչխարհի առջեւ բայց եթէ որդերուն խնայուած հին ու մին մագաղաթներ. եթէ, թէպէտ արդարեւ աստուածային աղբիւրէ մ'ելած, այդ վեհանձնութիւնը ծագումը ի սուա կը հանէ իր վրայ իր սիրտը, և ոխմար գոռոզութիւն մը միայն ունենալով մեծ՝ թոյլ ու մեղկ անգործութեան մը մէջ կը քնանայ։» Ճշմարիտ խոհ մը և ճշմարիտ մեծութիւն մը չի կրնար հիմնել ուրիշին լոկ ծնունդը, ու միայն անոր վրայ հիմնուած ու երբեմն օրինաւորհամարուած դասակարգական խտրութիւններ և իրաւունքներ տակաւ մերժուեցան, իրրեւ ապօրէն և հիմնազուրկ, լաւագոյնս ըմբռնուած ընկերային իրաւաբանութեան մը առջեւ, բարձր և պաշտօնք ապացուցեալ արժանիքին վերապահուելով և ո՛չ թէ աւելի կամ նուազ կեղակարծ արիւնի մը որ աղնուօրէն խաղար մարդոց երակներուն մէջ։

Հարստութիւնը դէմ ինքնին չի՛ դներ կարեւոր տարբերութիւն մը մարդոց մէջ, երբ նա իր տնտեսութիւն մը, դօրութիւն մ'է,

որով անոր տացումն ու առնելէ ըրկումը ըօրաւորներու և անզօրներու իրարմէ որոշապէս տարբեր դասակարգեր կը ստեղծեն։ Դարձեալ ըստ ինքեան ա՛չ։ Երբ հարստութիւնը արդիւնք է անհատին խոհեմութեան, զարգացամիտ և պարկեշտ գործունէութեան, կը խոստովանիմ որ պատուոյ տիտղոս մը կրնայ ըլլալ զայն տացողին, բայց խոստովանեցէ՛ք դուք ալ ձեր կարգին որ այն տունն լոկ հարստութիւնը չէ՛ ինքնին որ այդ պատուին կ'արժանացնէ հարուստը, այլ այն խելացի և ուղղամիտ եղանակը որով այդ հարստութիւնը չտնտեսեցաւ. ըսել է պատուոյն առթի այն իմացական ու բարոյական յատկութիւններն են որով հարստացեալն տակաւ իր անտեսական վիճակը բարձրացուց, նիւթական զօրութիւն մը գոյացուց իրեն համար։ Նոյնը կրնանք ըսել անմիտ ու չգայլ ժառանգորդին որ ազատ ճամբայներու մէջ յիմարաբար ու խայտառակօրէն կը փճացնէ իր հարց հարստութիւնը, կամ այն հարուստին համար որ ամէն միջոց լաւ կը համարի իր դանձը ճոխացնելու և չի՛ խրտչիր բնաւ խղճի ու պատուոյ դէմ ո՛ր և է արարքէ, բաւական է որ չան մը հայթայթէ իրեն, ոսկի մը յաւելցնէ իր դրամարկղին մէջ։ Ա.դպիսի ամօթալի աղբիւրներէ բղխող հարստութիւնը բնա՛ւ պատուաբեր խոհ մը չտանէ ձգել զատ իր տիրոջ համար, մարդկային ընկերութեան ներկայացուցած աստիճաններուն վրայ, քոլոր իր ճոխութեամբն հանդերձ, ղինքը վա՛ր վա՛ր կը մղէ, չա՛տ աւելի ստոր քան այն աղքատը որու մաքուր է ճակատը և որ իրեններուն հետ անդորր ու անարատ խղճով մը կը ճաշակէ չորաբեկ հացը զոր ճակտին քրտինքովն ու արդար վաստակովը չահեցաւ։ Ուրեմն հարստութիւնը չէ՛ ըստ ինքեան որ ճշմարիտ տարբերութիւն մը կընայ դնել մարդոց մէջ, և այս մասին ալ իրա-

ւմունք ունի անգլիայի խմաստասէրը։

Բայց բնական տրամադրութիւնները, ֆիզիքական թէ իմացական, անանք նոյն իսկ մարդոյն մէջ, անոր մարմնոյն ու հոգւոյն մէջ կը տարբերութիւններ, որոնցմով էապէս, բնապէս պիտի զանազանին մարդիկ իրարմէ ի լաւն կամ ի չարն, յօգտակարն կամ ի վնասակարն։ Այո՛, բայց պէտք է դիտնալ թէ ո՛չ մէկ առանձնութիւն պրկած բնութիւնը կրնայ մեզ զարգացնել ու կատարեալ վիճակի մէջ, այլ իրրեւ սերմ մնանալով, իրրեւ ընդունակութիւն ու տրամադրութիւն, և ապրելու կերպը, մեր կարողութեանց կիրարկման եղանակն է որ պիտի աճեցնէ կամ չքացնէ սերմերը, պիտի զարգացնէ կամ ամլէ ընդունակութիւններն ու տրամադրութիւնքը։ Նոյն իսկ ֆիզիքական բնաւորութիւն ու կորով՝ մատաղ ու զարգացման հասակներու մէջ իմաստուն և զգոյշ խնամքի կը կարօտին աճելու և բնութեան սահմանած չափին ու կատարման հասնելու և անվթար մնալու համար, դէմ որքան հնար է բնական կարգին մէջ։ Ու յետոյ, արտաքին չնորհ ու գեղեցկութիւն, զորս չոգեւորեր ու չաղնուացներ կրթութիւնը, ո՛րքան կը կորսնցնեն իրենց արժէքէն, մինչև կրթեալ անգեղեցին իրաւամբ նախանձոտ համարել քան անկրթի գեղանին։ Մտաւոր յատկութիւններն ալ այնպէս չե՞ն։ Առանց կրթութեան՝ ամենէն վայլուն իմացական ձիրքեր կը թօչնին, կարողութիւններ կը բթին, ընդունակութիւններ ամուլ և անպտուղ կը մնան, իսկ ընդհակառակն չափաւոր և համեստ ըօրութիւններ կրնան մարզանքով ու ջանքով մեծնալ և նոյն իսկ աւելի արդիւնաւոր հանդիսանալ քան ի բնէ ուժով բայց անխնամ լքուած կարողութիւնները։ Մոլութիւններ կրնան խափանել ու անպարման տկարութեամբ վարակել ամենէն գեղեցիկ ու առոյգ ծնած մարմինը, և կրնան նաեւ ապականել ամենէն վայլուն իմացականութիւնը։ Աննախատես անխմաստուն զանցառութիւնը ամենէն լուսաւոր աչքը յաւիտենական մութով կը ընու, և անմշակ մնացած միտքը, թերեւս հանճար մը, բեղմնալից դաշտ մ'ըլլալու սահմանուած բնութենէն, ապիրատութեան փուշերով և նախապաշարմանց մացառներով մոլեալ վայրենի գետին մը կը դառնայ։ Ո՜ւր մնաց տարբերութիւնը օժտեալին ու անօժիտին, երբ համեստ ու անժառանգ ոգին ջանքին ուժովը կրնայ իր տեսու ձգել բնութեան ժառանգաւոր ճոխութիւն զաւակը։ Ըսուած է թէ հանճարը բնածին կարողութիւն մ'է, որով պատուած էակը, առանց ճիգերու պէտք ունենալու, արագ կը թեւակոխէ արուեստի և գիտութեան բարձրագոյն մարզերը և իր հեշտ ու հրաշալի արդիւնքներով չուռուով իր վրայ կը հրաւիրէ սիեզերքայ զարմացումը։ Սակայն պէտք չէ խաբուիլ. չկայ հանճար մը որ պէտք չունենայ ճիգերու. նոյն իսկ հզօրնակ մը հանճարը սահմանած է «ճիգեր ընելու կարողութիւնը»։ Բոլոր հանճարի ծնունդ եղող հրաշակերտ գործերը, որոց կատարելութիւնը՝ որ ա՛յնքան հեշտ կ'երեւի մեզ՝ կը զարմացնէ զմեզ, արդիւնք են յարատեւ աշխատութեամբ կատարելագործուած կարողութեանց, յամառ ճիգերով արգասաւորուած ընդունակութեանց։ «Երկարատեւ համբերութիւն մը» կը կոչէր Պիւֆոն հանճարը։ Բանաստեղծներուն ներդաշնակ տողերը, պերճախօսներուն հեշտ ու դիւրաթափանց պարբերութիւնները, արուեստագէտներուն ա՛յնքան բնական երեւցող ստեղծումները, գիտնոց գիւտերը, ո՛րքան ալ նուիրական հրոյը բորբոքած ու մտանեցին ներշնչուած համարուին անոնց հեղինակները, մի՛ խաբուիք, երկարատեւ ու անխոնջ ճգանց արտադրութիւնք են, — միշտ երկունք կը

կանխին ծնունդը — , դի նախ ընդ երկար հարկ եղած է անոնց ուսումիլ իրենց դործոյն արուեստական ու տեսական մասը , փորձի նախնական չըրջանները անցուընել , և յետոյ ի ծնանելն՝ յղկիլ սպրկիլ անդուլ դործն իր դեռ թերակատար վիճակին մէջ՝ ճլամբ տալու համար անոր այն կատարելութիւնը որ ա՛յնքան անձիւդ ու իրը ինքնաբեր կ՛երեւի :

Նախնական ու հիմնական ճիդը դատախարակութիւնն է , այսինքն այն ճիդը զոր ալք և մինք ըս , ու մանաւանդ մինք ի դործ կը դնենք մեր կարողութիւններուն վրայ՝ զանոնք ներդաշնակօրէն զարդացնելու համար , մեր միտքը սլակելու , մեր սիրան ազնուացնելու , մեր մարմինը առոյդ և կոթող ընելու համար : Դատախարակութիւնը , ա՛ն է ճշմարիտ ազնուականութիւնը , որ մարդ լոյսին և զգացմանց ազնուութեան մէջ կը կայանայ : Ա՛ն է ճշմարիտ հարստութիւնը , վասն զի նոյն իսկ հարստութեանց արտադրիչն է , անոնց պահպանողը ու զարդացնողը , ու զարդացեալ մարդն է որ , հարստութիւնը արտադրելէ յետոյ , կրնայ խորհիլ լաւագոյն եղանակը անոր օգտակարապէս դործածութեան : Ա՛ն է որ բնաւոր կարողութիւններն ու ձիրքերը կը պահպանէ ու կը սլակէ , թերութիւնները կ՛ուղղէ , ակարութիւնները կը զօրացնէ : Անո՛վ բարեբեր սաղանդները ու բարեկիր նկարագիրները կը կազմուին , և ա՛ն կուտայ անհատներուն , և նոյն իսկ ազգերուն , այն ստոյգ դրաչմը որով անոնք իրարմէ կը տարբերին ճշմարիտ մեծութեան աստիճաններուն վրայ :

Իսկիւսար , 4 Մայիս 1905

2010

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

ՏԱՐԵՑՈՅՑ ՆՇԱՆ – ՊԱՊԻԿԵԱՆ – Բ. ՏԱՐԻ – 1906

Տպգ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ „ԹԱՏՐՈՆ"Ը

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

ԹԱՏՐՈՆի առաջին թիւը հրատարակ եղած է 1874 Ապրիլ 6ին։ Մեղուի նախկին խմբագիրը, Յարութիւն Սըվաճեան, Թօքատէ բռնուած և անվղղին ինկած Աբդիւլ Համիտի մէջ, ձրիաբար վախանցած էր իր սրտօծատէրի իրաւունքը Յակոբ Պարոնեանի, որ Թատրոն անուանով կը սկսէր հրատարակել զայն։

Պարոնեան, որ նորեկ մը չէր գրականութեան համար և երկիւածաւան լրագրողի գեղեցիկ ապագայ մը ի յայտ բերած էր արդէն Եփրատի և Մեղուի մէջ, իբր յառաջաբան Թատրոնին կը հրատարակէ յարերգութիւն մը ժամանակին Կ. Պոլսոյ հայ լրագրութեան վրայ։ Այդ միջոցին, մայրաքաղաքին մէջ լոյս կը տեսնէին տասնի չափ թերթեր, որոնց խմբագիրները գերձակի մը խանութը հաւաքուած կը ներկայանան. Մանզումեի խմբագիրը, որ 1874ին սկիզբները պատկերազարդ նոյեմբի թերթ մըն ալ կը հրատարակէր, «մկրատ ի ձեռին կտանց համար նոր հագուստներ կը ձեւէ». Մասիս «կողով ի ձեռին բառարանին մէջէն պզտիկ բառեր կը ժողվէ». Օրագիր «Տրամաբանութիւն մը կը թղթատէ». հոն են նաեւ Փունջի, Դիտակի, Աւետաբերի, և ուրիշ թերթերու խմբա-

դիրներ, ամէնքն ալ իրենց նկարագիրը յատկանշող զբաղման մը մէջ։ Թատրոն իր մուտքը կ'ընէ հանդիսաւորապէս ճշմարտութեան կերպարանքով։ Մանգուամ կը մօտենայ անոր.

— Օրի՛որդ, ապրիլ ամսու մօտայէն նոր չըրջագեաս մը կարե՞մ ձեզի։

— Ո՛չ, կ'ըսէ ճշմարտութիւնը, ես հագուստ չունիմ ալու համար չեկայ հոս. ասկից զատ ես հագուստի պէտք չունիմ. ես այն ատեն միայն աղէկ հագուած կ'ըլլամ, երբ բան մըն ալ չհագնիմ։

Այս սրամիտ ու յանդուգն յայտարարութեամբ է որ մեր մեծ երգիծաբանը կը սկսի Թատրոնը։ Իր նչանաբանը պիտի ըլլայ մոլութիւնները ձաղկել, կեղծիքը դատապարտել, առանց ձեռնոցի, առանց արդուզարդի, բոլորովին մերկ, ինչպէս կը վայլէ ճշմարտութեան։ Եւ իրաւ ալ, հաւատարիմ իր նպատակին, կը սկսի իր բարոյախօսի դերը, սաւառնելով՝ արծուաթեւ՝ ժամանակին մեր կրօնական, զրական և ընտանեկան կեանքը չահադրդռող խնդիրներուն վրայ, անսպառ զուարթամտութեամբ։

Թատրոնի անօրէն–խմբագրին ամէնէն բարկ երգիծանքները իր պաշտօնակիցներուն կ'ուղղուին։

Աւելի չի փախցներ բնաւ սրախօսութեամբ ընդդիմաբանելու Մանգուամի խմբագրին, որուն հետ յաճախ համակարծիք չէ։ Նոյն ատենները Պատրիարքարանի անուանկը պարտքի տակ էր։ Աբրահամ փաշայէ և Սարգիս պէյէ կը խնդրուէր վճարել այդ պարտքը, որ կը հասնէր 4000 ոսկիի։ Կարապետ Փանոսեան կը բողոքէր այս բանին դէմ։ «Եթէ, կ'ըսէր յօդուածի մը մէջ, միայն երկու հոգի վճարէ այդ պարտքը, մեր առնմակիցներուն անհոգութեան դաս մը տուած կ'ըլլանք։» Թատրոնի խմբագիրը, աւելի դրական, կը քննադատէր այս կարծիքը և կ'ըսէր. «Անտարբերները, առանց այդ

դասին, անհոգութեան մէջ պիտի լողան դարձեալ և Պատրիարքարանի անուանկն ալ... պարտքի մէջ։»

Ուրիշ անգամ մը Փանոսեան ըսած էր թէ ապշութիւն, աւանակութիւն է տուա լուրերու հաւատալը։ Պարոնեան այս առթիւ սիրուն փանթեզի մը կը գրէ, որուն սկիզբը Բաղասամի կենդանիին ուղղուած հետեւեալ տողերը կ'երեւան. «Երգեա՛ ինձ, աւանա՛կ, նաստարան խոնարհութեան, ափսոս յամառութեան, քաջածնօտ էակ, արարա՛ծ հրեշտակաւոս, կենդանի՛ աստուածակիր, երգեա՛ ինձ։» Այս դիւցազներգական նախերգանքէն ետքը, խօսքը կուտայ Աւանակին, որ սապէս կը սկսի. «Մեծապատիւ Պարոնեան էֆէնտի, — Չեմ կրնար առանց արտասուքի նկատել մեզի եղած անարգանքը։ Մենք որ Ծաղկազարդի օրը բոլոր կեանքնիս դէմ ի վերոյ անցած ենք, այս օրուան օրս դրեթէ ամէնէն կը նախատուինք։» Աւանակը կը բողոքէ Փանոսեանի դէմ, որ աննպաստ ակնարկութիւն մը ըրած է աւանակներուն, մինչդեռ պատուաբեր բաղդատութիւններ ալ կրնան ըլլալ իրենց մասին. այսպէս կարելի է ըսել աւանակի պէս աշխատող, աւանակի պէս սկզբունքի տէր։ — «Աշխարհի վրայէն չպիտի ջնջուին աւանակները, կը գոչէ Սրկադիոյ սոխակը. աշխարհ քանի կայ ու կը մնայ, աւանակներն ալ կան ու կը մնան. առանց աւանակի աշխարհ չկայ, ինչպէս որ առանց աշխարհի ալ աւանակ։»

Թատրոնի խմբագիրը խիստ լեզու մը կը գործածէ նաեւ Մահիի դէմ, որ յաճախ առարկայ կ'ըլլայ իր հեգնանքին։ Սմէն առթի մէջ կը ծաղրէ մանաւանդ անոր հին ղուրերը. «Իբթիհաճեան Օրագիրին պէս ամէն օր կարծիք չի փոխեր, կ'ըսէ Պարոնեան, և իր այս կարծեաց հաստատութիւնն աւելի յայտնի կ'երեւայ իր հրատարակած արժե-

թըղթոց գիներուն վրայ, զորս կը վոխէ... ամիսը կամ երկու ամիսը անգամ մը միայն։» Ուրիշ թիւի մը մէջ, Իւթիւճեանի տուած մէկ կանխահաս լուրին առթիւ կը գրէ. «Մեր հայրերէն մնացած ատենդութիւն մ'էր որ Մասիս լուրերը ուշ կուտայ։ Զարմանալի է տեսնել որ Մասիս այս անգամ քաւեր է իր այս մեղքը Հիւնքեարպէյհանեան Սրժ. Տէր Յովհաննէս Հայրը երեքշաբթի օր Բարիզ ղրկելով, մինչդեռ Նորին Սրժանապատուութիւնը երեքշաբթի իրիկուն հոս էր և Մասիսը կարդալով կ'ըսէր. — Ինձի հետ մի' խօսիք, ես հոս չեմ. ես այսօր Բարիզ գացի։» Այստեղ չեմ ուզեր տեղի ծանրանալ այն երդիծանքներուն վրայ, զորս Պարոնեան յաճախ կ'ուղղէ 1874ի հայ խմբագիրներուն նահապետին. անոնց պերճախօս համաձրութիւնը կը գտնէք Ջոջերուն մէջ։ Ըսեմ միայն թէ Պարոնեան կը ճանչնար ու կը գնահատէր այն ծառայութիւնը զոր Իւթիւճեան կը մատուցանէր աչխարհաբարին, օտար բառերու համազօրները գտնելով հայերէնի մէջ զոր քաջ գիտէր, գործածութեամբ նոյնպէս գործելով կարգ մը հին բառերու տրուած նոր առումները, և յաճախ նոր բառեր ալ կերտելով գրաբարի բարդութեան և ածանցման օրէնքներուն համաձայն։

Օրագիրի խմբագիրն է սակայն որ ամէնէն աւելի կը զբաղեցնէ զինքը։ Թատրոնի մէջ հրատարակած է այդ նչանաւոր պերճախօս հրապարակագրին կենսագրականը, զոր չէ գետեղած Ջոջերուն մէջ, որովհետեւ 1880ին Յօճասարեան մեռած էր արդէն և Ջոջերը այն ժամանակ ապրող նչանաւոր Հայոց կենսագրականները միայն կը պարունակէ։ Օգսէն Յօճասարեանի կենսագրականը կ'արժէր որ ամբողջապէս արտատպուէր։ Հո՛ն ի յայտ եկած է առաջին անգամ Պարոնեանի մեծ տաղանդը երդիծանքով գրուած կենսագրականներու սեռին մէջ, ուր իրմէ առաջ ոչ ոք գնացած էր։

Պարոնեան կը յայտնէ նախ որ չէ կրցած գտնել, հակառակ իր ըրած ջանքերուն, Յօճասարեանի ծննդեան թուականը, սակայն ծերունի մը ըսած է իրեն. «Օգսէնին ծնած օրը Սամաթիոյ սրճարանները մէջ կ'ըսէին թէ աչխարհի վրայ փորձանք մըն ալ ասելու։»

«Օգսէն խիստ նիհար ծնած ըլլալով, կը գրէ մեր սրախօս կենսագիրը, ծնողքը կարծեցին թէ հիւանդ է, և վախնալով որ չըլլայ թէ առանց կնունքի մեռնի, չուզա մը մկրտել տալն զինքը։ Երբ մկրտող քահանայն կը հարցնէր թէ «Երախային ի՞նչ խնդրէ», և երբ կնքահայրն «Հաւատք, Յոյս, Սէր» կը պատասխանէր, մէկէն ի մէկ Օգսէն նեւռիւցաւ և ըսաւ թէ՝ երախան օղի ալ կը խնդրէ։ Ասով Օգսէնը կենդանութեան նչան տուաւ և ներկայ եղողներուն տրամութիւնը ուրախութեան վոխեց։»

Պարոնեան զուարթացուցիչ ակնարկութիւններով կը պատմէ թէ ի՛նչպէս Յօճասարեան աչակերտած է Սամաթիոյ Ս. Սահակեան վարժարանին, ապա 1856ի պատերազմի միջոցին թարգման եղած է անգլիացի զօրապետի մը քով, յետոյ ուսուցիչ եղած է Հիւանդանոցին մէջ, և հուսկ ուրեմն օգնական խմբագիր Մանզուանի։ «Շատ մը յօդուածներ գրեց հոն, որոնց ամէնն ալ աղէկ ընդունելութիւն գտան ժողովուրդէն։ Սմռանութեան վրայ ալ անանկ յօդուածներ գրեց որ քանի մը օր առքը ամէն մարդ սկսաւ կնիկը ձգել։»

Իբր փաստաբան, Յօճասարեան նչանաւոր է կնաթողութեան դատերուն մէջ. «Որչափ որ կնիկը ձգել ուզող ըլլար նէ՝ չունչը Օգսէնի գրասենեակը կ'առնէր։... Օգսէնի փաստաբանութեանն միջոցին եթէ չաթաթը երկու հարիւրէ ըլլար, հա-

բիւր կնաթողութիւն կ'ըլլար: Եւ եթէ Դատաստանական Յորդորը վատաբան չընդունելու դրութիւնը չ'ընդունէր՝ այսօր կնիկէն չբաժնըված մարդ չպիտի կրնայինք տեսնալ:»

Ազգասարեան տարիւկէս Մանզումի մէջ օգնական-խմբագրութիւն ընդէլ եաքը, կառավարական արտօնագրով իր անուան փոխանցել կուտայ Մարկոս Աղաբէգեանի Ծիլը, զոր կը սկսի հրատարակել իբր օրաթերթ: «Ս.յս թերթին մէջ, կ'ըսէ կենսագիրը, Օգահն այնքան չուտ սկսաւ փոխել իր կարծիքները որ ընթերցողը ա'լ եաւէն չկրցաւ հասկնալ:» Ուրիշ յօդուածի մը մէջ Թատրոնի խմբագիրը կը գոչէ. «Օրագիրի մէջ այնչափ հակասութիւն կայ, որչափ որ աւազ ծովափը, որչափ որ զաւակ ունի Հայր Աբրահամը, որչափ որ փոշի կայ Պարսիւարքարանի անդուններուն վրայ...:»

Թատրոնի հրատարակութեան միջոցին Գէորգ Ա.յվազեան կը չարունակէ իր Մանուքը և Յակոբ Հաճեան կը սկսի իր Միխոսը. հայ լեզուի մասին երկուքին ալ ունեցած տպիտութիւնը կամ չունեցած համառութիւնը առիթ կուտայ Պարոնեանի դառն երգիծանքներ ուղղել անոնց: Իսկ Փունջը իր ամենօրեայ քաւութեան նոխազն է. չկայ առիթ որմէ չօգտուի իր չարաճճիութիւնները արձակելու «Փունջ պատուական լրագրոյ խմբագիր Մեծապատիւ Համբարձում Էֆէնտի Ալաճաճեանի:» Լրագիր, որուն խմբագիրն է Նիկողոս Թիւլպէնտճեան, իր ծագրին առարկայ կ'ըլլայ, որովհետև Ֆրանսերէն այնպիսի բառեր կը գործածէ որոնց հայերէնը կայ. Թատրոն կը հրատարակէ այդ բառերուն ցանկը «Բառարան ի պէտս Լրագրի» վերնագրին տակ: Ս.բմաչու վանքին մէջ հրատարակուած կրօնական և բանասիրական հանդէսը, որուն խմբագիրն էր Յովսէն վարդապետ Աչըգեան՝ յետոյ Պարսիւարքարան

Կ. Պոլսոյ, իր մէկ բանադողութեան համար կը քննադատուի Թատրոնի մէջ, և Կիլիկիայի խմբագիրը Տօքթոր Մանուէլ Իւթիւճեան կ'արժանանայ Պարոնեանի մէկ հակիրճ կենսագրականին, որ ապահովաբար ամենէն մեղմը չէ:

Իր ժամանակակից բոլոր խմբագիրներուն մէջ միայն մէկուն կը խնայէ, Մատթէոս Մամուրեանին՝ որուն համար մեծ յարգանք ունի: Ս.ուաջին Մամուլի խմբագիրը 1874ին արդէն սկսած էր Շահնուր ծածկանունով թղթակցութիւններ դրել, որոնց հեղինակին ո՞վ ըլլալը երկար տեսն խնդիր եղած է Կ. Պոլսոյ Հայոց մէջ: Շատեր կասկածած էին, մանաւանդ Բարթող Թելեան, որ Մամուրեանի մտերիմն էր, և հաւանօրէն Պատրիարքարանի չրջանակներուն վերաբերեալ անախորժ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր անոր՝ իր նամակներով, և այսպէս Պոլսէն դրուածի երեւոյթը կը տուէին այն նշանաւոր թղթակցութեանց, որոնք 1872էն մինչեւ 1880 մեր ժամանակագրութեան վրայ այնքան լոյս կը սփռեն, և այնքան գեղեցիկ էջեր կը պարունակեն բարձր գրականութեան: Այս թղթակցութեանց մէջ Թատրոնի խմբագիրը միշտ յարգանքով կը յիշուէր:

Մամուրեան Պարոնեանի մասին ինձ ուղղած իր մէկ կարեւոր նամակին մէջ, այդ ժամանակին վրայ խօսելով, կ'ըսէ. «Ինչպէս յայտնի է, Թատրոնը մինչեւ անգամ անտարբերներու կը լափէին: Թէեւ անձնապէս անծանօթ իրարու՝ փոխադարձ համակրութեամբ կապուած էինք, մեր պաշտօնակցութեան և գաղափարակցութեան բերմամբ, այնպէս որ նա մերթ Շահնուրի գրածներէն կ'արտասպէր և Ս.ուաջին Մամուլ՝ Թատրոնի:»

Լրագրողներու հանդէպ գործածած իր ընդհանրապէս կծու ոճը չէր քաշուեր գործածելէ նաև Պարսիւարքարանի չրջանակին վերաբերող բոլոր

այն խնդիրներու մասին, որոնք առարկայ կ'ըլլայն իր սրամտութեան ցայտքերուն: Յաճախ խընդիրներ կ'ունենայ կրօնական ժողովին հետ: Կըրկնամուսնութեանց ցանկ մը կը հրատարակէ, և այդ ցանկին վրայ բացատրութիւններ տալու համար կը կոչուի կրօնական ժողովի առեանը: Թատրոն այս առթիւ հրատարակած է երկար յօդուածներ, որոնք այսօր ոեւէ չահեկանութիւն չունին: Նոյնպէս հրատարակած է երդիծական ու քննադատական հատուածներ Աղթամարի Աչատուր Կաթողիկոսին, Ամբրոսիոս վարդապետին, և Վանցի Պօղոս վարդապետին խնդիրներուն նկատմամբ, որոնք տաբլիներով այնքան զբաղեցուցած են մեր թերթերը և այնքան մեզ ապառած: Կարծեմ Պօղոս վարդապետին կ'ակնարկէ հետեւեալ մանրալուրը, զոր հրատարակած է անոր խնդրոյն ամէնէն տաք միջոցին:

— «Ո՞վսիկից կուգաս, Հայր Սուրբ:
— Ճամբորդութիւն մը ըրի:
— Ո՞ւր:
— Ուխտի գացի:
— Ո՞ւր:
— Սրմաչու Զարխաչեան եկեղեցին:
— Անկարելի է որ հոն գացած ըլլաս, սուտ ես:
— Ինչո՞ւ սուտ խօսիմ:
— Ըլլալու բան չէ, անկարելի է:
— Ինչո՞ւ համար:
— Անոր համար որ եթէ Զարխաչեան եկեղեցին գացած ըլլայիր, եկեղեցին գլուխդ անպատճառ կը խափանէր:»

1875ին խօսք կ'ըլլայ Ժառանգաւորաց վարժարանի մը հաստատութեան մասին: Պարոնեան իր բոլոր ոյժով կը բողոքէ այդ ծրագրին դէմ: «Շատ անգամ ժառանգաւորները իրենց կոչման չեն համակերպիր, կ'ըսէ: Տանըչորս տարեկան տղայ մը վարդապետութիւն սորվիլ կը սկսի, քսանին սէրը կը սկսի երգել, քսանըհինգին վարդապետութենէ կը վախնայ և երեսունին Հայր Սուրբ ըլլալու տեղ հայր... զառանց կ'ըլլայ:»

Ուսումնական Մարմնոյն մանաւանդ առարկայ է իր խիստ քննադատութեանց և հեգնութեանց: Ուսուցիչ մը նահապետ կը խմէ եղեր դըպրոցի մը մէջ, և Ուսումնական Մարմնոյը անպատիժ թողեր է զայն. «Կրթական քննիչ մը պէտք է, կ'ըսէ Պարոնեան, ի վեր հանելու համար այս կարգի զեղծումները: Վարժապետանոցը հաստատուելիք չունի: Սոյգ աղբիւրները կ'ըսեն թէ վարչութիւնը այս խնդրոյն կարեւորութիւն տալ սկսեր է, սակայն կան խնդիրներ որ կարեւորութիւն տրուելով կը լուծվին, կան ալ որ տակ տրուելով կը լուծուին, և դժբաղդաբար այս խնդիրն ալ վերջիններէն է:» Դպրոցները ողբալի վիճակի մէջ են. դպրոցներէն ելլող աշակերտները անդործ կը մնան: Այս բոլոր պէտքերուն առջեւ Ուսումնական Մարմնոյը անտարբեր կը գտնուի, կը քնանայ: Ու Թատրոնի խմբագիրը Ուսումնական Մարմնոյի քունը կը հեգնէ ամէն ձեւով, խմբագրականով, առեւտրականով, ծաղրապատկերով, մանրալուրով:

Խմբագրականի մը մէջ կը գրէ թէ Ուսումնական Մարմնոյը «Մորփէոսի եղբօրը տղան է:» Առեւտրականի մը մէջ, խօսելով ափիոնի վրայ, կը գրէ. «Ափիոնի վրայ այս չաթթու քանի մը դործ միայն եղաւ. Պատրիարքարանը ափիոնի պայմանագրութիւն մը ստորագրեց վաճառականի մը հետ... Ուսումնական Մարմնոյին կլլեցնելու համար:» Երկու ծաղրապատկերներ ալ նոյնը կը կրկնեն: Մէկուն մէջ երկու հոգի կ'օրրեն քնացող մանկիկ մը, որ Ուսումնական Մարմնոյն է: Միւսին մէջ Ուսումնական Մարմնոյի մէկ նիստը կը

պատկերանայ. երեք հոգի կը քնանան ամոռներու վրայ. չորրորդ ամոռը պարապ է. ծաղրապատկերին տակ գրուած է. «Պարապ ամոռին ափսոս ալ վիզոցը քնացած ըլլալու է:» Վերջապէս նոյն բնաբանին վրայ է հետեւեալ մանրալուծը.

— «Հիւանդնիդ ինչպէս եղաւ:

— Առաջուան պէս է. բոլոր գիշերը չի քնանար. մինչեւ առաւօտ կը հազայ:

— Քնանալու համար այնչափ դեղ տուի. օգուտ չըրա՞ւ:

— Չըրաւ:

— Բնա՞ւ չի քնանար կոր:

— Սմնեւին:

— Սնանկ է նէ ասիկա Ուսումնական Խորհուրդոյ անդամ ըրէ՛ք:

— Այդ բանը մենք ալ խորհեցանք, սակայն կը վախնանք որ այն առեն ալ բնաւ չ՛արթնանար:».

Ամէն անգամ որ լուր մը կը հաղորդէ, Թատրոն միջոցը կը գանէ այդ առթիւ սրամիտ դիտողութիւն մը կամ խայթիչ ակնարկութիւն մը ընելու: Այսպէս, երբ Յովհաննէս Այվազովսկի 1874ի վերջերը Կ. Պոլիս կուգայ, Պարոնեան անոր գալուստը ծանուցանելու պահուն կը գրէ. «Այվազովսկի մեր Մանգուամի յօդուածներուն մեծութեամբը... համբաւ ունի նկարչութեան մէջ. անոր ամէն մէկ պատկերը այնչափ գոյն ունի որչափ կարծիք ունի Օտագիր մէկ խնդրոյ մէջ:» Երբ Մշեցի Մամբրէ եպիսկոպոս վանահայր կ'ընտրուի Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին, Թատրոն այս լուրը հաղորդելէ յառաջ կը պատմէ նախ թէ օր մը եպիսկոպոսը ըսած է. «Երբ մէկը լինձի դէմ խօսի, բոլոր եկեղեցականներուն դէմ խօսած կ'ըլլայ:» Եւ յետոյ լուրը կուտայ սա ձեւով. «Հայոց բոլոր եկեղեցականները Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին վանահայր ընտրուեցան:»

Պետրոս Դուրեանի մահէն յետոյ Յանձնաժողով մը կազմուած էր անոր գործերը հրատարակելու և անոր գերեզմանին վրայ մահարձան մը կանգնելու համար: Գրեթէ երեք տարի անցած էր այդ մահէն ի վեր և դեռ մահարձանը կանգնուած չէր: Օր մը, Պարոնեան հետեւեալ հարցումը կը հրատարակէ իր թերթին մէջ.

«Մեզ կը հարցնեն թէ վաղամեռիկ Դուրեանի մահարձանը ինչ տեսակ մարմարէ պիտի ըլլայ և ե՞րբ պիտի կանգնուի:

«Մարմարին տեսակը չգիտենք. կանգնուելիք չունի, այն գիտենք:»

Հետզհետէ տասնեակ մը թիւերու մէջ նոյն հարցումը կը կրկնուի նոյն պատասխանով:

Երբ կը լսէ թէ մահարձանը չինուած է, հարցումին ձեւը կը փոխէ.

«Մեզ կը հարցնեն թէ վաղամեռիկ Դուրեանի մահարձանին վրայ ե՞րբ ոտանաւոր պիտի գրվի:

«Գրվի նէ կ'իմացնենք:»

Եւ քիչ օր ետքը մահարձանը կը կանգնուէր Դուրեանի գերեզմանին վրայ, պատշաճ արձանագրութեամբ:

Այս դրութիւնը, զոր Ֆրանսացիները scie կը կոչեն, ուրիշ խնդիրներու մէջ ալ գործադրած է Պարոնեան, յաճախ միեւոյն հարցումը թերթին երեք չորս տարբեր սիւնակներուն մէջ հրատարակելով. սակայն, միշտ նոյն յաջողութեամբ պսակուած չեն իր այդ սրամիտ հետապնդումները:

Իր ժամանակին գրական չարժումին հետամուտ է Թատրոնի խմբագիրը: Հրատարակուած քերուր գիրքերը միշտ առարկայ կ'ըլլան իր ուշադրութեան:

Այվազովսքի Գաբրիէլ եպիսկոպոսի Հազար եւ մի առակաւոր բանիը առիթ կուտայ իրեն՝ անոր

պարունակած առածները ժամանակին դէպքերուն և անձերուն կիրարկել։ Ահա քանի մը նմոյշ անոնցմէ.

Անխելք գլխին ձեռացը
Խեղճ ոտը իրնչ կը բաշէ.
— *Ռուսիւեանի ձեռացը*
Հայ ղեզուն իրնչ կը բաշէ։

Գինին գինովի ձեռին,
Թուչունը տղոյ ձեռին,
Փողը շուայլի ձեռին.
— *Սուտը Օրֆէյի ձեռին։*

Ջուրը աղբիւրեն,
Աղջիկ զաւակը մօրեն,
Իսկ մանչ զաւակը հօրեն.
— *Ջիաւորութիւնը՝ վարժապետներեն։*

Ոսկին հարցուր ոսկերիչին
Ձին ձի հեծնող կտրիճին.
— *Հին ղուրերը Մոխին*
Սխալները մեր Փոշին։

Մելքիսեդեկ վարդապետ Մուրատեան կը հրատարակէ Հայ. Եկեղեցւոյ և Հայ Եկեղեցական Մատենագրութեան վրայ ժամանակագրական կարեւոր երկասիրութիւն մը։ Սարկաւագ մը կը քննադատէ այդ գործը հրապարակաւ, Տէրոյենց Պատուելիէն նեղչնչուած։ Պարոնեան լսելով որ այդ սարկաւագը վարդապետ պիտի ձեռնադրուի, և ուզելով ղգայնել թէ ո՛վ է եղած իր թելադիրը այդ հրատարակութեանց մէջ, կը գրէ. «Ինչո՞ւ Տէրոյենց պատուելին եպիսկոպոս չեն ըներ, քանի որ իր աչակերտը վարդապետ կը ձեռնադրվի։»

Ստեփան Փաչա Ալանեան, որ ամուսնացած

էր Տոքթ. Բարունակ պէյ Զէրուխանի այրիին հետ, կը հրատարակէ Տոքթորին ճառնախարհորդութիւն ի Բաբելոն գործը։ Փաչան այս առթիւ նամակ մը հրատարակած էր Մասիսի մէջ ուր կ'ըսէր. «Այս գրքոյկը մեծայիշատակ Պէյին սրտի հատորոյն հետ երկինք լինձ պարգեւեցին ի ժառանգութիւն։» Պարոնեան սրամիտ յօդուածի մը մէջ Բարունակ պէյի գրքին վրայ խօսելով, յիշեալ նամակին վրայ կը ծանրանայ. «Մինչեւ հիմա կը կարծէինք թէ ղրամը, արժեթուղթերը, կարասիները, կալուածները միայն կը ժառանգուին. հիմայ սորվեցանք թէ ուրիշին հնիկն ալ կը ժառանգուի եղեր։»

Թատրոն, որ ժլատ էր գովեստի մէջ, պերճախօս ներբողները կը հիւսէ Մկրտիչ Տամատեանի մահուան առթիւ. այս երիտասարդը գրաբար ոտանաւորի թարգմանած էր Ռասինի մէկ ողբերգութիւնը և, տխուր զուգադիպութեամբ մը, այդ թարգմանութիւնը հրատարակուելէն օր մը եաքը, 26 Յուլիս 1874ին, մեռած էր Օրթագեղի մէջ։

1874ի վերջերը Ս. Էմմէճեան հայերէնի թարգմանած և հրատարակած էր Սամուէլ Սմայլսի Ինքնօգնութիւնը։ Պարոնեան իր ամէնէն սրախօս յօդուածներէն մէկը գրած է այդ գրքին առթիւ, խօսելով ինքնօգնութեան դէմ։ Ձնմարտազանցութիւնները կը սիրէր Թատրոնի խմբագիրը, մանաւանդ երբ գանուէր պաշտպանելու համար ճարտար փաստեր գանէր։ Կ'ըսէր թէ Ինքնօգնութեան սկզբունքները մանաւանդ մեր հարուստներուն գործին չատ կը գային, որովհետեւ անոնք այդ գրքին չնորհիւ պիտի կրնային մերժել իրենցմէ խնդրուած ամէն օգնութիւն. այս կերպով աղքատները պիտի վնասուէին։ Եւ որովհետեւ ամէն բանի գործարթ կողմը կը փնտռէր, իր տեսութիւնը կը վերջացնէր հետեւեալ մանրալուծով.

«Առջի օրը մարդուն մէկը իր ազուն կ'ըսէր.

— Մարա՛կ, սըկէց ջուր մը բե՛ր:

— Ելի՛ր խմէ՛, հայրի՛կ, այս բանդ ինքնօգնութեան դէմ է. քու տեսած բոլոր մեծ մարդերդ ջուրը իրենք կ'ելլեն կը խմեն եղեր:»

Թատրոնին գլխաւոր հրապոյրներէն մէկը եղած է ծանօթ Հայերու կենսագրականները: Պարոնեան Թատրոնի մէջ սկսած է նախ ֆրանսերէնէ թարգմանել երկրագործական կենսագրականներ Եւրոպացիներու վրայ, ինչպէս Ժիւլ Ֆէրրի, Ժիւլ Ֆաւռ, Տօն Քարլոս, եւայլն: Այս թարգմանութիւններէն ներշնչուած, կը մտածէ հայ դէմքերու ալ կենսագրութիւնները հրատարակել Թատրոնի մէջ՝ ծաղրապատկերներով: 1874 Սեպտ. 4ին կը գրէ. «Խոստում մըն ալ: Ասկից վերջ պիտի սկսինք առնմային գործերու մէջ դեր խաղացող երեւելի անձանց երգիծական կենսագրութիւնները ընել, ինչպէս որ կ'ընեն ուրիշ ազգայ մէջ:»

Առաջին կենսագրականը Կիլիկիայի խմբագիր Տօքթոր Իւթիւճեանինն է, որուն կը յաջորդեն Կարապետ Փանոսեան, Նահապետ Ռուսինեան, Խաչատուր Մխաքեան, Օգսէն Յօճասարեան, Կարապետ Իւթիւճեան, Բրխտոսատուր Ղազարոսեան, Սահակ Փափազեան, Վարդովեան, Թադէոս Պէկեան, Սիմոն Եազըճեան, Համբարձում Խիէքճեան, Սիմոն Ֆէլէկեան, Ցատուլեանեան, Երանուհի Դարագաչեան, Տօքթ. Յովսէփ Շիշմանեան, Տէրոյենց և Յարութիւն Մերեէմզուլի: Այդ տասնըմէկը կենսագրականներուն երկուքը միայն, Տօքթ. Իւթիւճեան, Շիշմանեան և Մերեէմզուլի տասնց պատկերը հրատարակուած են: Մնացեալ տասնըհինգին չատ յաջող պատկերները գծած է Սիմոն Եազըճեան, Պարոնեանի բարեկամը: Առանց փորագրիչը եղած է Թըմկըր: Պէտք է խոստովանիլ թէ այդ պատկերները կրնան մրցիլ

նոյն ժամանակուան եւրոպական թերթերու փորագրութեանց հետ: Անոնց մէջ դէմքեր կան որոնք ուրիշ տեղ բնա՛ւ հրատարակուած չեն, ինչպէս, օրինակի համար, Խաչատուր Մխաքեանի պատկերը, որ նմանութեան տեսակէտով չատ յաջողած է, ըստ վկայութեան մեր այդ ինքնաստիպ գրադէտը անձամբ ճանչցողներուն:

Այս կենսագրականներէն տասնըվեցը Պարոնեանի գրչէն կը պարտինք, և երկուքը միայն, Ռուսինեանի և Տէրոյենցի կենսագրութիւնները՝ աշխատակիցներու: Առաջմէ եօթը՝ Փանոսեան, Մխաքեան, Իւթիւճեան, Ղազարոսեան, Փափազեան, Իփէքճեան, Շիշմանեան նորէն հրատարակուած են Լոյսի մէջ և ապա Ջոջերու մէջ, 1880ին, սրբագրուած և ընդարձակուած, գրեթէ նորէն գրուած: Մնացեալ ինը կենսագրականները չեն ամփոփուած Ջոջերուն մէջ, թերեւս անոր համար որ 1880ին՝ հեղինակը այլ եւս չէ ուզած աշխատել այդ դէմքերուն՝ իր Ջոջերուն չարքին մէջ:

Գալով Տէրոյենցի և Ռուսինեանի, Պարոնեան Զամուրճեան Պատուելիի կենսագրականը գրած է Լոյսի մէջ և ապա ամփոփած Ջոջերուն մէջ, իսկ Ռուսինեանի մասին կենսագրական չէ գրած բնաւ, որովհետեւ 1879ին, երբ Լոյսի մէջ սկսաւ հրատարակել իր Ջոջերու չարքը, Ռիւշ Պաշի թարգմանիչը մեռած էր արդէն: Եւ սակայն Թատրոնի խմբագիրը չաճախ առիթ ունեցած է՝ իր թերթին մէջ խօսելու Ռուսինեանի վրայ: Միշտ քննադատած է Ազդպախտարեան հեղինակին ոճը: Թատրոնի մէջ ազդ մը գրած է ուր կ'ըսէ. «Ուսուցիչ մը կը փնտռուի որ գիտնայ Տօքթոր Ռուսինեան էֆէնտիի ոճը, որպէս զի կարենայ բացատրել անոր գրուածները:» Անոր չինած բառերը կը ծաղրէ. «Երբ ելեկտրականութիւն բառը գոյութիւն ունի, կ'ըսէ, ինչ հարկ ատեղծել շիտակ բառը:» — «Փո-

խանակ թարխանային հայերէնը վնասելու, աւելի աղէկ կ'ընէր եթէ մէջտեղ մը դնէր թաղային վարժարաններու մէջ առնչային դասախարակութիւնը արդիւնաւոր ընելու։» Ձայն կճելու համար միշտ պատրաստ խայթոցներ ունի թէեւ, սակայն տողընդմէջ կը զգաս թէ կ'ընդունի անոր մասնաւոր դերակատարութիւնը իր ժամանակակիցներուն վրայ, և լռելեայն պաշտօն կը մատուցանէ անոր հմտութեան և արժանիքին։

Պարոնեան, որ իր առաջին երիտասարդութեան մէջ դերասանուհի ըրած էր և չատ կը շահագրգռուէր թատերական խնդիրներով, Թատրոնին մէջ բնականաբար պիտի զբաղէր նաեւ «Թատերական»ով։ 1874ի սկիզբները Օրթագեղի, Բերայի և Գատըգիւղի թատրոններուն վարիչն էր դերասան Մաղաքեան, Վենետիկի Ռափայէլեան վարժարանին նախկին աշակերտներէն։ Պարոնեան չէր հաներ Մաղաքեանի դերասաններուն արտասանութեան։ Օրթագեղի թատրոնին մէջ տրուած ներկայացման մը վրայ խօսելով, որ թատրերգութիւն մըն էր Ֆրանսերէնէ Թարգմանուած, կը գրէ. «Անոր սահուն և դիւրաթաւալ լեզուն թաւալգլոր եղաւ դերասանաց ոմանց բերնին մէջ։» Մաղաքեան Գատըգիւղի մէջ կը ներկայացնէ Թաշիսառական Հրեան. «Ինչպէս որ յայտնի է, կ'ըսէ Թատրոն, այս խաղին մէջ Տակոպէրը և Ժօվիալը մեծ դեր կը կատարեն. եկու տե՛ս որ բեմին վրայ ձի հանելը դժուար ըլլալով՝ Տակոպէրը լաթի կտորէ ձի մը չկներ, — կաչիէ չկներ նէ աւելի աղէկ կ'ըլլար(*) — ու վրան ալ երկու դերասանուհի է հեծցուցեր։ Այս դերասանուհիք Ռոզի և Պլանչի դերերը խիստ աղէկ ներկայացուցեր են... դէմքերնուն վրայ։»

Այդ առիթները վարդովեան կը վարէ Օսմա-

(*) Մաղաքեան միանգամայն վարպետ կօշկակար էր։

նիէ Թատրոնը, ուր գեղեցիկ կերպով կը ներկայացնէ օքտէրներ, ինչպէս Լա Պել Էլեն, Ժիրօֆլէ Ժիրօֆլա, Եայլն։ Իր գլխաւոր դերասաններուն մէջ են Ցատուլեաճեան, Թրեանց, Զաքրասաճեան, Պէնլեան, Թօսպաթեան, Բաբազեան. դերասանուհիներուն մէջ նշանաւորագոյն տեղը կը գրաւեն Գարագաշեան քոյրերը։ Պարոնեան անոնց ամէնուն մասին կը յայտնէ իր դատաստանները Թատերագէտի ճաշակով։

Թատրոնի հրատարակութեան մէջոգին է նաեւ որ Զուխաճեան ներկայացնել կուտայ իր օքտաֆօմիխները։ Պարոնեան այս խաղերը կը քննադատէ, բայց զանոնք ներկայացնող դերասանները կը գովէ. Լուսնակ և Աճէմեան մեծ յաջողութիւն գտած են ըստ իրեն. «Զուխաճեանի եղանակները չեն զուարթացներ այլ կը լացնեն», կ'ըսէ։ Եւ սիրուն ծաղրանկարի մը մէջ կը հեգնէ արեւելեան և արեւմտեան եղանակներու խառնուրդը՝ իբր անբնական։

Պարոնեան Թատրոնի մէջ հրատարակած է վարդովեանի, Ցատուլեաճեանի և Երանուհի Գարագաշեանի կենսագրականները և պատկերները։ Առանցմէ յաջողագոյնն են երկու վերջինները։

Թովմաս Ցատուլեաճեանի կենսագրութեան մէջ չատ լաւ պատկերացուցած է նշանաւոր դերասանին կեանքը և նկարագիրը. «1869ին Իզմիր գնաց, կը գրէ, ուր ամենուն յաջողակութեամբ ներկայացուց Կոյրին զաւակը։ Անչափ բնական կերպով կոյր ձեւացաւ որ հանդիսականք բուռն ծափահարութիւններով Թատրոնը թնդացուցին։ Թովմաս այս ծափահարութիւններէն քաջալերուած բաւական ժամանակ կոյր մնաց... իր պակասութեանց համար։ Իզմիրի մէջ իր անունը սկսաւ համբաւ վաստկիլ, իր տաղանդը պայծառացաւ։

Ասոր վրայ՝ ինք ալ պայծառացաւ Օրիորդ Պայծառին հետ ամուսնանալով։»

Երանուհի Դարագաչեանի կենսագրականը սա պէս կը սկսի. «Երանուհի Դարագաչեան, ծնեալ Իճաճիէ իր հաշուով 1859ին, իմ հաշուով 1851 Դեկտեմբեր 4ին։» 1865ին դերասանուհի կ'ըլլար անանկ առեն մը ուր «դերասանուհի գտնելը, կ'ըսէ, հիմակուան ներկայացումներուն՝ թատրոնի մէջ հանդիսական գտնելէն աւելի դժուար էր։» — «Երանուհի Դարագաչեան անանկ յաջողութիւն մը գտաւ սիրուհիի դերերուն մէջ որ Տիկին Արուսեակի նախանձը չարժեց։» — «Երանուհի ամէն հոգէ չի չարժիր։ Թատրոնին բեմին չափ լայն սիրտ մը ունի. եթէ մեռեալ մը տեսնէ սիրտը թունդ չ'ելլէր, այլ աւելի կը մօտենայ զայն քննելու համար, որպէս զի տեսարանին վրայ մեռնիլ հարկ ըլլայ նէ բնական մեռեալ մը ձեւանայ։ Նոյնպէս եթէ մէկը բարկանայ, դիտմամբ աւելի կը բարկացնէ որ բարկութեան ձեւերն ու չարժուձեները աղէկ տորմի։» — «Եթէ դերասանական կեանքին մէջ պակասութիւն մը ունի, ան ալ սա է որ տեսարան եղած ժամանակը սրդոլածի երեւոյթ ունի. կարծես թէ հոգեբարձու մըն է որ վարժարան կը մանէ։»

Պարոնեան Թատրոնի մէջ ամէն օր երգիծանքներով և զուարճալիքներով կը հարուածէ մեր առհասարակ մոլութիւններն և ընտանեկան զեղծումները։

Հայ կիները չատ կը զբաղեցնեն ղինքը։ Ծաղրապատկերներով և յօդուածներով կը հեգնէ անոնց չպարը, նորաձեւ գլխարկները, երկար կրունկով կօշիկները, tournure-ը, կեղծ կուրծքերը։ Անոնց չռայլութիւնը յաճախ առարկայ կ'ընէ իր կծու երգիծանքներուն։ Կը բողոքէ այն կանանց դէմ որոնք առանց ճանչնալու իրենց ամուսնին նիւթական վիճակը, մեծ ծախքեր ընել կուտան հագուստի կապուտի համար։ Կը պարսաւէ կարգ մը կանանց պչրանքի բնազդները. լաւ գաղափար չունին անոնց բարոյականին վրայ. «Պարկեշտութիւնը, կը պրէ, հիմայ տեսակ մը կանանց քով՝ երեսնուն քսած քուտրային պէս է. ամենափոքր հովէ մը կ'իյնայ կը կորսըվի կոր։» Ուրիշ տեղ մը ծաղրով կ'այպանէ այն կիները որոնք առաւօտէն մինչեւ իրիկուն պատուհանին առջեւ կը նստին. «Անոնք կը նմանին պարտէզի մը պատին եռեւը տնկված ծառերուն. ամէն անցնող բան մը կը փրցնէ։» Հաւատք չունի կանանց գաղտնապահութեան վրայ. «Կանանց սիրտը Դալաթիոյ Թիւնէլին կը նմանի. մէկ կողմէն առած գաղտնիքը միւս կողմէն դուրս կուտայ։»

Ամուսնութեան մասին ալ չատ յոռետես է։ «Ամուսնութեան ճեռակաւորեան մէջ՝ հաւասարակշռութիւն չկայ, կ'ըսէ։» — «Կինը կազմող ութը մասունք բանիներն են. սգաւորիութիւն, ինքնապաշտութիւն, բարեբասեիք, նախանձ, շատախօսութիւն, զուարճասիրութիւն, թերեւութիւն, շինծու ախտավարիս։» — «Ան աղջիկները, որք անուս և հասարատ են ուղղականին մէջ հարս կ'ըլլան, սեռականին մէջ վիրաւոր և կոչականին մէջ ո՛վ դժբաղդութիւն։» «Ան երիտասարդները որ ուղղականին մէջ խաւ տարեկանեն, սեռականին մէջ վաթսունի կը փոխվին եթէ կնիկնին չտայ ըլլայ, տրականի մէջ բանտի կը փոխվին և կոչականին մէջ գերեզմանի կը փոխ (աղբ) վին։»

1875ին Խառն Ժողովը ամուսնական նոր կանոնադիր մը պատրաստած և գործադրութեան դրած էր։ Ան կանոնադրին մէջ՝ Պարոնեանի ուշադրութիւնը գրաւած գլխաւոր կէտերն էին.

Ա. Փեսացուն առնուազն 18 տարու պիտի ըլլայ և հարսնցուն 15 տարու։

Բ. Պատրիարքարանը ընաւ չպիտի լսէ դրամօժիտի գաւառը։

Գ. Հարանիքը եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ։

Դ. Հարսերը թեղիէֆ չպիտի գործածեն։

Թատրոն այս կանոնագրին դէմ փեսացուներու և հարանցուներու կողմէ բողոքագիրներ կը հրատարակէ։ Փեսացուները կը յայտարարեն թէ քանի որ դրամօժիտը կը ջնջուի ա՛լ չպիտի կրնան ամուսնանալ և «զաւակներ հասցնելով անձնուիրաբար ծառայել ազգին։» Հարանցուները, չնորհակալ ըլլալով դրամօժիտի ջնջման համար, կը բողոքեն թեղիէֆի ջնջման դէմ, իսկ Պարոնեան կ'ըսէ. «Սակէ առաջ երիտասարդները դրամ չունենալու համար կ'ամուսնանային, այսուհետեւ դրամ չունենալու համար պիտի ամուսնանան։»

Պարոնեան Թատրոնի մէջ առիթ ունեցած է գրկել ամուսնական միջնորդներու դէմ, զորս հեգնած է ճարտարօրէն։ Յաջողութեամբ պատկերացուցած է աղջիկտեսի տեսարաններ, միշտ ի վեր հանելով այդ հնաւանդ սովորութեան ծաղրելի կողմերը։ Իսկ դրամօժիտը միշտ առարկայ եղած է իր հեղնական ակնարկութեանց և պարսաւանքին։

Իր գրած ընտանեկան տեսարաններուն մէջ ջրիկի լեզուն չատ չի սիրեր գործածել։ Թատրոն հրատարակած է արդարեւ չատ մը յօդուածներ, ուր հայ կիները կը խօսին այնպէս ինչպէս հիմայ տակաւին կը խօսին Սալմաթօմրուքի կամ Զըքաալընի պառաւները։ Բայց առանց ամենամեծ մասը իր գրչէն ելած չենն։ Ինձի անձամբ մնացած աշխատակիցներ են որ ծանկանուններով ոյժ առած են այդ սեռին՝ Թատրոնի մէջ։ Ընտանեկան տեսարաններու գեղեցիկ չարք մը կը կազմեն այն բազմաթիւ յօդուածները, զորս ես ծանկանունին

տակ պահուտ աշխատակից մը հրատարակած է Հին աշխարհին խաչիվը նոր աշխարհին Գաթիվը վերնագրով։ Տակաւին կը յիշեմ այն մեծ խանդավառութիւնը և հետաքրքրութիւնը, զոր ներշնչեց Թատրոնի ամիսկ ընթերցողներուն ամիսներով չարունակուած այդ հրատարակութիւնը։ Անոր գլխաւոր հրապոյրն էր Ալինցիի գաւառաբարբառով խօսող Հայ մը, որուն բարքերն ալ լեզուին չափ չահեկան էին։ Աչխատակիցներ են որ գրած են նաեւ այն յօդուածներու չարքերը, որոնց վերնագիրներն են Բարեկենդանի գիշերները, Պախըճի Պատուելի, Տաղ եխտիւհուխ ապտալ եխտիւհի և որոնք կը ներկայացնեն ժամանակին բարքերուն նկարագիրը։

Պարոնեան գեղեցիկ պատկերներ գծած է նաեւ Գօմիսիոն խանի մէջ չահագործութեան զոհ գացողները ծաղրելով, որոնք չաճախ իր գրչին նիւթ կը հայթայթեն։ Բամբասանքի տեսարաններ ունի, որոնք իրականին վրայ լուսանկարուած են։ Պարտքերնին չվճարող մարդիկ չաճախ իր ուչադրութեան առարկայ կ'ըլլան։ Պարտ ունեցողներուն գործածական պատասխանները վերնագրով իր մէկ պիրուն հատուածը, ուր անոնցմէ երեսունի չափ կը չարէ տակէ տակ, «հիմնական սկզբունքներ» կը պարունակեն «ի պէտս պարտականաց»։ Պարտքերնին չվճարողները չաճախ իր գիտութեան ալ արժանի կ'ըլլան. կը զգաս թէ ինք ալ քիչ մը անոնց դասակարգին մէջ է և այդ բանը չի քաշուիր խոստովանելէ։ Երբ Թատրոնը օրաթերթի կը վերածէ և կը թուէ այն օգուտները զորս պիտի ունենայ այդ առօրեայ ծաղրաթերթը, կ'ըսէ. «Եթէ պարտք ունեցողները պարտքերնին վճարելու օրերնին տակ չունենան և ծանր խօսք լսելով վիրաւորուին նէ՝ խնդրեն Թատրոն կարդալով պիտի զուարճանան և ցաւերնին պիտի մոռնան։

նոյն իսկ ես ալ երբեմն պիտի կարդամ...:»

Թատրոնի առաջին թիւը լոյս տեսած է 6 Ապրիլ 1874ին: Նախ կը հրատարակուէր չորեքշաբթի և շաբաթ օրերը. 23 Յուլիսին Ս. Թերզեան թերթին խմբագիր-տնօրէն կ'ըլլայ, պաշտօն զոր կը վերստանձնէ Պարոնեան 21 Սեպտեմբերին եւ թերթը կը վերածէ ամենօրեայի: 1875 Յունուար 16էն սկսեալ Գ. Մ. Էզառեան խմբագիր-տնօրէն էր Թատրոնի որ Յունուար 28ին կը սկսի շաբաթը երեք անգամ հրատարակուիլ: Ապրիլ 12ին դարձեալ Պարոնեան իր վրայ կ'առնէ թերթին վարչութեան հոգը, և Օգոստոս 2ին Թատրոն շաբաթաթերթ կ'ըլլայ առնի ընդարձակ դիրքով: Այսպէս կը շարունակէ մինչեւ 1876 Սեպտ. 29: Այդ թուականէն սկսեալ կը հրատարակուի նորէն չորեքթը երկու անգամ, և ութը ամիսի չափ շարունակելով բոլորովին կը դադրի:

Այս եռամեայ շրջանին մէջ Թատրոն կուտայ 256 թիւ միայն: Իւրաքանչիւր թիւ ձեւաքէ ծախուած է նախ 40 փարայի, յետոյ 20 փարայի, յետոյ նորէն 40 փարայի և հուսկ ուրեմն 50 փարայի. բաժանորդագինն ալ ենթարկուած է փոփոխութեանց: Պարոնեան նիւթական մեծ դժուարութեանց մատնուած կ'երեւայ. հակառակ իր խոստման չի կրնար հրատարակել Շիշմանեանի և Մերեէմզուլիի պատկերները, որոնց իւրաքանչիւրին պատրաստութեան ծախքն էր միայն 80 ղրուշ. երեք տարուան մէջ տասնըչորս անգամ տպարան փոխած է, հաւանօրէն չկարենալով ժամանակին ընել իր վճարումները. իր տպագրիչները եղած են հետզհետէ Ե. Տնտեսեան, Յ. Գալաֆեան և Յ. Պարոնեան, Յ. Գալաֆեան առանձին, Յ. Մխիթարեան, Թ. Տիվիթճեան, Յ. Գ. Թօզլեանց, յետոյ անանուն տպագրիչ մը, յետոյ դարձեալ Ե. Տնտեսեան, յետոյ տպագրիչ մը Ղալաթիոյ մէջ, ապա

դարձեալ Պոլիս՝ Ե. Տնտեսեան, Ճ. Աբամեան, Ս. Միքայէլեան, Յ. Պարոնեան, հուսկ ուրեմն դարձեալ Ս. Միքայէլեան:

Պարբերականութեան, դիրքի, գինի, տպագրանի, վարչութեան այս բոլոր փոփոխութիւնները ապացոյց են անդադար ոգիի, որ գլխաւոր յատկանիշերէն մէկը եղած է Պարոնեանի նկարագրին: Այդ ոգին ցոյց տուած է նաեւ իր կարգ մը շարադրանկարներուն մէջ: Եփրատին, և տպա Մեղուին ու Թատրոնին մէջ, սկսած է չարք մը յօդուածներ զորս չէ աւարտած ուրիշներ սկսելու համար, ինչպէս ըրած է եղիա Տէմիրճիպաշեան ալ իր Գրական եւ իմաստասիրական հանդիսին մէջ. այսպէս Տարերք առնուսնութեան գրուածքը Եփրատի մէջ սկսած, Թատրոնի մէջ աւարտել խոստացած և կիսատ թողած է. նոյնպէս Թատրոնի մէջ կիսատ թողած է Պոլսոյ թաղերուն մասին գրած երդիծական նկարագրութիւնները, զորս 1880ին ամբողջացուց իր պատմութիւն մէջ Պոլսոյ թաղերուն մէջ գործով: Իր Բառարանը և Խոհարարութիւնը ուր ազատ գլուխներ ունի, որոնցմէ մաս մը պիտի գտնեն ընթերցողները այս յօդուածին վերջը, ցանցառ կերպով մ'այն կ'երեւան և յաճախ ամիսներով կ'ընդհատուին:

Թատրոնի խմբագիրը պարզ աշխարհաբար գրած է. ինք կատարեալ աշխարհաբարեան մըն է, և անոնցմէ եղած է որոնք արդի աշխարհաբարին հիմերը գրած են: Որոշիչ յօդը, անորոշ յօդը, հոլովումները, բայերը արդի աշխարհաբարին համեմատ կը գործածէ ընդհանրապէս: Կը գտնուի արդի գրողներէն գլխաւորաբար կրաւորականի և անցողականի կազմութեան մէջ: Ռուսլինեանի հետեւելով կրաւորականը վիպով կը կազմէ փոխանակ ուիլի. իսկ անցողականը ցուցնել մասնիկով փոխանակ ցնելի իր ոճը թէեւ միօրինակ չէ քերականական

անակէտով, սակայն ունի լեզուական որոշ դրոշմ մը որով կարելի է առանց վարանման բացայայտ կերպով ցոյց տալ Թատրոնի յօդուածներէն ան՛նք զոր ծածկանունով ստորագրած կամ անստորագիր գրած է Պարոնեան, և ան՛նք զոր գրած են իր աշխատակիցները:

Պարոնեանի միտքը Թատրոնի մէջ այնքան բեղմնաւոր չէ գիւտերով որքան եղած է Մեղուի մէջ, այնքան հասուն ալ չէ որքան հասքը պիտի ըլլար խիճարի մէջ: Եթէ տեղ տեղ կատակերգական ոգին և անձնական բարեկամութիւնները կ՛ազդեն դատաստաններուն վրայ, պէտք է ընել սակայն թէ ամենուրեք կ՛երեւան իր անվրիպելի արամտութիւնը և ողջմտութիւնը: Պարոնեան խանդաղատանք չունի, բանաստեղծութիւն դիմել բնա՛ւ: Իր գործածած բառերուն մէջ միշտ զգոյշ և պարկեշտ է, երբեք կոպիտ: Պիղծ նիւթերէն չ՛ախորժիր: Թեթեւամիտ չէ բնաւ. լուրջ է ծաղրին մէջ իսկ: Երբ բանի մը վրայ կը խնդայ, երբեմն զայրոյթի ունի, երբեմն դառնութիւն, քիչ անգամ առելութիւն, երբեք չարութիւն, իսկ անկեղծութիւն՝ միշտ: Անկեղծութիւնը յաճախ ծայրայեղութեան տարած է, իր չահուն վնասելու աստիճան: Միշտ յարգանք ունի հանրութեան համար որուն կը խօսի. իր կարծիքներուն մէջ միութիւն ունեցած է և սկզբունք փոխած չէ: Կարելի չէ ըսել թէ բնաւ հակասութեան մէջ ինկած չէ, բայց ապահովաբար գլխաւոր խնդիրներուն մէջ իր դատաստանները յստակ, որոշ և անփոփոխ եղած են:

Բանի մը խօսք ալ Թատրոնի հրատարակութեան երեք տարիներուն մէջ Պարոնեանի ներքին կեանքին վրայ: 1874ին արդէն Սկիւտարէն Օրթագիւղ անցած էր: Սմուրի էր տակաւին և 32 տարեկան: Սենեակ մը վարձած էր տան մը մէջ ուր կը բնակէր իբր pensionnaire. այդ տունը կը վերաբերէր Տիկին

Ագապի Էմմէքճեանի որուն աղջիկը, Օրիորդ Սաթենիկ, 1879ին իր կինը պիտի ըլլար:

Բանի մը սրտակից բարեկամներ ունէր որոնք իրեն այցելութեան կուգային երբեմն, և յաճախ անոնց հետ զուարթ երեկոյներ կ՛անցընէր. արեւելեան երգերը կը հնչէին երբ այդ խումբը կը բոլորուէր օղիի ափսէին չուրջը: Պարոնեան բանով զարնելով կ՛ընկերանար այդ երգերուն. ինք ալ կ՛երգէր, և իր նախընտրած եղանակներն էին վանինները: Բանի մը գաւաթ օղիով կը զուարթանար. այդ թեթեւ գինովութիւնը անդիմադրելի հրապոյր մը կուտար իրեն՝ ընկերութեան մէջ: Սովորաբար լուսակաց, օղիին ազդեցութեան տակ լեզուն կը բացուէր. սուր խօսքեր կ՛արձակէր աջ ու ձախ. սիրուն կատակները կը թրթռային չրթունքներուն վրայ: Իր բարեկամներն ալ իրեն արժանի ընկերներ էին. առանց մէջ էին Անանո Ամպէրեան, առաջնակարգ հաշուապալ, փորձառու և ապրած մարդ, որ մինչեւ Հնդկաստան և Զինաստան ճամբորդած էր, Մկրտիչ Էմինեան, քաղաքագէտ արեւելեան ձայնագրութեան, Եղիա Տնտեսեան, տպագրիչ, ձայնագրագէտ և գրող, Թրեանց, Ռափայէլեան վարժարանի նախկին աշակերտ ու նշանաւոր կատակերգակ դերասան, և ուրիշներ: Ատոնցմէ ոմանք ոչ միայն իր զուարճութեան ընկերներն էին, այլ և իր աշխատակիցները:

Այս զարգացած բարեկամներուն հետ ամենօրեայ չփման մէջ էր Պարոնեան: Հաւանօրէն օրուան խնդիրները իրենց խօսակցութեան նիւթ կ՛ընկային, և առանցմէ կը ներշնչուէր յաճախ Թատրոնի խմբագիրը: Այն մտացի միջնորդը որ կը չրջապատէր գինքը հզօր խթան մըն էր իր ուղեղին համար: Օրուան խնդիրները ձոխ էին և գրեթէ առատ նիւթ կը հայթայթէին իրեն: Եւ այս

ամէնը չատ նպաստաւոր պայմաններ կը ստեղծէին Պարոնեանի չուրջը՝ յաջողցնելու համար Թատրոնը։

Սակայն դժբախտաբար ժողովուրդին մէջ չկար տակաւին ընթերցողներու զարգացած դասակարգ մը որ կարենար ըմբռնել իր հանճարը։ Կոչտ կատակներէն, չլդիկի տեսարաններէն, Անդիլի և Վանցիլի բարբառով զառնչաներէն աւելի կ'ախորժէին ընթերցողները քան աղնուական սրամտութիւններէն, նրբաճաշակ հեդնութիւններէն, գրական հակադրութիւններէն, որոնք այնքան հրապոյր կուտան իր ոճին։

Ասոր համար անչուշտ Թատրոն գինքը ապրեցնելու չափ ընթերցող չգտաւ. 1877 Մայիսի մէջ Պարոնեան կը ստիպուէր դադրեցնել անոր հրատարակութիւնը, և առժամանակեայ կերպով քաշուիլ լամբադրական ապերախտ ասպարէզէն։

27 Օգոստոս 1905.

ԲԱՌԱՐԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻ

Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Աղջիկ. — *Գող մը որ իր հօրը տունը կը կողոպտէ։*

Աղէտութիւն. — *Ապահովագրական ընկերութիւն դողութեանց դէմ։*

Ամուսնութիւն. — *Այն մասնաւոր բանիներէն է, որոնց վերջաւորութիւնները կը փոխուին։*

Անառակ. — *Հականիշ անառիկի երբ խընդիրը կանանց վրայ է։*

Բախտ. — *Տղայ մը որ ժամ մը առաջ տուածը ժամ մը ետքը կ'ուզէ։*

Բաղանիք. — *Մարմնոյն քաւարանը։*

Բժիշկ. — *Գործակատար Գաբրիէլ Հրեշտակապետի։*

Գերեզման. — *Անդիլի աչխարհին թիւնելը։*

Դագաղ. — *Անդիլի աչխարհ բանող սուրհանդակին նամակատուփը։*

Դագաղակիր. — *Մեռելոց ձրուիչը։*

Երախայ. — *Երկու հակասական նախադասութեանց ուղիղ եղրակացութիւն։*

Երկաթուղի. — *Ճամբաներու սղագրութիւնը։*

Երկուռեակ. — *Երկու հատոր մէկտեղ կապմուած։*

Խնամութիւն. — *Գրաւ մը որուն մէջ միչտ աղջիկ տուողն է որ հաչիւ կ'ըսէ։*

Խրաս. — *Դեղ մը որ ականջով կ'ուտուի։*

Կնիկ. — *Փոչի մը որ մէկու աչքը երբ մտնէ չատ դժուարութեամբ կ'ելլէ։*

Կնիք. — *Հականիշ կնիկի, ինչ որ չի կրնար պահել մէկը միւսը կը պահէ։*

Կոճափոխութիւն. — *Հաւատքին դաղթականութիւնը։*

Հին աւետիք. — *Քարի կտորներ զորս վաճառականները կը դնեն հաչուեկչռին մէկ կողմը, որպէս զի պարտքը ծանր չկռնէ։*

Հիւանդութիւն. — *Մեկնաս բժիչկներու։*

Ոսկի. — *Ճարտասանութեան դասատու։*

Որոշում. — *Խորհուրդներու նատահանդիստ։*

Պատմութիւն. — *Դիտակ մը որով մարդ ետեւը կը նայի և առջեւը կը տեսնէ։*

Պարկեշտութիւն. — *Շահթարգել աղուորութեան։*

Վիշտ. — *Սպասաւոր ամուսնութեան, որուն ետեւէն կ'երթայ միչտ։*

Բառարան. — *Մեռելոց քարանթիհան։*

Օղի. — *Վարպետ խոտովանահայր։*

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ „ԹԱՏՐՈՆ"Ի

— Երիտասարդներէն ոմանք աղջկանց այնպէս կը վախչին, ինչպէս դրոշմները լրագրոյ վրայ. առանց թուղթին վնասելու չեն կրնար բաժնուիլ:

— Շատ մը աղջիկներու ի՛նչ վարքի տէր ըլլալը դէմքերնուն վրայ գրված է, բայց բեւեռագիր. ամէն մարդ տարբեր կերպով կը կարդայ:

— Աղջիկները սեւի կը նմանին, որչափ որ ծանր ըլլան այնչափ հաճոյ կ'ըլլան, և այնչափ սուղ և չուտ կը ծախուին:

— Աղջիկներէն ոմանք իրենց սիրականներուն հետ այնպէս կը վարուին ինչպէս կառուցները մուկերուն հետ. հետերնին բաւական խաղալէ ետքը՝ փախչելու առենին վրանին կը յարձակին:

— Երեսը քսված կինը վաճառականաց քերթված տետրակին կը նմանի. միշտ անանկութեան նշան է:

— Անբարոյական կնկան մը համար էրիկը սեղանաւորի մը քով գրված դրամ մըն է. սիրականներն ալ դրամին տոկոսներն են:

ՁՔՆԱՂ ՔԻԼԼԻՔԻՆ

(ՖԻՆԼԱՆՏԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ)

Գրեց՝ Ե. ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

րեւն ու լուսին՝

Կը սիրեին տարփանքով մը մոլեգին
Զըճնաղ Քիլլիքին:
Այդ չորս դիւերն ա՛լ օր մը դէպի վար
Իջան մեր աշխարհն.
Ամէն մէկն անդորր
Ընկողմանա՛ծ էր կառքին խորն,
Ու հինգ ձիք
Լրծանիգ,
Կը քաշէին գայն բայլերով նաճդարտագնաց,
Ու ծառաներ ժուռ կուգային դարձադարձ:
Բայց գեղեցիկ աղջկան
Աչերը բնաւ չը շլացան
Այդ փառքերէն մեծապանծ:
Նէ կը փնտռէր գերազանց
Անյողդողդ բարք ու կերպարան՝
Եւ ո՛չ քէ փառք ընդունայն:
Ուստի ըսաւ առ Լուսին.
«Ձեմ ընտրեր զքեզ ամուսին,
Վասըն զի միշտ յեղյեղուկ
Դէմք մը ունիս դուն, եղո՛ւկ.

Մերթ կը պակսի ճակտիդ լոյս,
Մերթ կը լայնիս քոս հաճոյս.
Այդ ընթացքով իրմահաճ՝
Տուն մը երբէ՛ք չըլլար իրօք բարգաւաճ:
Ցեղոյ քասւ Արեւուն.
«Չեմ ընդունիր ըզքեզ ինձ
Իբրեւ ընկեր կենակից.
Դուն ալ չունիս ընկարագիր հաւտատուն.
Քեզմով ամբան մէջ մարդիկ
Կը կըրեն տօր մը սասկիկ,
Ու ձըմրան մէջ կը թողուս
Որ տանջըւին ցըրտատոյզ.
Խար ներնձելու ժամանակ՝
Շաղ կը տեղաս առեն դի,
Ծիլ կ'արձակէ երբ վարսակ՝
Հուր կը թափես երաշտի:
Մեռժեց Քիլլիքի նահե Արջը Մեծ,
Ու ա՛յս խօսքերով անոր առարկեց.
«Ինչո՞ւ այդքան ընդարձակ
Տեղ կը գրաւես մէջ երկընքին կապուտակ,
Միևչդեռ ե՛ս անգամ
Թէ հո՛ն ըլլամ՝ կը ցանկամ
Իբրեւ բիծ մը գալ երեւան՝
Երկայնաձիգ մէջ գիշերին ձըմեռուան:»
Նախամեծար ընտրեց ապա
Բեւեռին ա՛ստղը հեռակայ.
«Կը հաւանիմ հու սիրոյդ,
Ըսաւ անոր Քիլլիքի,
Վասըն զի հու սովորոյթ
Յարմարաւոր է կեանքի.
Մի՛ շտանըդ մէջ՝ ինչպես գիտեմ՝
Կ'ապրիս խաղաղ ու զուարթադեմ.
Հաւատարիմ մնալով տեղւոյդ այն յարգի՝
Չոր կը գրաւես ինքնուրոյն:

ՔՈՒԱ ԵՒ ԷՄՄԱՐԻՔ

(ՖԻՆԼԱՆՏԱԿԱՆ ՉՐՈՅՑ)

Քուա եւ Էմմարիք՝
Սերտ հաւատարիմ ու մի՛շտ միաբան՝
Կը կատարեն իրենց պաշտօնն անխափան:
Ուրախ էր *Ուffo*՝ հայրն ալեւորիկ,
Ու ջանաց զանոնք յաւիտենապէս
Զուգել իրարո՛ւ սիրով սըրտակէզ:
Եթէ անոնք հաւանէին՝
Ըստուգապէս ամբողջ տարին
Պիտի ծագէր
Տիւ լուսաբեր:
Բայց չէ ծանօթ՝ ի՛նչ կար պատճառ՝
Որ Առջալոյսը-Քուա պայծառ
Ու Վերջալոյսը-Էմմարիք՝
Զը փոխելով իրենց դիրքը խաղաղիկ
Հեռուէն լոկ ուզեցին յար
Սիրել զիրար:
Առաջարկեց Ուffo՝ ամբողջ տարւոյն մէջ
Քանի մ'օրեր գէթ իրարու հանգչիլ գոգ.
Ու Էմմարիք ա՛յդ օրերուն ջանն իր շէջ
Մօտեն առ Քուա կը կարկառէ անձկաւոք:
Երբ իրարու ձեռ կը սեղմեն,
Ու Էմմարիք համբոյր կ'առնէ երբ Քուայեն,
Սա ամօթեն շառագունած կը շիկնի:
Ատոր նըշանն է յայտնի՝
Հորիզոնին ա՛յն կարմրութիւնն
Որ կը տեւէ այդ օրերուն: (*)

(*) Հիւսիսի այն գաւառներուն մէջ՝ ուր այս զրոյցը կը պատմուի՝ Մայիս ամսուն առաւօտեան եւ երեկոյի կրկնակ մթնշաղները (crépuscule) իրարու կը խառնուին քանի մը օրեր:

ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՐԳԻՆ

ՏԱՐԵՑՈՑՅ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ ՏԱՐԻ - 1906

Տպ. ՏԻՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՄԲԱՒՆԵՐ

Գրեց՝ Ց. ԳՈՒՐԳԻՆ

Լ՚ԱՆ Դարու սպասեական դղեակ-ներուն պէս անմատչելի բաներ կը դառնան յաճախ սա գրական համբաւները։ Անոնք բարձրաբերձ համբաւներ կան որ մարդ կը վարանի անոնց մօտենալու, վախնալով գուցէ որ իր վրայ փլչին։ Աւատալական հսկաներ են անոնք, որ որչափ հեռուտան՝ այնչափ մեծ կ՚երեւան աչքերու։ Մարդ չի փորձեր այդ դղեակներուն պատերը ծեծել, կամ այդ սիրտանման ուրուականներուն քար մը նետել։ Ուրիշներու համոզմամբ՝ սրբութիւններ են համբաւները, խունկ ու մոմ միայն ունին անոնց համար, հիացում պաշտում՝ անոնց առջեւ... միշտ հեռուէն։

Ու համբաւները, անմատոյց ամբարտաւանութեան պէս, կանգուն կը մնան, վէս կերպարանքով կը նային բարձրէն, ինչպէս հինաւուրց խրոխտ աւերակը դղեակին պատուհանէն, խեղճ ու կրակ մահկանացուներու, որ կ՚անցնին կը դառնան անոնց ստորոտէն պատկառոտ երկիւղածութեամբ, անչշուկ, անձեղուռ։

Յետոյ կուգայ պատմութիւնը, երբեմն անխղճած ու յաճախ չողոմարար պատմութիւնը, — որ իր բաղադրութեան մէջ աննչան քանակու-

թիւն մը միայն կ'ընդունի ճշմարտութիւն ըսուած բանէն, — կուգայ նուիրագործելու ինչ որ միա-կողմանի կամ միակողմանի համոզումները ստացած էին երկար ժամանակ, ինչ որ կարճամիտ աւանդամոլութիւնը պահած պահպանած էր սարքիներով։

* * *

Շատ ցանցառ հանդիպած եմ, — վասն զի աներեւոյթ ալ չեմ կրնար ըսել, — համբաւի մը որ արժանիքէն նուազ կշիռ ունենար կամ անոր հաւասար գոնէ։ Սմենեւին չեմ գտած առանց համբաւի արժանիք. առանց արժանիքի համբաւ՝ գլխուս մազէն աւելի, որ դեռ ճաղատ չէ։ Ո՞ւր կարելի է գտնել, չեմ գիտեր, արժանիքի և համբաւի համաստիճան ամուսնութիւն մը. զոր պատմութիւնը օրհնած ըլլայ։

Կան գրական համբաւներ որ դիպուածի ծնունդ եղած են. ամէն խաւերու մէջ մտած տարածուած են պատեհութեան թեւերով. երթեւեկի տոմս, արժանիք, հարցուած չէ իրենց։ Օր մը մէկուն գրագէտ մը տեսնուած է համբաւի չորեքերուն նայիլ։ Ան իր հաւատքը հաստատուած է անոր վրայ, և կարելի չէ խախտել։ Երբ բերանը բանայ, կարծես անոր սիրահարն է. պատկերը ամենեւին տգեղ կոզմ չունի իր աչքին. զուգակշիռ մը, երբ ենթականերէն մին իր պաշտածն է, արբապղծութիւն պիտի ըլլար իրեն համար։

Ստացեալ չինուած են մեր մէջ կարգ մը գրական հին ու նոր համբաւներ, որոնք նոյն իսկ վարկպարագլի քննութենէ մը պիտի քայքայուէին դիւրաւ։ Համբաւ հանելու համար՝ կանխաւ մէկ երկու զմայլողներ կամ ժողովակիցներ ճարելու է, դերասանին պէս՝ որ ծափեր կը վարձէ թատերական սրահին մէջ. այնուհետեւ դժուարին չէ յաջողութիւնը։

Առանց նախանձորդ ըլլալու մէկուն, կարծեմ կրնայ մարդ նախանձախնդիր ըլլալ համբաւի գործից արժանիք որոնելու, գրական անունին տակ գրագէտ մարդը ճանաչելու։ Գրական դէմքեր կան մեր մէջ, համբաւի չորս թեւերով պատուրուած, որոնք բնականէն մէկ երկու փետուր միայն կրցած են ունենալ. մնացեալին համար քանի մը տասնեակ սիրամարգ փետուած են, կամ թռթռելու դպրոցին աշակերտած։

Ոչ ոք գիտէ պիտի ընէր անարժան համբաւներու բարձրաթռիչ սատանութիւններուն, եթէ անդին ճշմարիտ արժանիքներ մութի մէջ մնալու չդատապարտուէին։ Մ'ինքան պատկառոտ եղած ենք համբաւներու առջեւ, և այնքան անտեսող իրական արժանիքի, որ մեր գրական տապարէզին մէջ չտեսեր ՀԱՄԲԱՒԻ ՀԵՏԱՄՈՒՏ ԳՏՆՈՒԱԾ ԵՆ ԱԻԵԼԻ, ՔԱՆ ԱՐԺԱՆԻՔ ՍՏԱՆԱԼՈՒ։ Բայց համբաւի բովանդակ լէգէոնները մէկ ճշմարիտ արժանիք չեն արժեր հարկաւ, և ամենեւին օգուտ չունին հանրութեան. ընդհակառակն՝ վնասակար են անհատական տագանդներու կազմութեան ու զարգացման։ Լաւ է անտարակոյս որ արժանիք մը, դեռ նոր կազմուելու սկսած, անգիտակից ըլլայ ինքն իրեն՝ քան համբաւի տարաժամ թռիչներով ջլատուի և տխեղծ մնայ ընդ միշտ։

* * *

Անընտրող ճաշակն է յաճախ որ կը ստեղծէ գրական համբաւի մը կուռքը, և առիթ կ'ընծայէ բարեմիտ ամբոխութեան և մանաւանդ ռամիկ գրականութեան՝ բերել դնելու իր խունկն ու մոմը անոր պատուանդանին առջեւ։ Եւ այն օրէն որ կը սկսի պաշտումը, անարժան փառաբանութիւնը, միամիտ սպասարկութիւնը, այն օրէն սկսած թիւնը կը յաղթանակէ ենթակային, որ իր չորս

թեւերը ամփոփած և գլուխը ազատած վիճաբանութեան մէջ՝ անշարժ կը մնայ իր բարձունքին վրայ, մինչ ակնկալու հաստատակաց խնկարկութեան եւ հազիւ հինգ տասը տարին անգամ մը ձայն կ'արձակէ գրական հրապարակին վրայ, վճիռ մը գրականութեան համար, պատգամ մը նոր սերունդի հասցէին:

Ճշմարիտ արժանիքն է որ ամենեւին չի սիրեր լոյս, ոչ համբաւի թեւեր, ոչ փող ու թմբուկ, որ իրազեկ է թէ անընդոծող ոգին կը չփոթէ յաճախ պատուախնդիրն ու պատուարժանը, և որ կ'աճի տուներուն մէջ լուին ու ինքնամփոփ, մանաւանդ չակերն պէս որ կը փթթի թուփերու մացառներու տակ հոտաւէտ բուրմնալից:

ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՏԱՐԵՑՈՅՑ ՆՇԱՆ - ՊԱՊԻԿԵԱՆ - Բ. ՏԱՐԻ - 1906

Տպգ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԱՊՈՂՈՆ(*)

(ԲԱՐԿԵՆԴԱՆԻ ԿԱՏԱԿՆԵՐ)

Գրեց՝ ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԷՄԵԱՆ

Կ՚ուզեմ մեծ հերոսը՝ իր ներշնչման
Իր վեհութեան մէջ աննըմանի,
Դից սիրելի՝ անմահ երգիչ
Որ արժիւ մ՚է բարձրաքրքիչ
Իր հանճարով եւ սրտացոյն,
Եւ ես որ չեմ ճնդուկ մ՚իր ոտի՝
Ինձ մօս գալով՝ կարեկցաբար
Ձեռքս բռնեց ու բարձրասար
Լեռան մը ծայրը գիս տարաւ,
Հեռու հեռու, ուր դժուարաւ

(*)1893ին Է. Էֆ. Նալեան — մէկը մեր հին բանաստեղծներէն — հրատարակած էր «Մեծածորի ներշնչմունք» անունով ոտանաւորներու հատոր մը։ Անոր մէջ դրած էր «Դատաւորն Ապողոն ի վեր Պառնաս» բերուած մը, ուր իբր Թէ Ապողոն այցելութեան կուգայ մեր Պառնասին՝ վարձատրելու համար մեր ամէնէն արժանաւոր հեղինակները, եւ բոլոր մեր բանաստեղծներուն մէջ զի՛նքը միայն կը գտնէ իբր ամէնէն արժանաւորը։ Մ. Էֆ. Աճէմեանի այս բերուածը ամէնասիրուն ու սրամիտ parodie-ն է այդ գործին։

Ծ. Հրս.

Վեր մագլելով ցից ժայռերեն
Հեռեւեցայ հազիւ իրեն:
Ծլծրմբաոնս ամպեր դէզ դէզ
Պարուրեցին յանկարծ ըզմեզ.
Փայլակ կայծակ որոտագոչ
Փուշ փուշ ըրին սիրտս դողդոջ:
Երբ բոցերուն շէկ ու կիզիչ
Վարժեցան իմ աչքեր ինչ ինչ՝
Տեսայ տաճար մը կանգնած հոն,
Ուր կը բազմեր Մեծն Ապողոն.
Գլուխը դրած մեծկակ *ղաֆխա*
Մէկ կողմ ծրտած երգեր ուրախ,
Ձին *եախունչի* մ'ուսին վրան
Հազիւ ծածկեր իր մերկ իրան.
Է՜ն, երեսուն դարուց ի վեր
Որչա՜փ փոխուած՝ բանձրացած եր
Տերն արեւու եւ ճերմուքեան.
Բայց այն օրն եր Բուն Բարկենդան.
Ոլիմպոսեն զզուած՝ ինչ մ'ալ
Կ'ուզեր անոնց զբաղեցնալ:
Ոմանք ձիեր, ոմանք կըլոր
Մուսայք՝ շարուած շուրջը բոլոր,
Ունեին գոյնզգոյն տարազ,
Կեղծ ակռաներ ու ճերկած մազ.
Անմահներուն անգամ, եղո՜ւկ,
Դեղեցկութիւնն է խուսափուկ:
Մին այս կնտիկ խաթուններեն,
Որուն անունն եր Մելբոմեն,
Տեսաւ ընկերս, անմիջապես
Ընդոս վազեց խնդումերես,
Ու անոր լայն ճակտին վրայ
Դրաւ խոշոր պըսակ դափնեայ,
Մինչ Պոլիմնիա ու Երատով
Գրգուեին զինքն անուշ ժպտով,
Եւ իբրեւ սան ու կնքամար

Համբուրեին *չաֆ չաֆ* գիրար.
Ես խոյս տալով տեղ մը յարմար
Կրծկըտեցայ, գի մեկ յիմար
Խնդալու տենչ մը գիս առաւ
Ու կեղծեցի սուս փորի ցաւ:
Հոս, Ապողոն որ մեկ *ըսբիչ*
Ընել ուզեց շըլացուցիչ,
Նախ բացաւ տուին ընչաղեղի՝
Խում մը հաշեց մատով մեծդի,
Ու փըրըցգացաց այնպես ուժով
Որ բնդացին լեռներ ու ծով.
Յետոյ գոչեց՝ «Ողջոյն տամ ձեզ՝
Աւարածոց ամենեն ձեզ
Բայց ամենեն փայլուն հանճար,
Ուրախ մտի՛ր այս սուրբ տաճար,
Ողջոյն տամ ձեզ մեծդի ճերմող,
Հայ դպրութեան հատը կոթող,
Որ մուսայից կ'ընես դարպաս,
Ու լոկ ձեզմով պանծայ Պառնաս.
Եւ ո՞վ կրնայ երանգ երանգ
Հիւսել ձեզի պես հարուստ յանգ.
Ո՜հ, ինչ ախոյժ եւ ի՜նչ կորով
Երբոր երգես վսեմ լարով,
Որչա՜փ արցունք հառաչ խըլես.
Միքե Ոլրհաս ու Սոփոկլես,
Կամ կովերուն երգիչ Վիրգիլ
Կրնա՞ն ձեզի հաւասարիլ...»:
Լռեց ու գոհ՝ ընչաղեղին
Տուին հրամցուց մեր ճերմողին.
Բայց այդ պահուն արտասովոր
Շարժեց նախանձը՝ հին եւ նոր
Մեծ եւ պզտիկ ճերմողներուն.
Ու բոթուելով իրենց խոր ծուն
Պեճիկթաշլեան եւ Ադամեան,
Դուրեան եւ այլք՝ վեր կանգնեցան

Մերկ մերկ իրենց գերեզմանեն.
Շիկնոտ խալնոտ մուսային ամեն
Սկսան լալ ու մարմրիլ,
Մինչ պաղ հրիմիֆ թափեր Սիպիլ,
Զի Ապողոն նիւդ իր դիմաց
Զինքը դիտեր բերաքը բաց.
Իսկ դուրսը խել մը պապուկներ
Տաճարին շուրջն էին խրտներ,
Ու մուրային փառէի փրսոր
Գոնե դափնեայ տերեւ մը չոր:
Գրագէտներն այս անկապատ՝
Գրաբարին հետ միտ անհատ,
Կը դիտեին դրան ծակեն
Թէ ներսը զո՞վ կը պսակեն:
Բարկենդանի առթիւ՝ ծպտեր
Էին անոնք տարբեր տարբեր.
Մեկն առած եր Պոսիդոնի
Ձեռնակ մօրուքն ու երկժանի.
Ուրիշ մ'իբրեւ մահուան պատկեր՝
Երկայն մանգաղ մը կը շալկեր.
Հեփեսոսի մեկն ալ նման
Կաղալ փորձեր շատ բրնական.
Զորորդ մ'առած եր սատանի
Արդեն իրեն դերն ընտանի.
Կրլորիկ փոր՝ զրւարթ Բաֆոս՝
Շիւ մը գրկած կը ննկեր հոս,
Մինչ անառակըն Կուպիտոն
Ուսը կապարն կը պարեր հոն.
Դեռ կային շատ ատոնց ետեւ
Արբանեակներ՝ ամենքն ալ խեւ.
Աշակերտներ նորուս, որոնց՝
Տաճարին դուռն եր չաւեն գոց:
Ո՛չ մեկ աղերս, ո՛չ մեկ բողոք
Զի շարժեցին սիրտն անողոք
Դռնապանին՝ որ իբրեւ վճռաս՝

Ձօնելով բիր մը կոշտ ու հաստ,
Կ'ըսեր իրենց. «Շատ լակոտներ,
Ներս որ մտնեք հա՛ ձեր ոտներ
Կը կոտրտեմ, Աստուա՛ծ վրկայ,
Տօ՛, լաներուն հոս տեղ չըկայ:»
Սակայն մարդուկը մեծախօս
Զայնը կտրեց, երբոր Բաֆոս
Իրեն տուաւ գաղտագողի
Շիւ մը գինւոյ զուտ խաղողի:
Տաճարին մէջ բարձրաձայնն
Խոպոտ ձայներ մեռելային,
Ձիւդ այդ պահուն՝ սըրբաքուեր
Հոգեհանգիստ մը կատարուեր,
Լաւ չեմ գիտեր ինչու համար՝
Զի լեզուն եր շատ գըրաբար.
Դռնապանն ալ օրհներ զանուն
Եւ յիշատակ մեռելներուն.
Ու ստէպ ստէպ՝ գորովաբար
Գինւոյ շիշին համբոյր կուտար,
Մինչեւ եղաւ լաւ մը լոլիկ.
Դուրսի խենթերն ալ՝ խըպըլիկ
Կրծկոտմով ներս սըպրդեցան
Ու ստուերին մէջ՝ իբրեւ արձան
Անշարժ կեցան, կազմ՝ համամիտ:
Արդեն շատոնց մայրն Անահիտ
Վառած եր իր արծաթ լապտեր.
Հոգեհանգիստն ալ կ'աւարտեր.
Եւ Ապողոն՝ լուրջ դատաւոր,
Կուտար պատգամն այս անաւոր.
«Ապրի՛ն անոնք որ սուրբ լեզուն
Կը մըշակեն Մուսաներուն.
Սակայն իմաստ մ'իմինին տափակ՝
Գրաբարին նոխ ձեւին տակ
Կ'ըլլայ միայն վեհ գեղեցիկ.
Արդ, դուք որ խորք ու գրեհիկ

Լեզուվ գրէք, ձեզ չէ՛ էերթող
Այլ յորջորջել պէտ է *կըրո՛ղ*.
Թէ որ՝ մանուկ էիք երբոր
Մուսայէ չըսին ձեզի oror,
Դուք չէք կրնար ըլլալ պուէս,
Այլ շատ շատ խեղճ լըրագրապետ,
Կամ ճնճադատ մը գարշելի,
Թուղթ մըրոտող՝ սանկ *չարշըլի*.
Օ՛ն, թզուկնե՛ր, գացէք ի բաց . . .»
Խօսքը բերնին մէջ կէս մընաց,
Չի պատագլուխ խումբին ըմբոստ
Նշան տալով՝ լաճերն ընդոստ
Յարձակեցան խառնաբուիոր.
Բիր, հովանոց, աւելի կոթ,
Ծեծ ծեծկըռուք, հարուած ու կից,
Պոռչըտուքներ որոտալից,
Եւ սուտ կանչեր հուռա՛յ հուռա՛յ
Ժողովն ըրին տակնուվրայ.
Ապողոն էաջ էր ու անվախ,
Բայց կորսնցուց խելքն ու *ֆափախ*
Եւ ըսկըսաւ խօսիլ կակազ:
Մուսաներուն ալ շինծու մազ
Եւ ընկերոջս հոյլ հոյլ էերթուած,
Շամբուրներու ծայրեն կախուած՝
Տատանեցան օդապարիկ.
Այն նըւագներ չընաշխարհիկ՝
Գըլուխ-գործոց գրաբարի,
Նուրբ ու խորին գաղափարի,
Այն հատորներ չճաղատատ,
Ափսո՛ս, եղան պատառ պատառ . . . :
Կարծելով թէ կատղած իժեր
Տարտարոսէն հոն են խուժեր՝
Ապողոն՝ մունջ ու կամացուկ
Ցետսակողմէն կծկեց գաղտուկ,
Եւ Մուսայից հետ միասին

Փրկեց պատիւը Պառնասին:
Իրապաշտներ անկէ ի վեր
Գըրաւեցին տաճարն անտեր,
Ուր պարզեցին յայտնի որոշ
Բաբելոնեան լեզուի դրօշ:
Եւ ա՛լ անկէ ի վեր, ափսո՛ս,
Մեր դպրութիւնն է մեկ բառս:

25 Օգոստոս 1893

ԲՈՒՆ ԵՒ ՍՈԽԱԿԸ

Գ. ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ Յիւսատակից

«Արդէն արեւը մարը մտած է.
եւ խաւարը կը ծածկէ քեզ,
բայց ծայնը կը Թրթռայ տակաւին,
ծայնը, որ սիրտին խորէն կ'երգէ իր Ազարիչին
սիրտս միշտ կը պաշտէ զանի։ [փառքը,
Մահասուեր ու քնացող անտառին խորէն
երգէ լուռին մէջ,
եւ Թող քու սիրտդ բարձրանայ — ո՛վ սոխակ —
երկինքին իշխող Աստուծուն։

ԳԵՐՄԱՆ ՅՈՎ. ԵՐԳԵՐ

Գրեց՝ ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Էոս, միեւնոյն փչուա աքացիային տակ, երկու գիշեր առաջ, Գրիգորին հետ կուչ կուչի նստած, խաղաղ ու պարզ երկինքին ներքեւ, լուռ պաչտումի մը բոլոր յոյզերովը կը նայէինք այն խորհրդաւոր համաստեղութիւններուն, որոնք անսահմանութեան հակայ կոթղքին վրայ բացուած լուսաւոր պատուհաններու պէս, աւելի հեռաւորը կը ցոլցնէին մեր աչքերուն։ Կը խոկանք մութին մէջ, ու մութին վրայ, երբ անոր խորհրդաւոր լեզուն մեր հոգիներուն կը պարզէ լռութեան եւ խոկացումի, հոգեկան մռայլ ու ցնցող իրակա-

նութիւնները: Վանքին հանդիսակաց կողմը մութ ու թաւ թփուտներ, վարդաբոյր փչուտ ազուցումներով, չէչտ ու կուռ սեւով մը վրձնուտած, մերթ ընդ մերթ կը չարժին ղիրնիք փայփայող հովերու չունչին տակ, ու տարուբերուած իրենց նիհար բունիներուն վրայ, պահ մը կանգ կ'առնուն, լռին ու մառնոտ, եթերային լոյսերու երաժշտութիւնը ունկնդրելու, և լսելու այն նուաղկոտ երգերը, որոնք համառատած լռութիւնը կը խզեն իրենց թաւիշէ վէտվէտումներով: Մեծ չինարը, հսկայ տիտանի մը պէս իր տերեւոտ թեւերը կը չարժէ, կարծես վանելու համար իրմէն ուրուներու հսկայ ամբողջութիւն մը, որ իր դիւթային՝ առասպելական ու կրօնաբոյր կողերէն կը ծնին:

Կը նայէինք իրարու, քանի որ ան այլ եւս պիտի բաժնուէր վանքէն: Ճչմարիտ բարեկամներու մտաոփոի նայուածքին մէջ կրօնք մը կայ, որ հոգիին խորէն կը ծնի: Եւ այդ հոգեկան երկնումը ամբողջ դոհացում մըն է, որ կը մչանչնաւորէ սիրոի յարաբերութիւնները: Չէինք խօսիր, կը մտածէինք միայն: Եւ երկուքս միեւնոյն մտածումը ունէինք: Արեւուդը միեւնոյն վերելքը կը քալէր մեր սիրտերէն մինչեւ մեր ուղեղը, և հոն մեզի ունկնդրել կուտար բնութիւնը, որ մեր ուրախութիւնը և արտասութիւնը կ'երգէ:

Բուն և սոխակը...:

Երկուքին ալ կուսային ձայրը վիշտ մը կայ, անոնցմէ մին վայելով կը խմէ այդ վիշտը, և միւսը՝ երգելով: Երկուքն ալ կուլան ու կը լայնին: Բայց սոխակին լացը անճառ ուրախութիւններու աղբեւրացումէ մը կը կաթի:

Եւ երկուքս ալ բուին ու սոխակին, անոնց վայնն ու երգին վրայ կը խոհանք: Մարդիկ որ ծաղիկներուն ղդացում և լեզու վոխ տուին, առասպելներու փետուրներովը պիտի զարդարէին

նաեւ չատ մը առաքինութիւններ ու մոլութիւններ, պատիժներ ու վրկանաւորումներ, որոնք այնուհետեւ իրենց անձնաւորումը պիտի ունենային նաեւ թռչնաչխարհին մէջ: Ասպետավ յոյն դիցաբանութիւնը բուն կը նկատէ մեկը Միդասի երեք աղջիկներէն, որոնք որդեսպան զոհէ մը վերջ, Դիոնիսոսի պաշտամունքին նուիրուեցան և իբրեւ պատիժ՝ Հերմէս զանոնք բուի, չղջիկի և պետասթիլի վոխեց, երեք թռչուններ, որոնք պատժատարա ամօթի մը ազդեցութեանը ներքեւ, չեն կարող իրենց աչքերը լոյսին բանալ: Կարծես աստուածային պատուհաս մը, լոյսի ճառագայթներուն մէջ կրակէ պատիժ մը դրաւ անոնց համար: Իսկ քրիստոնէական աւանդավէպի մը համաձայն, զոր Ովիդի կը պատմէ, և Շէյքսպիր կ'որդեդրէ, հայագործի մը աղջիկն էր, որ Յիսուսի հանդէպ կոչտ վարուած ըլլալուն իբրեւ պատիժ, բուի վոխուելով, լոյսին նայելու համարձակութիւնը կորնցուց: Եւ պատիժներուն հետեւանքով բուն, այդ թռչուն աղջիկը, տուներէն վռնտուած, աւերակներու իր ղրացնութեանը մէջ կուլայ իր գուժկան երգերը, մերթ կաղկանձելով և մերթ ոռնալով, և կուգայ դիշերէ դիշեր նոր խռովք մը տալ արդէն իսկ տենդոտ հոգիներուն, որոնց համար խաւարին բնհոգը, դազաղի ծածկոցին տպաւորութիւնը կ'ընէ:

Բայց Աստուած իմ, ան ի՜նչ ոգեւորութիւն է զոր ունի ձորամիջի փչուտներէն բարձրացող սոխակին երգը: Կրայոյզ մելամաղձոտութիւն մը, տարփակ արբշռանք մը, տենդային արբեցութիւն մը, բիւրեղ հնչականութիւն մը, որ կը հոսի իր կուսային ձայրէն, իր մոխրագոյն կուրծքը ուռեցնելէ վերջ: Ջայներու բիւրերանգ եղեւէջ մը, մռեռանդուն և անմոլոր դաշնակութիւն մը սոյլերու, սուր ու նուաղկոտ հառաչանք մը, իբրեւ հոսակ

աւազումը բոլոր թռչուններու երգերուն: Սոխակը կ'երգէ իր սէրը ու մեր հոգիները, փուչէ թառը ոսկեզօծելով իր հրաշունչ երգին դայլայլներովը: Սոխակ և ծիծառն մէկտեղ կը վերազարթնուն իրրեւ գարնան թռչուններ, և վարդերը անոնց երգին տակն է որ կը կարմրատին, անոնց երգին խնկաւէտութիւնը ծծելով: Ծիծառին սուր աղաղակը և սոխակին եղերերգակ արտասուքը, մէկ վէրքէ ծորող արիւնի կաթիլներ կը թուին ըլլալ: Հնաւանդ խընամութիւն մը, ներքին կապ մը կայ իրենց վերարարձին միաժամանակութեանը և իրենց երգին համամանակութեանը մէջ: Ուստի ի զուր չէր որ յունական դիցաբանութիւնը սա զրոյցը պատմեց մեզի: Պանոխոն, իր Պրոկնէ և Փիլոմէլ աղջիկներէն առաջինը կին առաւ Արէսի տղուն, Տէրէի, որ Պրոկնէէն Իդիս անունով զաւակ մը ունեցաւ: Տէրէ սիրահարեցաւ Փիլոմէլի և պատրուակելով թէ Պրոկնէ մեռաւ, զանի հնութեան առաւ, ու անմիջապէս անոր լեզուն կարեց որպէս զի չկրնայ գաղտնիքը ուրիշին պատմել: Փիլոմէլ զգայ խաբկանքի մը զոհ եղած ըլլալը, ու չրջազգեստի կերպասին մէջ գիրեր բանեցաւ, իր պատմութիւնը հոն գրոչմելով: Պրոկնէ երբ այդ կերպասի կտորէն իմացաւ գործուած սրբապղծութիւնը, իր ձեռքով սպանեց Իդիսը, և գայն հօրը կերցնելէն վերջ, տուներէն վախաւ քրոջը հետ: Տէրէ հետապնդեց զանոնք: Երբ ա՛լ ազատում չկար, երկու քոյրերը աղաչեցին աստուածներուն որպէս զի զիրենք թըռչունի փոխեն, աւելի չուտով կարենալ փախչելու համար: Պրոկնէ՝ սոխակի և Փիլոմէլ ծիծառի փոխուեցան: Ա՛յդ օրէն երկու թռչունները անբաժան են իրարմէ: Պրոկնէ կ'երգէ իր սէրերը, իր տարփանքները, հոգիին ամբողջ օծութիւնը տալով անոնց. իսկ Փիլոմէլ՝ զրկուած իր լեզուէն, ձի՛ւ, ձի՛ւ կը պօռայ իր երգերը առանց զանոնք

կարենալ ներդաշնակաւորելու:

Մենք ամէնքնիս առանց այդ զրոյցէն տեղեկութիւն առնելու, կը պաչանք սոխակը իր երգին հետ, և կը դիմանք չարունակ ծիծառին վրայ, անոր մկրատուած երգին և սուր թեւերուն խորհրդաւոր գաղտնիք մը կանխատեսելով: Իր առանձնացումի կոյս խոներուն մէջ սոխակը կը նախընտրէ դիւերուան լուռը, որովհետեւ ա՛ն միայն կրնայ իրրեւ սէր՝ սքաւոր չրջանակ մը ծառայել իր երգին, որուն մէջէն ամբողջ կենդանութիւն մը, սիրով ու վշտով, ծիծաղով ու լացով խառնուած մեղամաղձոտ կենդանութիւն մը կը պոռթկայ: Իրրեւ սիրերգակ թռչուն, սոխակէն մանաւանդ խրատուած մը ունէինք լաւին եկեղեցիին հայրերը, Մինչին Դարուն: Զրոյց մը կ'ըսէ թէ Ս. Պետրոսի օր մը կիսաերկնանց վանքը այցելելով տեսաւ թէ հոն չատ թռչուն էր սիրող կարգապահութիւնը, և երբ վանքին չուրջը լսեց սոխակներու հեշտասէր երգը, չուտով ըմբռնեց եղբայրներուն աչխարհիկ ոգիին պատճառը: Սրտմտեցաւ և ձեռքը վերցնելով, վռնտեց բոլոր սոխակները, որոնք գացին կիներու վանքի մը մէջ ապաստան փնտռել: Կ'ըսուի թէ, հոն, չատ աւելի նշանակալի յաջողութիւններ ունեցան այդ վտարուած սոխակները: Ինչ որ ալ եղած ըլլայ սոխակին երգին կախարդը զգացումներուն թելադրանքը, հակառակ բոլոր նախապաչարումներուն, սոխակը մնաց իրր գերազանց երգողը ամէն ազգի բանաստեղծներուն համար, այնպէս որ երբ վայրկենական ներչնչում մը բացաւ ժողովրդական երգիչներուն, աչուղներուն բերանը, անոնք առաջին անգամ վարդն ու սոխակը երգեցին՝ միոյն մէջ տեսնելով գունագեղ սէրը, լուռ ու հոտաւէտ, և միւսին մէջ տարփանքը՝ համակ երգ ու դաչնակութիւն: Առանց երգին ու տեսքին պէսպիսութիւն-

նները իրրեւ կենդանի և յարաճուն վաւերաններ, պիտի չեռուցանեն չարունակ մարդկութեան յոգնած ու պարտասած հոգինները, իրենց ցնցող բոյրովն ու երգով, և սոխակը պիտի մնայ լեռներու և ձորամէջերու թագուհին, բիւրեղէ երգը իր կաուցին ծայրը, մինչ վարդը պարտէզներու դեղդեհին պիտի մնայ կարմիր չրթունքին վրայ պահած՝ իր բոյրերու անմահ սրուակը:

Լեռներու կուչը, հողի կոչա զուգներուն վրայ, կամ կակուղ մամուռներու հեչտանկողինները դիրկը, հովանիներու տակ մրափող հովուհին, արօտադիր երկրագործն ու յոգնած մշակը մտիկ պիտի ընեն չարունակ սոխակին երգը, որ գիշերուան վառ ջահերուն ներքեւ, օրհնութեան՝ մը պէս պիտի գեղգեղէ՝ բնութեան Մեծ-Տաճարին կապոյտովը հիւսուած գմբեթեայ կամարին տակ, և այդ երգը մշակներու, հօտաղներու և գեղջուկներու աղօթքին թարգմանը պիտի ըլլայ յաւիտենապէս, քանի որ կեանքը առանց երգի չպիտի կրնայ ապրիլ: Երգը — սոխակին երգը մանաւանդ — կրօնք մըն է, որ կը սիրէ, կը յուզէ մութին մէջ արձագ-անգող իր նուրբ կոհակներովը, և փրփուրներ կը ծնցնէ ձերմակ ու մաքուր, կոյս հոգիներէն ներս: Եւ արդէն ինչ է կրօնքը, եթէ ո՛չ «յաւիտենականութեան նուիրուած բանաստեղծութիւն մը»: Եւ հաւատքը, Աստուծոյ նուիրուած երգը, հոգիի երաժշտութիւնը չէ՞ միթէ:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Գրեց՝ ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Կո՛ւր, բլուր, սեւ օրերուս ընկերդ իմ,
Մտացիո՛ւս տակ մռայլ ոգեռագործ,
Եւ յագեցուր կարօտները մտերիմ
Զըւարճասէր յիմար սրտիս իմ անփորձ:

Պատրանքներու թիթեռներուն հոյլն յեսին
Կը խուսափի հորիզոնի շուրին մէջ,
Ու ցաւագին վանկեր աղու երգի մ'ինչ
Հոգւոյս խորը կ'առնեն յուշիկ ելեւէջ:

Եկո՛ւր, բլուր, տո՛ւր ինձ կուրծքդ, գրկեմ քեզ
Մռայլութեան ապաշաւով զղջահար,
Եւ յոյզերուս կոհակները դէզ առ դէզ
Թող կուտակուին սրտիս վրայ, — խոլ ժամհար:

Ժողվեցի՛ հեծդ փուճքը ցրուած վանկերուն,
Փրնտրե՛ցի հոն մխիթարանքն ապահով.
Յոլիեր, կայծեր կը մարին մեր շուրջը, հեռուն,
Ու կը փչէ միայնութեան ցրտին հով:

վա՛ղ ես մոռցայ, լուած բլուրս իմ տխուր,
Անփութութեան ճամբաներուն մէջ մոլար,
Ու վերադարձն հոգւոյս լի է գերասուր
Տագնապներով դառնակսկիծ, խղճահար:

Մի՛ անգոսներ դժբաղդ այս սիրն յեռամնաց.
Թող բրբռա՛ն նորեն ինձմով ու լարեր,
Եւ արբազան պահարանին դռնեն բաց
Նոր սաղմոսներ բող թեւ առնեն դէպի վեր:

Եկո՛ւր, բլուր, միակ դու ինձ բարեկամ,
Պատմեցիր յուշիկ մեր երազներն իրարու,
Մեր ցաւին մէջ՝ միսկաք, հպարտ այս անգամ,
Եւ հեգնաբիեն մարդոց խպտառ մենք հեռու:

ՇՈՒՔԵՐՈՒՆ ՏԱԿ

Կ՚ընձիներու բուրումնաւէտ շուքին մէջ
Կը սրսրփայ դալարին,
Ու ցոլքերու էմայոս բիւր ելեւէջ
Թուփերուն տակ կը մարին:

Ջեփիւռն անուշ, անհուն համբոյր խնկաւէտ,
Կը սարսռայ ծառերուն,
Սաղարթներուն միջեւ ու երգ մը հովիտ
Կը խուսափի դէպ հեռուն:

Առջաք, ոսկի միջատներու եւ թիթռանց
Պարեր՝ կ՚ըմպեն հրճուագին
Երանութեան այս վայրկեանին ծոցն, անանց
Անուրջն օրուան մը կեանքին:

Կ՚ալեկոծի կանանչն աղու արտերուն
Հանգէս ծովի սրնդուսին,
Հարսնուկներու շրջազգեստին ջինջ արիւն՝
Կը պապրղայ մեր չորսդին:

Ու կը շընչեմ խունկը բոլոր խոտերուն,
Ծաղիկներուն անծանօթ,
Ու կ՚արբենայ հոգիս թաղծոտ, սարսռուն
Երազներուն իմ անօթ:

Մայր բլուրներ գրկին վրայ տարիօրեն
Համակրութեան ցանցեր բիւր,
Կը լքծորդեն իմ հուրիւնս համօրեն
Եւ հիւլիներն իմ անձնիւր:

Ու կը բրռայ ներսէս,—տաճար անձկութեանց,—
Սաղմոսն անհուն գրնծութեան.
Մելամաղձոտ անուրջներուն իմ անանց՝
Կ՚ուրուագծուի լուռ ատեան:

Կնճիներու բուրումնաւէտ շուքին մէջ
Կը սարսռայ դալարին,
Ու ցոլքերուն էմայոտ բիւր ելեւէջ՝
Թուփերուն տակ կը մարին:

ՍՊԻՏԱԿ ԵՐԱԶ

ՍԻՊԻԼԻՑ

ուռ երկայնմով հորիզոնին
ամպամած

Կը դեգերի հեգ ճամբորդը վարանոտ,
Եւ գիշերուան արհաւիրալի դունեն բաց՝
Սեւ ուրուական՝ կ'իջնէ խաւարն անամօթ:

Կը տեղայ ձիւնն անկարեկիր բուլուբեամբ
Կանգնելով իր անհուն տանարն ըսպիտակ,
Եւ բընութեան հոգին քաղծոտ, մտամփոփ՝
Կը սրսրփայ այն ձիւնեղէն սուգին տակ:

Անքիծ, ներման դաշտերուն մէջ անսահման
Արհաւիրքը կայ լուռ, խաղաղ իրերուն,
Եւ բպիտակ շղթաները լեռներուն
Ունին խորունկ լռութիւնը սպասման:

Ու կը լսուին տարտամ վանկեր վայրենի,
Խուլ արձագանգ՝ լեռանց կարմիր կիրճերուն,
Եւ հեգ ճամբորդն արհաւիրքի տեղն ունի,
Իր ծածկամիտ նպատագրեն՝ շլարուն:

Կը մթագնի ցուրտ նայուածքը ճամբորդին,
Այս սպիտակ ողողման մէջ՝ խեղդամահ,
Ու կը դիզուի ձիւնն անտարբեր իր չորսդին,
— Սե՛ւ մահնութիւն,—յուշիկ, անձայն ու խաղաղ:

Եւ ան՝ հրպարտ՝ կը մարտնչի անհրտունչ,
Անգութ ներման յարձակման դէմ դատախազ,
Որ կը տեղայ մղուած հովեն սառնաշունչ,
Ցուշիկ, խաղաղ, անձայն, փափուկ, հեզանազ:

Մ՛լ կը սպառին վերջին ուժեր մարդկային,
Եւ ճամբորդը կ'ընկճի բաղդին անձնատուր,
Այլ երկիւղի չունի արատն իր հոգին,
Խիղճն ապահարկ է վատութեան խայթեն սուր:

Հիմա՝ անուշ ներման երազն անպատման
Կը լեցընէ ջինջ, միամիտ իր հոգին,
Արբեցուքիւնն այս անբասիր սեգ մահուան
Ջինճն է բաղեր մոռացման գիրկն ներշագին:

Ու կ'երկարի պահն սպիտակ երազին
Հետու՝ մարդոց գիտութենեն սրբապիղծ,
Կը ցրտանան հոն անկայուն կիրճեր սին,
Ու կը սառին ամեն պատրանք, ամեն խղճ:

Մահը, բարի ազատարար, կը հասնի
Վրսեմ պահուն անպարագիր անուրջին,
Եւ ճամբորդը ա՛լ մարդկային հոգ չունի,
Եւ հրեշտակներ իր հոգւոյն շուրջ կը թռչին:

Տակաւ գիշերն իր անսահման սեւ շուրջառ
Կը տարածէ դաշտին վրայ մենաւոր,
Ու կը բաղուի այս լուռ գաղտնիքն՝ իր յամառ
Ու ցրտագին ծալքերուն տակ սրգաւոր:

ԻՐ ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ **ՏԿՏ. ՉԱՊԻԼ ԵՍԱՅԵԱՆ**

Ինչո՞ւ այդ մարդը զիս կ'ատէր, ա՛ ինչո՞ւ... ահաւասիկ երկու ամիս անցաւ այն անուելի օրէն ի վեր և իմ ամենաաատաւիկ առնդերուս մէջ՝ ինչպէս ապագային երկար մի՛ ջոցին, ամէնքն, ինձի կը հարցնէին և կը պնդէին նոյն բանը... իբր թէ ես գիտնայի, իբր թէ կարենայի բացատրել թէ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այդ մարդը զիս կ'ատէր:

Ինչո՞ւ... սրախ խորէն և վրդովուած հոգւոյս խորէն ալ ես ինքզինքիս կը հարցնեմ նոյն բանը. ինչ բանով և ինչո՞վ ես կրնայի մարդու մը ատելութիւնը գրգռել այդ աստիճան, մարդու մը զոր հազիւ թէ կը ճանչնայի և որ ոչ մէկ կերպով չէր կրնար իմ դոյութեանս թշնամին ըլլալ:

Առաջին անգամ իրեն հանդիպած էի բարեկամուհիի մը առանը. բարձրահասակ մարդ մըն էր, շատ թուխ և լռակեաց. երբ բարեկամուհիս զիս իրեն ներկայացուց, գլխով երկայն խոնարհութիւն մը ըրաւ և երբ ժպտադէմ ձեռքս կ'երկնցնէի իրեն, աչքերս իր աչքերուն հանդիպեցան, ան իր սեւ

անողոք դաժան աչքերուն: Այդ վայրկեանէն զգացի որ այդ մարդը զիս կ'ատէր:

Ինչո՞ւ... կարելի՞ է ըսել. կը ճանչնա՞ր զիս արդէն, թէ իմ անձս իր մէջ տաժանելի և քնացած կիրք մը արթնցուց... մէկո՞ւ մը կը նմանէի որ գինքը տանջած էր երկարօրէն, որ իր եղերական հասակը գալարած էր ցաւի տագնապներուն մէջ, որովհետեւ յայտնի՝ արցունքի խորչումներ կային բերանն ի վար, քունքերուն վրայ, որովհետեւ իր ճակատը դրեթէ ճմռթկած էր հոգերու փոթորկներով և իր անձը ամբողջովին, լռակեաց, դաժան և ախուր՝ անհանգստող և տարաժերժ բան մը ունէր ամէնուն համար:

Բոլոր առանք կը յիշեմ հիմա, որոշ և մեկին, իմ ապագինանաս երկար ճանճրոյթիս մէջէն, բոլոր առանք, ա՜հ, և կը խորհիմ թէ ինչպէս այն առնէն, չկասկածեցայ իրմէն:

Որովհետեւ այն առեն, իր անկարեկիր և ապառնալից աչքերուն կախարդանքին ներքեւ էի և հակառակ ինձի ազդած վախին՝ դէպի իրեն անխուսափելի հակում մը կը զգայի, բոլորովին ճչմարիտ է ասիկա, դէպի իր չարագուշակ և սեւ նայուածքին:

Կը զգայի որ սակայն այդ մարդը բուռն կերպով զիս կ'ատէր, գիտէի որ ատելութիւնը փոթորիկի մը պէս կրքով կը բարձրանար հոգիին մէջ, անդիմադրելի՛, սիրակա՛ն, և երբ ստիպուած իր աժգոյն մատները կ'երկնցնէր խմիչներուս ու ցաւցնելու չափ կը սեղմէր ջղաձգօրէն, օ՜հ, շատ աղէկ գիտէի թէ գայրոյթի և զսպուած վայրագութիւնները ղգայուն մը սաւի պէս կը պատճգնէին զանոնք:

Ոչ ոք չուրջս անդրադարձած էր այս բանին, որովհետեւ հին ներկզմանի պէս փակ կը մնար ամէնուն և ընդհանրապէս կ'ըսէին իրեն համար թէ անախորժ մարդ է. ա՛յսչափ միայն:

Օր մը իմ բարեկամուհիս տունն էի երբ Ան մտաւ սրահէն ներս. չաքմեներէ ի վեր զինքը չէի տեսած, չաքմեներէ ի վեր այդ անգութ մարդը հալածուած էր իմ ներկայութենէս. իմ հոն ըլլալս գիտնալով չէր ուզած գալ, չէր ուզած իր նայուածքին վրդովիչ թոյնովը զիս արբեցնել... որովհետեւ... ըսի թէ այն առեն չեմ գիտեր ինչ մղի, հիւանդագին զգացում մը օձի պէս ապրած էր հոգւոյս մէջ, չեմ գիտեր ինչպէս առնչանքը ունէի այդ նայուածքին ներքեւ ըլլալու, թոյլ տալու որ իմ պայծառ, կապոյտ բիբերս պղտորին իր նայուածքին մթնոլորտովը. ասիկա գրեթէ բռնաբարում մըն էր, որուն միջոցին դղրդուած յուզմունքէ՝ հոգիս կը խոյանար դէպի անծանօթ և խառնիչ հորիզոնները հեշտանքին:

Կը զգայի որ իր սուր և երկայն ակռաները իմ տաք մխիս փափաքը ունէին և ասիկա զիս մինչեւ այն առեն անծանօթ սարսուռով մը կը ցնցէր... վերջապէս...: Ինչ անցեր էր իր սեւ և պղտոր հոգիին մէջէն. չեմ գիտեր. միայն թէ որոշ կերպով Ան զգուշացած էր իմ ներկայութենէս. իմ բարեկամուհիս ըսած էր ինծի բոլոր ատելք իրենց յայտնող մանրամասնութիւններուն մէջ, ըսած էր թէ Ան բացակայած էր բոլոր այն տեղերէն ուր ես կրնայի գտնուիլ, ուր կրնային իմ վրայ խօսիլ և թէ ամէնքն ալ կարծեր էին թէ չբաժնուած զորովանքի զգացումէ թելադրուած էր... զորովա՞նք... ա՜հ. բայց ես գիտէի թէ այդ մարդը զիս կ'ատէր, գիտէի թէ իմ պզտիկ անտեսուած, երիտասարդ էութիւնս, ատելութեան, կիւրքերու փոթորիկ մը կ'արթնցնէր իր չարաշուք հոգիին մէջ. ինչ ունէի, ա՜հ, իմ մորթիս վրայ, իր աչքերը ինչի՞ կը համդուցէին իմ պայծառ բիբերուս մէջ որ մէկէն խայթուածի պէս կը ծամածռէր իր ցաւագին դէմքը և մատները կը

սեղմուէին ջղաձգուած՝ բիրտ վայրագութեան ուռնայն անընդունակով:

Այսպէս այն օրը յանկարծ Ան երեւցաւ սրահին մէջ. դեռ չատ կանուխ էր և մինակս էի. բարեկամուհիս քովի զարդախուցին մէջ զբաղած էր երեկոյեան արդուզարդով: Ասպէս՝ նստած էի սեղանին առաջքը, կռնակս դարձուցած դուռն և թերթեր կը թղթատէի: Ան էր. հասկցայ որ Ան էր... ու այն առեն, այն առեն միայն վատ և երկչոտ զգացի ինքզինքս, զգացի որ միանակ իրեն հետ մեծ և անդարմանելի վտանգի մը մէջ կը գտնուէի... չհամարձակեցայ գլուխս դարձնել և իրր թէ չատ զբաղած ըլլայի, ա՛լ աւելի գլուխս ծռեցի թերթերուն վրայ... և ա՜հ... ճիշդ օձիքիս վերեւ ծոծրակիս վրայ, անսահմանելի պաղութեան մը զգայնութիւնը ունեցայ. իր ձո՞ւքն էր, թէ արդէն մեռածի մը ցրտութիւնը և կամ պարզապէս... ո՜հ... զսպանակէ մղուածի պէս ելայ ոտքի և զինքը տեսայ կանգնած ետեւս, ձեռքերը գրպաններուն մէջ, չափազանց ժպտուն և դողդոջուն. քանի մը քրտինքի կաթիլներ քունքն ի վար կը վազէին և աչքերուն մէջ հասատատ կամքը կար քանդումի, սեւ և խռատուկ բոցի մը պէս որ նայուածքին տարօրինակ և չարաչուք չիլութիւն մը կուտար: Պիտի պօռայի դիւահարի պէս, պիտի փախչէի երբ բարեկամուհիս սրահ մտաւ, ո՞վ գիտէ ինչ խորհեցաւ մեզ տեսնելով այդպէս, դողդոջուն, չուարած որ թեթեւ մը ժպտեցաւ և իմ սառած ձեռքերս, առնելով իրենները մէջ՝ ջերմացուց համբուրելց զիս բառեր մրմնջելով ականջիս՝ որոնց չիմացի աղմուկը միայն լսեցի. բայց ինքը, ա՜հ... տարօրինակ և անողոք մարդը լինելած էր թիկնաթոռի մը վրայ յոգնութեան և ջլատման անհուն արտայայտութիւնով մը, դեռ գրեթէ դողդոջուն, այնքան իր

մկանուն քները դէմքին վրայ արագ և յարափոփոխ պրկումներ ունէին և զինքը կ'այլակերպէին բոլորովին:

Յետոյ զարմացած բարեկամուհիս աչքին առաջ, ինքզինքէն եղած դէպի ինծի եկաւ, աչքերը գոց՝ կորչի պէս և շրթունքը սեղմուած, այնքա՜ն որ իր սուր և երկար ակռաները կը կազապարուէին սեւ պեխերուն ներքեւէն, և անա՛ հնչիւնը դուրսն: Երբ նոր այցելուները սրահը մտան, Անիկա աներեւութացած էր. բայց ա՛յդ վայրկեանէն զգացի որ քայլ առ քայլ կը յառաջանայ անխուսափելին, զգացի որ երկայն և դժնդակ ոգեւարի մը մէջ էի և թէ օրերս համրուած էին: Ա՛յն աչքերը չէին աներ, այն աչքերուն մէջ ոճիրը դարանած էր...: Երկայն մարախրոսութիւն մը եղաւ անկէ ետքը իմ կեանքս, ատժանագին, ցաւատանջ, դողահար. չզգերգուած վախ և կասկած, չէի կրնար փոդոչէն անցնիլ, որովհետեւ մարդու մը ատամաձայնը ետեւէս դիս կ'ահաբեկէր:

Որովհետեւ ճչմարտապէս իմ ետեւէս կուգար, որովհետեւ իր եղերական աչքերը կը սեւեռէին վրաս, կը լրտեսէին իմ չարժումներս, որովհետեւ իր սեւ հոգին, իր ատելութիւնով լեցուն հոգին ծարաւի էր իմ կեանքիս...:

Ամիսներ անցեր էին և սկսած էի յոյս առնել, կազդուրուիլ, տակաւ առ տակաւ անոր չարաչուք ներկութիւնն յիշատակը կ'ապրուէր մտքիս մէջէն և կը դադրէր իմ սեւեռեալ գաղափարս ըլլալէ. երկայն ատենէ ի վեր դադար դէմքս, ապրելու ուրախութիւնով վերակաւ վարդագունիլ, և եթէ աչքերս չըլլանակող մութ ծիրը չըլլար, ոչ ոք պիտի կրնար գուշակել երկայն ամիսներու տագնապալի օրերս... ա՛հ, չէի գիտեր որ այն ատեն իմ ուսերուս եռեւն էր ան, չէի գիտեր թէ իր չունչը, իր թունաւոր չունչը կար իմ մէնա-

լորտիս մէջ. լինչպէս կրցեր էր Ան, ատորին ոճրագործի մը պէս պահտըտիլ, լինչպէս կրցեր էր զարմանալի պաղարիւնութիւնով մը խորհիլ օրերով իր ոճիրին վրայ, այդ տեսակ գործերու վարժ մարդու մը պէս... երբ կը խորհիմ բոլոր ատոնց, ինծի կը թուի թէ հոն անդամալոյսերուն վրայ եմ դեռ և իր երկայն մատները, իր դիւային և պաղ մատները կը սեղմուին ծոծրակիս վրայ...:

Ա՛յսպէս, կեանքին սկսած էի վերադառնալ, և իրիկուն մը այցելութիւնէ մը վերադարձին իմ մէկ ազգականիս հետ որ մինչեւ դուռը ձգեց զիս, անդամալոյսերէն կը բարձրանայի... յանկարծ կեցայ. Ան էր... մութին մէջ. բան մը չէի տեսներ, բայց կը զգայի որ Ան հոն էր, իր բոլոր հասակովը կանգնած քանի մը քայլ անդին դլխուս վերեւ. բոպէ մը կեցայ այսպէս և ալ որո՛շ չեմ յիշեր... տարտամ զգայնութիւններ պատառ պատառ կուգան յիշողութեանս. գետնէն բարձրացայ մէկէն ու հազուստներս բացուեցան կուրծքիս... ա՛հ, զարհուրելի հրէշային բան էր... յետոյ հազիւ թէ սեղմուած զգացի ինքզինքս իր երկայն, ջղուտ թեւերուն մէջ. տարօրինակ ազմուկ մը... խուլ և զօրաւոր որ ինծի հեռուէն, շատ հեռուէն թուեցաւ և որուն մէջողին ինչպէս եթէ կայծակ մը անցած ըլլար զլխէս, ամբողջ ուղեղս լուսաւորուեցաւ անբացատրելի և արագ վայրկեանով մը... յետոյ չնչին բանի մը, կաթիլ մը ջուրի անկումը պարապի մէջ ու մութ... մութ... մ՛ութ...:

Ջինս հոն գտեր էին այդպէս ողորմելի, քունքիս վրայ խոշոր բացուած վէրքով մը և օրեր կեանքս վտանգի մէջ եղած էր: Անիկա՜... գտեր էին իր տունին մէջ աչքերը սեւեռած, ապուշցած, անգիտակից: Անկէց ի վեր, ըսին, իր cellule-ին մէջ ուր չ'ուտեր, չխօսիր, չքնանար, նոյն թըմբութեան մէջ կը գտնուի աչքերը սեւեռած կէսի

մը, յարատեւ, անխոնջ, ժամերով, ժամերով...:

Հիմա որ ապաքինման չրջանս պիտի վերջանայ, հիմա որ հարկ պիտի ըլլայ մարդերուն և արդարութեան բացատրել թէ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այդ մարդը վիս կ'ատէր, ի՞նչ պիտի կրնամ ըսել. իմ վերքոտ ուղեղիս մէջ այս հարցումը կը յաճախէ ու կը տանջէ զիս. Թերեւս նոյն իսկ Ան, իր խցիկին մէջ, աչքերը սեւեռած ինչո՞ւն կը հարցնէ իր չփոթ և դիւային զգայումներուն:

Ու կը խորհիմ որ եթէ ակիզբէն պատմեմ բացարձակ ճշմարտութիւնը իր բոլոր մանրամասնութիւններով, այդ մարդիկը պիտի հասկնան թէ ինչո՛ւ Անիկա վիս կ'ատէր:

ԿԱԻԸ ՉԻ ՓՈԽՈՒԻՐ

Գրեց՝ ԹԼԿԱՏԻՆՑԻՆ

Ողջամտութիւնը աւետիս չէն մեկնելը, աւետիս չեն դառնար, հրաւիրելու գործը ընդունելը ուրիշ կողմ, փորուած աչքերով արձանները ոտքի վրայ կը քնանան, կոյրերը, ու երկինքին երեսը ծոյլ վարանք մը կը նշմարեմ:

Երթ ու գարձի սա չեզումները ու հակումները այն կամովի կերպերն ու անհոգութիւնները իմ յաւիտենապէս անփոփոխ հոչակած օրէնքներուս իմաստը կը ձախողին որ լինձի աղէկ չերեւնար սակայն: Արեւին լոյսին ու գնացքին նայող պաշտօնեան առաջինն է որ անհարկի չաւպուամ մը կը ցուցնէ և միւս լուսադունդերը գրեթէ երեսի վրայ թողուած արագ չեն անդրադառնար, ազատ չեն ճառագայթներ: Աստղերը՝ մէկ մէկ անուններն չպիտի ուզէի յիշել, հիմին պէս ա՛լ չատ անուշ լոյսը չեն անձրեւներ վարերը: Հրատի ու Արուսեակի աչքերուն մէջ մարած բաներ մը կը տեսնուին, լուսնկան իր մեռելոյթի երեսովը ագեղ գանկ մըն է միայն, ծիր կաթին պղտոր գիր մը որ կամաց կամաց իր գիրքին վրայ կը սառի: Կապոյտը՝ երկնակամարի կապոյտը վարերէն թռցուած կայծերէն խանձոտած՝ տեղ տեղ այրուցքի նշաններ կ'երեւցնէ: Արշալոյ-

այն բոլորը հետզհետէ չորցած կակաչին երանգովը ակնառակ ճաշակի կտաւ մը կուտայ. անդին, վերջալոյսի աղուորութիւնները, թողուած են որ սաբաղեցուիչ հիւսիսայդի մը պատկերը կախեն գիշերին ճակատը. ո՞րն ըսել: Երկինք այլ եւս իմ վրաս չի ցուցադրեր, երկիրն ալ իմ մեծութիւնս չեչտող քնարը լսեցուցած յիմարակոծ կռինչներով կը բաւականանայ: Ա՛ս ալ միայն անոր համար որ ծիածանը իր հալած լմնցածի անկումովը դէչ կամուրջ մըն է դարձեր պարզապէս, որու վրայէն միայն ես կրնայի հասկնալ թէ՝ դէպի երկիր մաքուր ներչնչումին ու աչխարհչէն խաղաղութեան առաքումը օրը օրին ինչ արգելանքներու կը հանդիպի, ու երկիր, աչխարհ, ինձմէ տակաւ հեռացած ըլլալու, ուծանելու խամ գայթումներով, ինչ ձեւաղեղծութիւններու անճնատուր կը մնայ, ինչ կիճուռտ բնազդներով կը տառապի, ինչ պիղծ երազներով կը հեւայ:

Բայց, է՛հ, ալ չպիտի կրնայի համբերել, կ'ըսեմ, սա վիճակներով դէռ կը կատկածիմ որ ինծի, իմ գորովանքիս ապաւինող ոգիներդն ըլլայ վաղը յանկարծ իմ դէմքս վիչողը, կը մնանիմ կրնայ ըլլալ, այն պահուն իմ դործերս ալ կը մնանին, այն առեն դուք քիչ մըն ալ ձեր վիճակին խորհեցէք, ես հաւատարապէս ձեզի ալ կը մեղքնամ: » Յորմնկ, անչչուկ մտմտուք մը սկսաւ այս խօսքերը մարիկ ընելու կանչուած երկնաբնակներուն մէջը: Դարերէ ի վեր առաջին մեղադրող ձայնն էր որ կը լսէին Աստուած իր չուրչիններուն, որոնք իրաւ է որ իրենց գործերը մոռցած ըլլալու աստիճան աստամբակ մեկուսացումով մը չիմարացած՝ երբէն ի վեր էր, սպասող կ'երեւնային կարծես, որ ծերացած Աստուծոյ մը մահէն եաքը անոր ծիրանին բաժնեն մէջերնին:

Յարուեր էին սակայն, ու պատճառն ալ ինչ

դերրուկ, որչափ աչխարհիկ: Յարուածնները, յիմարացածները՝ անհուն բազմութիւն մը չորուն իրաններով դեղեցիկ հրեչտակներու, այս չատ բանաւոր աղդարարութեան վրայ, չնչահեղձ՝ որքան չանթահար, թեւ բացին մէկէն ու իրենց գործերուն վազեցին. հոն միայն մէկը կը անանար:

— Օհ, քեզի հետ ըլլայինք հիմա, կ'աւելցնէ Մեծ Տէրը, ըմբոստ մը չես կը յուսամ:

— Իմ գործս չատ ծանր է, Տէ՛ր, չեմ կրնար:

— Ինչ գործ, ինչ ծանրութիւն:

— Ա՛յ ես ան աչխարհը չեմ կրնար երթալ, ինծի վիճակուածը դժնդակ պաչտօն մըն է. մարդիկ ամէն օր կրակէ անէծքներ կը նետեն դլխուս. անոնք այնպէս են պաչարուեր իրր թէ՝ ես եղած ըլլայի պատճառը իրենց լացերուն, մինչ ճչմարիտ է թէ ես մեռնողին միայն հոգեվարքին է որ կը հանդիպիմ, բայց որո՞ւ ըսես:

Անոնք դեռ ծնած առեննին ալ կուլան, խելքիս չի պատկիր:

— Շա՞տ կուլան:

— Շա՛տ, է՛ր, չատ, նոյն ճակատագրով վայրկներ ամէնքն ալ, ամէն օր ալ այնպէս:

— Բուկդ գոնէ անիմաստ առարկութիւն մը, այնպէս չէ՞:

— Անիմաստ ինչո՞ւ, Տէ՛ր, երբեմն քեզի որ հաւէս հայհոյողներ ալ կան:

— Վա՛յ...

— Ճարպիկ կ'ըլլամ որ ձեռուընին չեմ իյնար, եթէ ոչ...

— Բայց անիրաւութիւն է ըրածնին, արցունքներու մէջէն աչք թարթող նայողները գեղեցիկ կարմրալանջը սառած չղչիկ կը տեսնան. ծուռ կը տրամաբանին, մարած այն ճրագներուն հետեւ իմ չունչս ալ չիկայ, ես իրենց մահ չեմ տուած, աղէկ հասկցիր:

— Մտիկ կ'ընեմ, Տէ՛ր:

— Նախ իրենք պէտք էին համոզուիլ թէ

կեանքը հրաչալի ամբողջութիւն մը ընելու համար ինչ ընտրութիւններու ելայ, ինչ թանկագին կաւ գործեցի: Մարդը՝ գլխի ցաւ ունեցաւ վերջը, առար ե՛ս ինչ ընէի, դուն ինչ ընէիր: Եւ իրաւ, գլուխէն կանչողը ես ալ կ'ըսեմ թէ յուսահատ բռնուած մըն է, հիւանդ մը՝ որ իր մահը կը կանչէ: Մարդիկ աս ցաւը բոլոր ուրիշներու հետ իրենք չինեցին, վերջն ալ բնական էր որ գերեզմանները չհնելու հարկ մը ծնէր: Շատեր անմիջապէս օրրանները մօտ փորեցին այդ փոսերը, ուրիշներ ալ քիչ մը անդին գացին, պեղեցին: Իմ սեռս ո՛ւր ըլլար:

Սակն գիւտն ալ լինքնին քիչ սքանչելի էր որ ամէն գոյն գեղեցկութիւն աեղնիաեղը համադրելէ ետքը, մարգուն կուշտը մազերով հրեշտակ մըն ալ տուի, գեղեցիկ կին մը:

— Բայց... Տէ՛ր, քիչ մը իմ ըսելիքիս կուշտաք, ես ալ այն կնկան վրայ պիտի...

— Անոր միայն ժպիտը մեղրաւետող գիծերը՝ ժպիտին կախարդող հնարքը գտնելու համար, հազար տարի եմ մտածեր:

— Շիտակ է...

— Ինչ հապա, դուն քուկդ ըսէիր:

— Պահ մըն ալ Թող ուրիշ մը, ես չեմ կըրնար...

— Պարզապէս դասալիք մը, չըսե՞ս:

— Մի մեղադրեր, Տէր, քեզի պէս ո՞վ կրնար մտածել, կամ չիտակն ըսելով...

— Ըսէ՛ք, մի՛ քաշուիք:

— Կամ սա խիղճն առ, քեզի ըլլայ, կամ մանդաղը զատէ ձեռքէս:

— Ինչո՛ւ, ինչո՛ւ:

— Մինչեւ հիմա արդէն կատր կատր եղեր է հոգիս, քիչ մը ես դիս ալ մարդ կը հոտուըտամ, չատ կը մեռնէին, չուտ կը մեռնէին: Այդքան ամսեղ պղպջակի մը վերօքը ան հատատուն ու յաւիտենական արեւն ալ չէր արժեր:

— Բայց ինչ կրնայի ընել, առանց արեւի չէր ըլլար:

— Կամ կաւը փոխէ, չատ դիւրաբեկ է, կամ վերցուր:

— Կինը...

— Յաւերտեան, մահերտեան կէսկէն աւելիին պատճառը, այո՛, այն ցաւէն քիչ մըն ալ իմ գլուխս մտեր է:

— Ամբարիշտ դուն:

— Կամ այն կնկան աչքերէն գոնէ քանի մը թարթիչ պակսեցուր, չատ գեղեցիկ են:

— Իմ մեծ գործս՝ կինը, անով միայն որ իրաւունք ունեցեր եմ աէր մնալու երկինքին, մէ քննադատէք: Երկրի բոլոր գեղեցկութիւններուն կեդրոնը ան է միայն, կինը. նա գեւ ուրիշ չնորհքներ ալ ունի երկինքէն իրեն օժիտ տրուած, ինչ որ միշտ անհասկնալի՝ կամ մարդերը յուսահատեցնող առեղծուածներու տեսակները պիտի մնան. դուք հոս ապրողներդ ալ չէք կրնար հասկնալ, պարապը մի բարբանջէք:

— Դուն չատոյ թող տուիր որ Սրգոլիսի մէջ Դիոնիսի տներն ալ տեղ բռնեն, աչխարհք գլխով մը ըլլայ ու միմիայն կին հռհռայ:

— Աահէ ինչ:

— Աահէ ինչ: Ան օրէն ի վեր գիտե՞ս թէ ինչ կատաղի հնհնուքներով, ինչ անսանձ անսահման մարմաջով սկսաւ երդուիլ կինը, կնկան սէրը: Երկինք մը չի սեղմուող բանաստեղծութիւնը անոր կրծկալին ու գոգնոցին վրայ խտացուցին:

— Կամաց կամաց գործիս կը խառնուիս, կը նեղուիմ:

— Ես եղածն է կ'ըսեմ, հիմա ալ մոիկ ըրէ ու տես թէ՝ օրին մէկը ձեր վտակերուն չուրջը սաւառնող թեւատարիկը ո՞ւր իջեր կը թալթլայ, ինչն է ներչնչածը կամ ինչ կատածելի լարեր աւելցուեր են կուրծքը Ռափսոտներու քնարին, որ ալ

չէք ճանչնար անդամ: Այն լարերուն եթէ ոչ ամէնքը՝ շատը ազատօրէն կատու ու ագռաւ զարմի ազիքներով հիւսուած են. մի խնդաք, կաղաչեմ, նեղուելու ալ ի՛նչ պատճառ ըլլար:

— Աահ ես ալ կը խոստովանիմ, իրաւունք ունիք, հապա ի՛նչ էր որ կ'ըսէի թէ ձեր մէջէն այն ծիածանին կազմին ու դոյներուն հակառակ մանաւորապէս, էն վատ գործողն է եղեր: Անկայուն, երերուն այն կամրջակին վրայէն ի՛նչ կրնայի ըսել դէպի երկիր, դէպի մարդը: Ներշնչումին պատճառը միայն բանաստեղծութիւնն էր որ տուժեց կ'ըսես, մօրացած ջուրերու հոտ այծակեց: Աստչափը ես ալ դիտէի, ուրի՞չ:

— Ուրիչ ի՛նչ, Տէր, ուրիչ ի՛նչ: Եթէ չվիտի ուղէիր վերջապէս որ օձիք ազատիմ պաշտօնէ մը որուն ծանրութիւնը ոսկորներուս կը ապանայ, թող քու կամքդ ըլլայ, քանի որ դուն միայն քեզ գիտես:

Բանաւէշ թէ խնդիր, հաճելի վերջքով մը կը փակուի, որուն վրայ աստուածներուն Աստուածը, մեծ Բարին, կը հաւանի իսկոյն որ այն կնկան աչքի ու դէմքի զգլխիչ թովանքներէն բաներ մը կիսեւլով արեւին ու կապոյտներուն ղրկէ, անոր դոյնէն ու բուրումներէն անտառներուն խորքը նեստած մնացած մանուշակին ու չհնպրարիներուն բաժնէ: Աղուոր բաժիններ մը հովիտներու ամայութեան վրայ սարտուցող անանուն ծաղիկները ունենան, մրմռնջուն անուշ չեչաերէն կիսեց դիշերի պլպուլին աստւա, աչքերու թարթիչներէն եղնիկին ու աղաւնիին խրկեց. նոր խորհրդաւոր արբազրութիւն մը եղաւ ըրածը, խմաստուն համադրութիւն մը վերջին գեղեցկութիւններու, որոնց աքանչելի նորութեան վրայ ինք ալ զարմացաւ, բայց «այն կաւը չի վախուիր» ըսաւ:

ՀԻՆ ԺԱՄԱՆՑՆԵՐ

ԱՒ ներնիք ինչո՞ր կ'ընէին զբօսանքի կամ ժամանցի համար.— անա հետաքրքրական հարց մը որուն ուսումնասիրութիւնը կրնար չհնեկանութիւնէ զուրկ չըլլալ:

Եթէ այսօր կեանքի դժուարին պայքարին, մարքի նորանոր ձգտումներուն հարկադրած տենդոտ գործունէութեան մէջ խակ մարդիկ զբօսանքի պէտքը կը զգան և ժամանցի միջոցներ կը փնտռեն, ի հարկէ կեանքի համեմատարար չատ դիւրպայմաններու մէջ ապրող մեր նախահայրերը՝ որոնք պէտք չունէին մեզի չափ աչխատելու և չա՛տ աւելի պարապ ժամանակ ունէին ձանձրանալու և յօրանջելու համար, պէտքն զգացած են ժամանցի և զբօսանքի միջոցներուն: Մարդկային միտքն այնպէս սահմանուած է որ պարապ չի կրնար կենալ. եթէ հարկադրիչ կամ օգտակար աչխատութիւնը կը պակսի, դատ անպէտը կամ անօգուտը ըլլալու է, վերջապէս բանալ մը գտնելու է անպատճառ: Օրինակի համար՝ մարդկային ձեռքերը կամ մատները միչտ գործում են և չարժում ի՛ւրենն և անոնց պէտքը լրացնելու համար [արեւելցիք հնարեր են համրիչը, այդ անպէտ ու աղայական խա-

ղալիքը զոր սակայն ամէնէն լուրջ մարդիկ չեն քաշուիր իրենց մատներուն մէջ դարձնելէ: Ծխելու սովորութիւնը, ինչպէս նաև բոլոր խաղերը (նարտ, թղթախաղ, ճատրակ, եւն.) իրենց ծագումը կը պարտին ժամանցի նոյն պէտքին:

Ժամանց և զբօսանք երկու տեսակ են. հանրային և ընտանեկան կամ առանձնական: Հին ժողովուրդներու համար կրօնքները մեծապէս նպաստած են հանրային զբօսանքի և ժամանցի միջոցներու հայթայթումին: Կրօնքը որ արդէն ինքնին հոգեկան պէտք մը ծագումէ առած է, իր յարակից արարողութիւններովը ծառայած է նաեւ զոյացնելու մարդոց հոգեկան տարբեր մէկ պէտքը. — ժամանցի պէտքը: Կրօնական հաւաստալիքներէն ծագած են արարողութիւններ, տօներ, և այդ արարողութիւններն ու տօները հետզհետէ հրապարակային, հանդիսական կերպարանք առնելով, դարձած եղած են հանրային ճշմարիտ ժամանցներ, զբօսանքներ, խրախճանութիւններ, որոնց մէջ մարդկային ամէն կիրքեր, զգացումներ, ցանկութիւններ իրենց ճարակը գտած են:

Հայերուն հին հեթանոսական կրօնքն ալ ուրիշ հին ժողովուրդներու պէս իրենց հայթայթած է զբօսանքի, խրախճանքի նմանօրինակ միջոցներ: Անահիտի, Նանէի, Ամանորի հանդիսական տօները կը տօնուէին հրապարակային տեսակ տեսակ խաղերով և խրախճանութիւններով, մասնակցութեամբ հազարաւորներու: Հանրային զբօսանքի և ժամանցի բոլոր լաւագոյն ձեւերը, ձիարշաւ, ըմբշամարտութիւն, լողալու մրցում, նշանառութիւն, երգ, պար, եւն. տեղի կ'ունենային այս տօներու միջոցին: Հայերու քրիստոնէութիւնն ընդունելէ վերջն ալ այդ տօնական զբօսանքները չարունակուեցան մեր մէջ, կերպով մը քրիստոնէական գոյնի տակ, լծորդուելով քրիստոնէական տօներու հետ:

Վարդավառի, Ծաղկազարդի, Կաղանդի, Տէրընտրեան, Վիճակի, Բարեկենդանի ժողովրդական-կրօնական տօները յատկութիւններ են հին ընկերական կամ օտարամուտ դիցական տօներու: Հանրային զբօսանքներուն կրօնական տօնախմբութիւնները հետ լծորդուած ըլլալու պարագան տարօրինակ երեւոյթներ առեղծած է մեր մէջ. օրինակի համար՝ ան է պատճառը որ մեր մէջ գերեզմանատունները որպէս սուգի և վշտի արտայայտութեան թատերավայր միայն պարտէին ըլլալ, հասարակաց զբօսավայրեր դարձեր են և վանքերու ուխտագնացութիւնները ալ՝ քանայիրի կերպարանք են առած որոնց մէջ զուարճութեան էն ազերասան ձեւերն իսկ ի գործ կը դրուին:

Հայերը ա'նուր ժողովուրդ մը նկատուած են ընդհանրապէս և առուդիւ ալ չենք կրնար պարծենալ թէ զուարթ ժողովուրդ մըն ենք: Զուարթախտութիւնը որ կեանքը այնքան հաճելի կը դարձնէ, մեր մէջ նկարագրի հազուագիւտ յատկութիւն մըն է. խոժոռութեան մօսկոյզ լրջութեան մը ամպերովը ատուերարկուած են մեր դէմքերն ու բոլոր շարժուձեւերը: Բայց չեմ կարծեր որ մենք սկիզբէն ի վեր այսպէս տխուր ժողովուրդ մը եղած ըլլանք: Հեթանոսական չրջանին մէջ ուր մարդկային երկրային վայելքները միայն կը ճանչնային իբրեւ կեանքի գերագոյն նպատակը և կրօնքներն աւելի աչխարհական ձգտումներու վրայ հիմնուած էին, Հայերն ալ ազատավարժ զուարթ և խանդավառ ժողովուրդ մը եղած են: Քրիստոնէութիւնը իր միսթիք ներչնչումներով, աչխարհուրաց ձգտումներով դժբախտաբար չա'տ բան տուժել տուած ըլլալու է մեզի նկարագրի այդ թանկագին յատկութիւնէն. ասկէ զատ՝ տոյզ ըլլալու է թէ միջավայրի նոր հանգամանքներ, դարերու ընթացքին մէջ կեանքի պայմաններու ան-

նպատակ վտիտ մարդիկներ հետզհետէ տկարացած են մեր կեանքը: Այս է պատճառը որ երբ կրօնական խանդավառութեան շրջանն անցաւ և կրօնական-ազգային սովորութիւնները հետզհետէ բարձի թողի եղան, անոնց յարակից բնական և առողջ ժամանցներն ու զբօսանքներն ալ, պար, երգ, ձիարշաւ, ըմբշամարտ, եւն. այդ կրօնական ծեսերէն անկախաբար չշարունակուեցան: Պէտք է ըսել թէ մեր խօսքը աւելի դահլիճներու վրայ է ուր թատրոնի, պարահանդէսի նման եւրոպական ժամանցներ դեռ մուտ գտած չեն, և ուր ժողովուրդն այսօր կրօնական ծիսախմբումներն ալ չատ տեղեր մէկդի թողած ըլլալով, ինքզինք զրկած է հրապարակային ժամանցներէ և չատ արտում ախուր կեանք մը կ'անցընէ:

Գանք մեր բնիկ ընտանեկան ժամանցներուն: Տան երդիքին տակ, օճախին կամ թոնիրին չուրջ ընտանեկան կամ ազգականական շրջանակի մէջ ժամանցի կամ զբօսանքի միջոցներ ալ անչուշտ ունեցած են մեր նախնիք: Այս ժամանցներն էին գլխաւորաբար երգ և նուագ, ընթերցում և ժողովրդային բանահիւսութիւն: Ընտանեկան անդամներէն մին կրնար գիտնալ ո և է նուագ մը և տակն տակին ընտանեկան շրջանակի մէջ նուագելով կամ երգելով կը զուարճանար և կը զուարճացնէր իրենները: Այս ժամանցը մինչեւ ցարդ գոյութիւն ունի մեր մէջ և աւելի ծաւալուն տարածութիւն ունի: Այս կարգի ժամանցներու հիմա չատ անդամ կզուած կ'ըլլայ նաև արուեստութիւնը և այս մոլութիւնը դժբախտաբար ա՛նքան առաջ գացած է գահլիճներու մէջ որ բնտանեկան կամ ընկերական ամէն հանդիսութիւններու մէջ օղիի կամ գինիի ներկայութիւնը անհրաժեշտ նկատուած է. առանց անոր զուարճութիւն կամ զբօսանք չեն կրնար ըմբռնել չատերը և ատոր պատճառն այն է որ առողջ զբօսանքներու ճաշակն առած չեն: Թղթախաղ կամ նմանօրինակ խաղեր բարեբախտաբար վտանգաւոր և կործանարար մոլութեան մը համեմատութիւններն առած չեն գահլիճներու մէջ, ինչպէս եղած են մեծ քաղաքներու մէջ, այլ անմեղ ձեւով զուտ ժամանցի համար կը խաղացուին. այս տեսակ խաղեր մեզի բնիկ ժամանցներ չեն այլ յետսամուտ, թէեւ մենք ալ ունեցած ըլլալու ենք բնիկ խաղեր:

Ընթերցումը ձմեռուան երկար գիշերներու միջոցին կը կատարէր ատն պետը բարձրաձայն, ի ներկայութեան տանը բոլոր անդամներուն և դուրդրացիներու: Հին ընթերցման գիրքերը չատ սահմանափակ էին. Աղուհացիրք, Սիյոր եղբայր, Պղնձե հաղարին պատմութիւնը, Ժողովածու, Եօթն իմաստասէրք և ատոնց նման քանի մը առակաց գիրքեր կը կազմեն մեր նախնիքներու ընթերցանութեան բովանդակ պաշարը: Ժողովրդական բանահիւսութիւնը աւելի՛ մեծ տեղ կը բռնէր և ժամանցի այդ հանքը կրնայ ըսուիլ թէ անսպառ էր և աւելի արժէքաւոր: Զրոյցները, հէքեաթները, հանելուկները երկար դարեր մեր նախնիքներու հետաքրքրութեան առարկան եղած են և ծառայած՝ իրրեւ ժամանցի միջոց: Տան նահապետը կամ մեծ մարդը կը պատմէր հէքեաթը և ամէնքը անոր չրթունքներէն կախուած կ'ունկնդրէին: Հէքեաթին հրաշալի դարձուածքները մանաւանդ պզտիկներուն երեւակայութիւնը կը հրահրէին և անոնք հէքեաթներուն մոլին կը դառնային: Հանելուկները թեթեւ ժամանցներ էին և աւելի զուարճալի: Առանց մէջ ունեցած ենք չատ գեղեցիկները որոնք գիրենք հետզհետէ ժողովուրդին բանաստեղծական միտքն ու սրամտութիւնը միանգամայն կ'ապացուցանեն:

Մեր այս հակիրճ տեսութիւնը վերջացնելու պահուն, մտածելով թէ ժողովրդական ստեղծագործ

մը կրնայ անյարմար չըլլալ, աւելորդ չենք համարեր հոս դնել մեր ժողովրդական հանելուկներու լաւագոյններէն մէկ քանին, հին ժամանցներու մէկ ճաշակը տալու և անոնցմով հետաքրքրուողներուն պզտիկ ժամանց մը հայթայթելու համար: Ընթերցողները թո՛ղ քիչ մը միտք յոգնեցնեն այդ հանելուկներուն լուծումը գտնելու, և եթէ չյաջողին՝ կրնան դիմել լուծումներու ցանկին ուր իւրաքանչիւր հանելուկի համապատասխան թուանշանին քով պիտի կարդան լուծումը:

1.— Ձերմակ դաշտիկ, սեւ սեւ հնտիկ.
Զեռքով ցանէ, լեզուով հնձէ:
2.— Օձն ի մէջ ծովուն՝
Գլուխը պըսպղուն:
3.— Շունչ կ'առնէ, հոգի չունի,
Փոր ունի, աղիք չունի:
4.— Անոլոր դերձան, անծակ մարգրիտ:
5.— Մանուրիկ մարդիկ,
Հագեր են սեկէ վարտիկ:
6.— Ականի ունի, հոգի չունի:
7.— Հագեր պիտակ, պատկեր չիտակ:
8.— Մէջը նուշ, փոլորը փուշ:
9.— Ոսկի կճուճիկ, մինչուին անուշիկ:
10.— Երկու կաչի, ղոյգ կը մաչի:
11.— Անծիլն անծինին բեռցուցին,
Անդադարին երդիքէն անցուցին:
12.— Երկինքը հով, գետինը ծով,
Ան ինչպէս եզ է որ ծնած է կով:
13.— Երկայն աղիք, ճոթը ծաղիկ:
14.— Ինչ է ան որ կայ ու մարմին չունի,
Կը լսէ ու ականջ չունի,
Կը խօսի ու բերան չունի:
15.— Քառասուն աչքին, երկու պոչքին,
Կապեմ կ'երթայ, արձակեմ կը կենայ:

16.— Ասղին դար, անդին դար,
Մէջը կայ անդադար:
17.— Երկու անակ, մէկ սիւնակ:
18.— Կաչիէ տանիք, մաղէ ցուիք:
19.— Քար քարի վրայ, քար չէ,
Լեռ սար կ'արածի, դուար չէ,
Հաւկիթ կ'ածէ, հաւ չէ:
20.— Փոր ունի, փրփուր ունի,
Գլուխ ունի, լեզու չունի:
21.— Անտառին ներկ, անդանակ չերտ:
22.— Կարդալ չգիտեր, գիր կը գրէ,
Տունը վառի՝ խազ կը կանչէ, ինչ է:
23.— Փորը ծով, գլուխը կրակ:
24.— Անիծիք, անիծիք, ծրարոցիք:
25.— Նեղ փողոց, լայն պատուկ:
26.— Սարին ետին կէս կաթոյ:
27.— Երկու քոյրեր իրար կը հայեին:
28.— Մայրը աչխարհ չեկած,
Որդին երդիքն է եկած:
29.— Մութ մութ ախոռ, ձերմակ ձիան:
30.— Զատըր մ'ունիմ, սիւն չունի:
31.— Թոնիր մ'ունիմ, չորս հայ կ'առնէ:
32.— Սեւ ուլիկ, փետէ պոչիկ:
33.— Հինգ աչք, հինգ բերան, չորս հոգի:
34.— Այս մարդուն մայրը իմ մօրս կեսուրն է,
Մարդը ինչ է:

ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ.— 1.— Թուղթ եւ գիր: 2.— Ճրագ եւ պատրոյգ: 3.— Փող: 4.— Խաղող: 5.— Կաղիլ: 6.— Տապակ: 7.— Մետեղ: 8.— Աչք: 9.— Նուշ: 10.— Երեսնաման: 11.— Աղ, ջուր, կաւուրջ: 12.— Աղամ եւ Եւա: 13.— Մոմ: 14.— Արձագանգ: 15.— Տրեխ: 16.— Բերան եւ լեզու (կամ գետ եւ կամուրջ): 17.— Քիթ: 18.— Աչք: 19.— Կրիայ: 20.— Փարչ: 21.— Հաւու կատարք: 22.— Խողովակ: 23.—

Կղզիակ: 24.— Թուզ: 25.— Որմոր եւ փոր: 26.— Մահիկ: 27.— Սրճեփ: 28.— Մուխ: 29.— Բերան եւ ախոռայ: 30.— Երկիւղ: 31.— Ընկոյզ: 32.— Զամիչ: 33.— Մեռնիլ եւ չորս դագաղակիրներ: 34.— Հայր:

ԱՊԱՐԱՆՋԱՆԸ

ԿԱՏԱԿԱԽԱՂ ՄԷԿ ՏԵՍԻԼՈՎ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԷՖ. ՄՆԱԿԵԱՆԻ

ՆՈՒԻՐ ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԻՆ

ԻՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

Ս. ՊԱՐԱՆՋԱՆի բոլոր ներկայացում-
ներուն մէջ

ՏԻԿԻՆի դերը Ներկայացուցած է ՏԻԿԻՆ ՓՆԱՐ

ՊԱՐՈՆԻՆ » » » Ե. ԹՕԼԱՑԵԱՆ

Մեր ընթերցողներուն հաճելի անակնկալ մը պատճառելու համար, այս տարի մեր Տարեցոյցին մէջ կը հրատարակենք Մնակեան թատերախումբի répertoire-ին ամենէն նոր ու ծափահարուած կատակերգութիւններէն մէկը, զոր մեր սիրելի ու մեծաճուն դերասանապետը Մարտիրոս Եփ. Մնակեան յատկապէս հայերէնի վերածած է մեր խնդրանքով անգամ մըն ալ իր հմտակրութիւնը ապացուցանելու համար հանդէպ մեր Տարեցոյցին, իր վարպետի գրչովը յարմարցնելով զայն մեր կեանքին:

Այս կատակախաղը ֆանի՛ ֆանի՛ անգամներ ներկայացուելով՝ բուռն ծափերու արժանացած է թէ՛ Պոլսոյ եւ թէ՛ գաւառներու մէջ, եւ մեր թատերասէր ընթերցողները կրնան, իբր սալոնի սիրուն ժամանց մը, ներկայացնել զայն ո եւ է երեկոյթի մէջ, որով ծիծաղներու եւ ժպիտներու համով régal մը հրամցուցած կ՛ըլլան իրենց հիւրերուն:

Բոհեմին, վիսդին ու լաւմբընեի սեղաններուն խոլ կարծենք նուազ հաճելի չէ՝ à l'improviste կազմակերպուած թատերական սիրուն ժամանց մը, ուր amateur դերասաններ կրնան յագեցնել իրենց ամբողջ պապակը:

Զուարթ, սրամիտ ու նուրբ կատակախաղ մըն է հետեւեալը, որ առանց դժուարութեան կրնայ ներկայացուիլ ո եւ է սալոնի մէջ, եւ այս պատճառաւ է արդէն որ Մնակեան Եփ. ընտրած է զայն մեր Տարեցոյցին համար:

ԱՊԱՐԱՆՋԱՆԸ

ԿԱՏԱԿԱԽԱՂ ՄԷԿ ՏԵՍԻԼՈՎ

ԱՆՁԵՐԸ

ՊԱՐՈՆԸ — ՏԻԿԻՆԸ

Բեմը կը ներկայացնէ սկզիւիկ սալոն մը։ Բեմին խորը եւ ձախ կողմը դռներ։ Բեմին խորը շքմինէ մը, որուն առջեւ՝ զոյգ մը թիկնաթոռ։ Ձախ կողմը բեմին առաջքը բազմոց։ Աջ կողմը քոթուածեւ սեղան մը, որուն վրայ կան ջուրի շիշ մը եւ գաւաթներ։ Պզտիկ սնտկի մը մէջ փշրուած շաքար եւ անուշի դգալ մը։ Շքմինէին վրայ ժամացոյց։

Տիկինը.— *(Շրմիւնիւիլ առջեւը նստած է, ջղագրգիռ վիճակ մը ունի։ Ձեռագործ մը կը բանի եւ ատեն ատեն ակնարկ մը կը նետէ վառարանին վրայ դրուած ժամացոյցին։ Ժամը 11 կը զարնէ։ Տիկինը՝ ցած ձայնով.)* ***Ժամը տասնըմէկն է։*** *(Պահ մը լռութիւն. յետոյ աւելի ուժով ձայնով մը.)* ***Ժամը տասնըմէկն է.*** *(դուրսեն ոտքի ձայներ կը լսուին. տիկինը կը հառաչէ.)* ***ա՜հ, ան է, վերջապէս եկաւ։***

Պարոնը.— *(Ուրախութեամբ ներս կը մտնէ։ Սեղմիջապես տիկինին կը մօտենայ եւ բեռները կ'երկնցնէ։ Տիկինը անշարժ կը մնայ։ Սէյերը միշտ գետին յառած՝ ձեռագործովը կը զբաղի։ Պարոնը զարմացած՝ կանգ կ'առնէ, եւ յայտնի յուզումով մը կնոջը երեսը կը նայի, բայց շուտով կը հասկնայ թէ յուզելու պատճառ մը չկայ եւ կնոջը պահած դուրեան հան-*

դէպ, կարծելով թէ դեռ անիկա իր սենեակ մտնելը չէր նշմարած, սիրուն ժպիտով մը ամոր կռնակը կ'ամբնի, հազիւ թէ կը ծռի՝ ամոր ծոծրակը համբուրելու համար, եւ ահա՛ տիկինը բռունն շարժումով մը ոտք կ'երթէ):

Տիկինը.— *(Սրհամարատից ակնարկ մը կը նետէ ամուսնին երեսը եւ զգուանքով մը կը սկսի նայիլ ամոր):*

Պարոնը.— *(Զարմացած՝ բանի մը բայ կ'առնէ դէպի տիկինը):*

Տիկինը.— *(Ես խաչուելով.)* ***Պարո՛ն, լինձի մը՛ գոչիւք։***

Պարոնը.— *(Խօսելու համար բերանը կը բանայ)* . . .

Տիկինը.— ***Մի՛ գոչիւք լինձի . . .*** *(Դէպի իր սենեակին դուռը կ'երթայ):*

Պարոնը.— *(Տիկինին նետուելն կը նայի ապշած)* . . .

Տիկինը.— *(Իր սենեակին սեմին վրայ կեցած՝ դուրջ շնչոտ մը)* ***Ա՛յսօրուընէ սկսեալ ամէն մեր միջեւ ամէն յարաբերութիւն չէ մնացած*** *(սենեակը կը մտնէ. պարոնը ամոր կը նետուի, բայց սենեակին դուռը իր երեսին կը գոցուի):*

Պարոնը.— *Միամիտը մնացողն՝ չարաբաղձ տխուր արտայայտութիւն մը կ'ունենայ, իբր թէ ուզէ ըսել.— «արդեօք ինչ պատահեցաւ. կինս ինչո՞ւ բարկացած է. արդեօք ըրածը կասկած է թէ իրաւ. թերեւս հիւանդ իր սենեակին մէջ ինծի կը խնդայ կոր։» Անմիջապէս դրան կը մօտենայ. «Բան մը չեմ ըսեր կոր, ուրեմն բարկութիւնը իրաւ ըղձալու է. սակայն որո՞ւ հոգ, արդեն ան ալ առաջին անգամը չէ՛. . . դեռ մնիմ իրաւու հետ ինչ կռիւներ ըրած ենք։» Վառարանին կը մօտենայ, ոտքերը գաս գաս կը տաքցնէ, յետոյ ոտքերը*

ու թևերը աղեկ մը կը թոթռէ, ձեռքերը իրարու կը շփի, բերթ մը կ'առնէ, բազմոցին վրայ կը փռուի, եւ լրագիրը ծայրէ ծայր կարդալու պատրաստուողի եռեռոյքը կը սանայ: —(Այս տեսարանը սիեմ է առքողովին շուռ կասարուի):

Տիկինը.— (Սենեակին դուրս կ'եղնէ եւ պարոնին առջեւը տնկուելով, խիստ ձայնով մը.) Դուք կը կարծէք թէ այս կեանքը կրնա՞յ միթէ այսպէս շարունակել:

Պարոնը.— (Զարմանալ)...:

Տիկինը.— Ո՞վ ըսաւ ձեզի թէ՝ ամբողջ գիշերը միամիտակ անցընելէս եաքը, ես Սիպերիայի պէս պաղ սենեակս պիտի մտնեմ, մինչդեռ դուք ձեր առաիկները աաքցնելէ վերջ, աոանձին հանգըստութեամբ հոս բազմոցին վրայ պիտի փռուիք եւ լրագիր պիտի կարդաք:

Պարոնը.— (Կ'ուզէ ոտք եղնել)...

Տիկինը.— Խնդրե՛մ, կ'աղաչե՛մ, պարոն, ձեր տեղէն մի՛ երերաք, եթէ դուք անհանգիստ ըլլաք ես չաա կը յուզուիմ... հինգ ժամ հոս հոն թափառելէ վերջ հարկաւ ձեր իրաւունքն է քիչ մը հանգիստ առնել...:

Պարոնը.— (Խօսելու համար բերանը բանալով...)

Տիկինը.— Կը ցաւիմ որ մինչեւ այս աաեն կեցայ ձեզի սպասեցի. ո՛հ, եթէ գիտնայի թէ կէս գիշերը անցած պիտի բարեհաճիք ձեր տունը դալ...

Պարոնը.— (Ժպտելով...)

Տիկինը.— (Առանց աւնոր խօսելու ատեն ձգելու) Հա՛, հա՛, դուք այդ ժամացոյցին մի՛ նայիք. ան նիկա ճիշտ մէկ ժամ եաց է. հիմա կէս գիշերը կէս ժամու չափ կ'անցնի կոր...

Պարոնը.— (Ի՛ր ժամացոյցին նայելով...)

Տիկինը.— Բայց միթէ ձեր հո՞գն է. ժամացոյցը ուշ է եղեր, ձեզի՛ ինչ, չէ՞... Թող ժամը 2 ըլլայ, 4 ըլլայ, 6 ըլլայ, ի՞նչ կարեւորութիւն ունի. դուք եթէ ուզէք, միայն առաւօտուն, արշալոյսը ծագելէն եաքն ալ կը համարձակիք տուն վերադառնալ:

Պարոնը.— (Դիւտղութիւն մը ընելու համար հագին բերանը բացած)...

Տիկինը.— (Անվիջապես) Հարկաւ, դուք պիտի զբօսնի՛ք, պիտի զուարճանա՛ք, պիտի խօսի՛ք, պիտի խնդա՛ք, ի՞նչ կրնայ ըլլալ... աաեն մը, երբ դեռ ամաւրի էիք, միթէ քի՞չ գիշերներ լուսցուցի՛ք, ա՛ս ալ անոնց վրայ թող յաւելուած մը ըլլայ, գիշեր մը պակաս կամ գիշեր մը աւելի, ի՞նչ կարեւորութիւն ունի:

Պարոնը.— Բայց...

Տիկինը.— Ես չաա աղէկ գիտեմ թէ երիկ մարդիկ ի՛նչ տեսակ ապրանք են եւ թէ ի՛նչ բաներ կը համարձակին ընել... դուք երբ անգամ մը սկսի՛ք զուարճութեանց, ալ վի՛ւ... ամէն ինչ լմնցաւ, անկէ եաքը ա՛լ կարելի չէ ձեր սանձէն բռնել:

Պարոնը.— (Ժպտելով) Բայց...

Տիկինը.— Ուզածնուդ չափ խնդացէ՛ք, պարոն... խնդալը մ'ըլլափ ալ կը վայլէ կոր ձեզի պէս յանգաւոր մարդու մը: Թէ՛ յանգաւոր եւ թէ՛ առանց ամչնալու կը ծիծաղիք. չիտա՛կը, աղէ՛կ համարձակութիւն:

Պարոնը.— Սակայն...

Տիկինը.— Ձեր յուշատետրին մէջ այս գիշեր ալ երային յաղթանակ մըն ալ արձանագրեցի՛ք, չէ՞:

Պարոնը.— *(Շուռտած)* Սակայն...

Տիկինը.— *Ձեր հաշկերոյթին քանի՞ հատ կիսիկ կար նայինք։*

Պարոնը.— *(Սկսելով տակաւ բարկանալ)* Սա՛կայն...

Տիկինը.— *Ըսելու պէտք չկայ. արդէն ձեր ըսելիքը գիտեմ...։ Ձեր բարեկամներէն մէկը հաշկերոյթ մը կուտար կոր, չէ՞, և հարկաւ ձեր կարգուա՛ծ բարեկամներէն մէկը. չատ մը մարդիկ ներկայ էին, ամէնն ալ կարգուած անչուչո... իրա՛ւ, դուք թէեւ կը փախաքէիք ձեր տիկինն ալ մէկտեղ տանիլ, սակայն ձեր միւս բարեկամները իրենց տիկինները բերած չըլլալով, դուք ալ չհամարձակեցա՛ք... հիմա, չիտակ ըսէ՛ք, այս հաշկերոյթին չատ զուարճացա՞ք։*

Պարոնը.— *(Կ'ուզէ խօսիլ, բայց տիկինը ժանեակ չի ձգեր...)։*

Տիկինը.— *Ի՞նչ, չզուարճացա՞ք... է՜հ, երկրորդ անգամուն հարկաւ կը զուարճանա՛ք, որովհետեւ դուք զուարճութիւնները եւ գիշերային զբօսանքները չատ կը սիրէ՛ք, և նոյն իսկ յաճախ չէք վարանիր պզտիկ անառակութիւններ ալ ընել՝ խաբելով ձեր կինը։*

Պարոն.— *Հոգի՛ս...*

Տիկինը.— *Իրաւունք ունի՛ք, ես ձեր հոգին եմ, բայց միայն ձեր տունը մնացող հոգին։ Դուք ուրիշ կիներու համար առատաձեռն էք, սակայն երբ կարգը ինձի գայ...*

Պարոնը.— *Բայց...*

Տիկինը.— *Ինչո՞ւ կը բարկանա՛ք կոր. ասիկա ըսողը ես չեմ, ես ալ ուրիշներէն իմացայ։*

Պարոնը.— *(Ժպտելով տիկինին կը մօտենայ)...*

Տիկինը.— *(Աճոր խոչեն փախելով) Չէ՛, պատո՛ն, չէ՛, դուք միշտ ձեր զուարճացած կիսիկներուն քովը գացէ՛ք, ինձի մի՛ մօտենա՛ք, դուք ինէ բան մը չէ՛ք հասկնար, ես ձեզի կը ձանձրացնեմ... իրաւ ես ձեր կինն եմ, բայց ի՞նչ ընեմ որ այդ կիսիկներուն պէս գեղեցիկ, սիրուն, չնորհալի չեմ, ասիկա մի՛թէ իմ յանցա՞նքս է։*

Պարոնը.— ...

Տիկինը.— *Այո՛, ձեզի հաճելի երեւալու համար, պէտք է ամէն օր տարօրինակ արդուզարդեր ընել, քսուիլ, չեմ գիտեր ինչեր ընել...*

Պարոնը.— .....

Տիկինը.— *Արդէն ես ձեր այս բնաւորութիւնը առաջին օրէն իսկ հասկցած էի. ձեզի հաճելի ըլլալու համար, տիկին Վերժինին պէս աղտոտ, թափթփած ըլլալու է...*

Պարոնը.— *(Բարկացած)...*

Տիկինը.— *Ի՞նչ ընեմ, նեղացէ՛ք, սրդողեցէ՛ք, բարկացէ՛ք. իմ ըսած խօսքս անհեթեթ մըն է, չէ՞...։ Տիկին Վերժինին էրիկը ձեր ամէնէն սիրելի անբաժան բարեկամն է, պզտիկուց ի վեր անոր հետ մէկտեղ մեծցած էք. հիմակ ալ երկուքնիդ միեւնոյն գործին մէջ կը գտնուիք կոր։ Նոյն իսկ կարգուած առնէը դուք անոր կնքահայրը եղաք. հարկաւ ձեր այս սիրելի բարեկամին երջանկութեանը համար պիտի աշխատի՛ք... ասիկա ձեր պարտականութիւնն է։*

Պարոնը.— ...

Տիկինը.— *Սառնակ ընելու ալ իրաւունք ունի՛ք. տիկին Վերժինին տունը ձեր գործատեղիէն երկու քայլ անդին է. փոխանակ ցորեկները մինչեւ ձեր տունը յոգնելու, հարկաւ լաւագոյն է տի-*

կին Վերժինին տունը երթալ, որով զայն ալ ու-
րախացուցած կ'ըլլաք... բայց եթէ դուք քիչ մըն
ալ ձեր այս կեանքը չարունակելու ըլլաք, ես ալ
պիտի սկսիմ ձեզի պէս ընել, այնատեն դուք
պիտի սկսիք ինձմէ նախանձիլ...

Պարոնը.— ...

Տիկինը.— Սակայն եկէք տեսէք որ ես ձեր
գիտցած փողոցի աւելներու նմանող կնիկներէն
չեմ, ես պատուոյ, արժանապատուութեան զգա-
ցումները կը կրեմ սրտիս մէջ. ես ընտանեկան
յարկս կը սիրեմ, թո՛ղ ամուսինս զիս խարէ, թո՛ղ
ամուսինս զիս լքէ, բայց ես երբեք չեմ կրնար
այդ տեսակ վարուքերուն մը ընել, չեմ կրնար եր-
բեք խօսեցնել տալ իմ վրայ, ինչու որ ես պատ-
ուաւոր կին մը և պարկեշտ տանտիկին մըն եմ...։

Տիկինը՝ առանց շունչ առնելու՝ արագ արագ կ'արտասանէ այս խօսքերը, եւ երբ կը վերջացնէ, պարոնը՝ կարծելով թէ ալ խօսելու կարգը իրեն եկած է, կը պատրաստուի պատասխանել կնոջը խօսքերուն հեղեղին։

Պարոնը.— *(Բերանը բանալով)*...

Տիկինը.— *(Դարձեալ խօսքի սկսելով)* Տիկին Վերժինը չատ հիւրասէր կին մըն է եղեր, անոր տունը ամէնուն առջեւ բաց է եղեր, ատոնք իր դիտաւորեալ բաներն են. ամէն մարդ պատ է իր տունին մէջ ուզածը ընել։

Պարոնը.— Այո՛, բայց...

Տիկինը.— Միայն չհասկցած մէկ կէտս այն է որ, ինչպէս կրնայ կոր այսչափ ծախքերու մէջէն ելլել։ Իրա՛ւ, աս ալ իր դիտաւորեալ բանն է, արդէն ես միտքս անգամ չեմ անցըներ հետաքրքրուիլ թէ այդ կնկան արդուզարդերուն դրամը ո՞վ կուտայ կոր... և եթէ նոյն իսկ դիտամամ ալ թէ

այդ դրամները տուողը ո՛վ է, նորէն բան մը չեմ
ըսեր, միայն մտնակս կուլամ, կը հեծկլտամ, կ'ար-
տասուեմ...

Պարոնը.— .....

Տիկինը.— Այո՛, սիրելիս, սակայն չկարծէք
որ ես այս բաները իմ կողմէս կը հնարեմ կոր. ես
միայն լսածներս կը կրկնեմ կոր. ամէնուն բե-
րանն է արդէն թէ սիկին Վերժինի պէս մէկ կնկ
մը ինծո՛ր կ'ըլլայ որ առաջնակարգ չքաղցեաններ
կրնայ կրել։

Պարոնը.— .....

Տիկինը.— Մէթէ ըսածս սո՞ւտ է։ Տիկին Վեր-
ժին ըսածդ ինքնին ի՞նչ է, ո՞վ է, որո՞ւն զաւակն
է։ Այսօրուան պէս միտքս է, դեռ քանի մը տարի
առաջ հայրը փողոցը տանդէլա, դորտէլա կը ծա-
խէր...

Պարոնը.— .....

Տիկինը.— Մ., ներեցէք, ներեցէք, եթէ դիտ-
նայի թէ այս պարզ խօսքերուս համար այսչափ
պիտի յուզուիք, բերանս անգամ չէի բանար, տի-
կին Վերժինի մասին խօսք մը անգամ չէի ըներ,
որովհետեւ սիկին Վերժին ազնուական, զարդա-
ցած ու պատուաւոր կին մըն է։

Պարոնը.— Է՜...

Տիկինը.— Ներողութի՛ւն..., վատահ եղէք որ
ասկէ ետքը բերանս անգամ չեմ բանար. նոյն իսկ
սիկին Վերժինին բոլոր ըրած բաները կը գնահա-
տեմ. թո՛ղ ամուսինս սիրաը գրաւէ, թո՛ղ ըն-
տանիքի բարի հայր մը բաժնէ, զատէ իր սիրուն
զաւակներէն և թո՛ղ երջանիկ տունի մը մէջ ու-
զածին չափ ցանկ դժբաղդութեան սերմերը, թո՛ղ
ձեր սիկին Վերժինը ուզածը ընէ, ասկէ ետքը

բերանս չպիտի բանամ, ասկէ ետքը այս մասին բերնէս տրտունջ մը անգամ չպիտի լսէք։

Պարոնը.— .....

Տիկինը.— Իսկ եթէ ասիկա ալ չի բաւեր, թո՛ղ առնէք որ երթամ ոտիկին վերժինին ոտքերը իյնամ, և աղաչեմ, պաղատիմ անոր որ բարեհաճի էրիկս ղլխէ հանել։ Եթէ կ'ուզէք որ այսպէս ընեմ, հրամայեցէ՛ք, և պիտի ընեմ։

Պարոնը.— (Այս անգամ թեև խօսելու համար ժամանակ կը գտնէ, սակայն ըսելիք բան մը չկրնալով գտնել, կը գոհանայ միայն ուսերը ցնցելով եւ կռնակը կը դարձնէ)։

Տիկինը.— Անանկ է, անանկ... հարկաւ իրաւունք ունիք... հիմակ ալ բարկացէք, արդէն ասիկա էրիկ մարդոց սովորութիւնն է։ Պատահան չգտնելնուն պէս կը բարկանան և կը սկսին պռատալ կանչել...։

Պարոնը.— (Եսին դառնալով)...

Տիկինը.— Ըսէք, ինծի պատասխան մը չ'պիտի տաք, չէ նէ ըսելիք խօսք մը չէք գտներ կոր։

Պարոնը.— (Տիկինին մօտենալով)...

Տիկինը.— Ա՛ս էր պակաս. հրամմեցէք տեսնենք, հիմակ ալ ղիս ծեծեցէք։

Պարոնը.— (Շուարելով) Ի՞նչ...

Տիկինը.— Ծեծեցէ՛ք պարոն, ծեծեցէ՛ք։

Պարոնը.— .....

Տիկինը.— Ծեծեցէ՛ք նայիմնք, ինչո՞ւ ղիս չէք ծեծեր կոր. ծեծեցէք, մի՛ վախնաք, Դատաստանական Խորհուրդին չեմ դիմեր։ Դուք թէ՛ ինչ ուժով էք և թէ այս տունին տէրն էք, ծեծեցէք,

ես ձայնս անգամ չեմ հաներ։ չէ՞ մի որ կիները իրենց էրիկներուն ստրուկներն են, և պէտք է միշտ անոնց հնազանդին...

Պարոնը.— (Թեև այս անգամ ալ խօսելու միջոց կը գտնէ, սակայն մտածելով թէ անկարելի է ստանիկ կնկան մը խօսք հասկցնել, նախատեճար կը հաւարի դուռ մնալ եւ դէպի սենեակին դուռը կը դառնայ՝ մեկնելու համար)։

Տիկինը.— Ձիս չէք ծեծեր կոր, հէ՞... չէ՞ նէ կը վախնաք կոր որ օդնութեան մարդ կը կանչեմ։

Պարոնը.—(Մխիթը կը փոխէ եւ վերադառնալով)...

Տիկինը.— Ծեծեցէք ղիս, ծեծեցէ՛ք, մի վախնաք, ես ամուսնութեան սրբութիւնը պիտցող կինեներէն եմ. կին մը պէտք չէ իր էրկանը դէմ սրբապղծայ, նոյն իսկ եթէ ծեծ ալ ուտելու ըլլայ անկէ։ Ես միայն կուլամ, իմ մեծագոյն մխիթարութիւնս մի միայն արցունքներու մէջ կը վնտռեմ, բայց եթէ չէք ներեր որ լամ, չեմ լար, որովհետեւ կին մը պէտք է ամուսնին հնազանդի...

Պարոնը.— (Որոշելով պատասխանել) Բայց...

Տիկինը.— (Շարունակելով իր խօսքը եւ առանց միջոց ձգելու դիմացինին խօսքին) Ես ֆէմինիստ կին մը չեմ, եթէ ֆէմինիստ կին մը ըլլայի, վստահանակ ձենէ ծեծ ուտելու, ես պէտք էր որ ձեզի ծեծէի։

Պարոնը.— (Յուսահատ՝ երկրին կը նայի)...

Տիկինը.— Ի՞նչ, խօսքերուս ականջ չէ՞ք կախեր կոր. իմ ըսածներուս կարեւորութիւն չէ՞ք տար կոր, թերեւս ալ հիմա ղիս ապուշի, խենդի տեղ կը դնէք կոր։

Պարոնը.— (Լրագիրը առնելով՝ կ'երթայ վառարանին առջեւ կը նստի)...

Տիկինը.— *Դեռ պատասխան մը չալ՞ած տաք, երկու ժամ է կը խօսիմ կոր, և բառ մը անգամ չէք պատասխաներ կոր լինէի...: Հա՛րկաւ ասանկ պիտի ընէք, օձի՛քնիդ ձեռքէս ազատելու համար, ասկէ տարբեր միջոց մը չէք կրնար կոր գտնել (առուանիկ մօտենալով). մինչդեռ ուրիշ էրիկներ, երբ յանցանք մը գործեն, կը ջանան իրենց ըրածը ծածկել և իրենց կիներուն քով երթալով սա՛ ու-սակ խօսքեր կ'ըսեն գոնէ. «Սիրելի՛ս, պաչուե-լի՛ս, կեա՛նքս, յանցանք մըն է գործեցի, մէյ մըն ալ չեմ ընեմ, ներէ լինէի, ես ալ քու ըրածներուդ կը ներեմ:» Այս կերպով կնոջ արժանապատուու-թիւնն ալ իր գոհացումը կը գտնէ: Մինչդեռ դուք այսչափ պզտիկ բան մըն ալ չէք ուզեր կոր ընել. որովհետեւ դուք հպարտ էք, չէք ուզեր որ ձեր կինը հաճոյք մը զգայ, գոհունակութիւն մը ու-նենայ...*

Պարոնը.— *(Տիկինին այս խօսքերուն յուզուելով՝ ղրագիրը ձեռքին կը ձգէ.)...*

Տիկինը.— *Արդէն իմ քենէ ուզածս ինչ է. քեզի հարցուցածս ինչ է. այս իրիկուն ո՞ւր գա-յիր, ինչո՞ւ այսչափ ուշ մնացիր. այս հարցումնե-րուս պատասխանէ, լմնցայ երթայ:*

Պարոնը.— *(Անմիջապես ուզելով պատասխա-նել)...*

Տիկինը.— *(Առանց մտիկ ընելու) Այ՛, ես քու ըսածներուդ չհաւատալիք չեմ ըներ. պիտի որ այս իրիկուն բարեկամներէդ մէկուն սարքած հաճկե-րոյթին գացիր, հոն ճաշեցիր, բայց ինչո՞ւ այսչափ ուշացար, ճաշէն ետքը ո՞ւր գացիր:*

Պարոնը.— *(Կ'ուզէ պատասխանել)...*

Տիկինը.— *Հարկաւ ճաշը ժամը 10-ին լմնցաւ. արդէն դուն ըսած էիր որ ժամը 10-ին կ'ուտարտի:*

Պարոնը.— *(Նոյնպէս)...*

Տիկինը.— *Ահա՛ այս պատճառաւ կը մըտա-մըտայի...*

Պարոնը.— *(Նոյնպէս)...*

Տիկինը.— *Բայց դուն ալ չես պատասխաներ կոր. ինքզինքդ չես արդարացներ կոր...*

(Հեծկլտալով բազկոցին վրայ կ'իյնայ)...

Պարոնը.— *(Յուզուած ու զթալով կը նայի Տի-կինին)...*

Տիկին.— *(Մեծաձայն լալով) Մայրի՛կ... մայ-րի՛կ... եթէ գիտնաս թէ աղջիկդ ո՛րչափ կը տա-ռապի կոր հոս...*

Պարոնը.— *(Զիղերը ոտ եղեղով)...*

Տիկինը.— *Եւ տակաւին ասիկա բան մը չէ, քանի որ մեր կարգուիլը տակաւին հազիւ մէկ տարի եղաւ. արդեօք ասկէ ետքը ինչե՞ր պիտի քաշեմ:*

Պարոնը.— *(Մօտենալով)...*

Տիկինը.— *(Զայն ետ հրելով) Ինծի մի՛ դպե-ցի՛ք... ձեր կեղծաւոր ժպիտներուն ու հոգածու-թիւններուն պէտք չունիմ ա՛լ. ահա՛ կուլամ կոր, կուլամ կոր... դեռ ինչ կ'ուզէք որ ընեմ:*

Պարոնը.— *(Հանգերուքիւնը կորուսած՝ կը հեռա-նայ տիկինին եւ սկսի սաղոնին մէջ վեր վար պտըտիլ):*

Տիկինը.— *Դուք ալ իրաւունք ունիք...: Հիմա իմ վրաս կը խնդաք հարկաւ, երբ կը տես-նէք թէ այսպէս կուլամ: Իրաւունք ունիք. լալու ինչ պատճառ ունիմ. փոխանակ լալու, պէտք է խնդամ, խօսիմ և վիճակէս գոհունակութիւն յայտնեմ... ինծի պէս խեղճ ու թշուառ կին մը ինչ իրաւունք ունի արտնջալու. աչխարհիս վրայ*

առաջին խաբուած կինը միայն ե՞ս եմ... դեռ ո՛րչափ կան դժբաղդ, տարաբաղդ խաբուած կիներ, առանք ալ ինծի պէս կուլան կը հեծկլտան, սակայն ի՞նչ օգուտ, անոնց ալ էրիկը իրենց վրայնայելով կը խնդայ կը ծիծաղի: Մ՛ո, մեր ամուսնութեան օրը ամէն մարդ ո՛րչափ գոհ էր. մեր բոլոր բարեկամները այնպէս կը հաւատային թէ մենք պիտի կրնանք երջանիկ ըլլալ. ես ալ այնպէս կը խորհէի, սակայն աւա՛զ...: Միայն մեծ մայրիկս չէր ուզած մեր ամուսնութիւնը և խեղճ կինը ո՛րչափ իրաւունք ունի եղեր, անիկա առաջին վայրկեանէն իսկ նախազգացումը ունեցեր է թէ մենք դժբաղդ պիտի ըլլանք կեանքի մէջ:

Պարոնը.— *(Որ վառարանին աղջեր և կռնակը ժողովուրդին կեցած եր, այս խօսքերուն վրայ եսին կը դառնայ)...*

Տիկինը.— Հարկաւ իրաւունք ունի եղեր... խեղճ մեծ-մայրիկ, այն ատեն 85 տարու էր սակայն, կարգուած օրս ինծի «Աղջի՛կս, ըսաւ, զգուշացիր, տարիքը առած մարդու մը հետ կը կարգուիս կոր, մարդ մը որ ամբողջ կեանքը վայելեր է արդէն»..., ա՛հ որչափ իրաւունք ունի եղեր:

Պարոնը.— *(Բողոքելով)...*

Տիկինը.— Ա՛յո՛, այո՛, իրաւունք ունի եղեր կինը և չատ իրաւունք ունի եղեր... երիտասարդութեանը ատեն ամէն բան ըրած մարդ մը անպատճառ կարգուելէն ետք իր ընտանեկան յարկին մէջ անպատուութիւն, անբարոյականութիւն կը բերէ...: «Զգուշացիր, զգուշացի՛ր», կ'ըսէր ինծի խեղճ մեծ մայրիկս...

Պարոնը.— *(Որ այս խօսքերը իւանաւորով տակաւ կը բարկանայ, տիկինին վերջին խօսքերը չկրնալ սկսաւ*

կատաղութենէն վառարանին վրայ դրուած թուղթի դանակը կը կոտրէ):

Տիկինը.— Մ՛ո, տեսէ՛ք մեծ մայրս ո՛րչափ իրաւունք ունի եղեր ինծի այս խօսքերը ըսելու. հիմակ ալ ձեռքերնիդ անցած բոլոր բաները կը կոտրէ՛ք կոր... ա՛հ, որչա՛փ դժբաղդ եմ, ո՛րչափ դժբաղդ...

Պարոնը.— *(Պահ մը կը մտադրէ խօսիլ, սակայն յետոյ վազ անցնելով, ծարաւը յագեցնելու համար, սեղանին կը մօտենայ եւ ջուրին շիշը կ'առնէ):*

Տիկինը.— Վա՛յ, կարծեմ ծարաւցաք, պարո՛ն... հարկաւ պիտի ծարաւնաք... այս էրիկոջան հացկերոյթը ձեզի ծարաւցուցեր է:

Պարոնը.— *(Գաւաթը ջուր լեցնելէ ետք, դգալ մը շամար կ'առնէ, ջուրին մէջ կը դնէ եւ կը սկսի խառնել:)*

Տիկինը.— Օ՛օ... ձեր ջուրին մէջ հիմակ ալ չաքար կը դնէ՛ք կոր: Եթէ կ'ուզէ՛ք քիչ մըն ալ անուշեղէն բերեմ... անկէ ետքը սուրճ մըն ալ...

Պարոնը.— *(Ունկ ունկ ջուրը կը պարպէ:)*

Տիկինը.— *(Բարկութեամբ)* Կ'աղաչեմ, պարո՛ն, եթէ ասկէ ետքը մէյ մըն ալ չաքարով ջուր խմէ՛ք, ատիկա իմ սենեակիս մէջ մի՛ պատառատէ՛ք:

Պարոնը.— *(Ջուրը խմելէ ետք, ծանր ծանր շրջտունիները կը տրէ:)*

Տիկինը.— *(Բարկութեամբ)* Անցեալ օր նորէն ձեր չաքարով ջուրը պատառատած աեղնիդ, աղօթատուփիս վրայ կախեցուցեր է՛ք:

Պարոնը.— *(Անհնայն խաղախաղարութեամբ, բայց պաղարիւնով ներողութիւն կը խնդրէ անձայն, եւ կ'երթայ գաւաթը տեղը կը դնէ:)*

Տիկինը.— *(Միշտ բարկութեամբ)* Ես իմ աղօթագիրքս չեմ սիրեմ, եթէ ատ ալ չունենայի, ինչ պիտի ըլլար վիճակս... իսկ, դուք այս տեսակ բաներու կարեւորութիւն չէք տար, սակայն ես չերմեռանդ ու բարեպաշտ կին մըն եմ:

Պարոնը.— *(կը ժպտի)*:

Տիկինը.— Արդէն այս չէ՞ միթէ պատճառը որ յաճախ կը մոռնաք ձեր խիղճին հրամայած պարտականութիւնները և չատ անգամ կը նախատէք ձեր ընտանիքը, ձեր զաւակները և ձեր ծնողքը:

Պարոն.— *(Կ'ուզէ պատասխանել, սակայն ղաւագոյն կը հաւարի միչ մըն ալ հաւրերել, տեսնելու համար թէ գործը ո՛ւր պիտի յանգի)*:

Տիկինը.— Ինչ ըսիք:

Պարոնը.— *(Անշարժ կը կենայ)*:

Տիկինը.— Էրիկմարդ չէ՛ք մի, ամէնքնիդ ալ նոյնն էք. կը խնդաք, կը ծիծաղիք, ամէն բան կ'ընէք կ'ըլլաք, սակայն չէք կրնար երբէք ինծի մոռցնել իմ մայրիկիս ինծի ուսած պատուէրները, ա՜հ մայրիկս... մայրի՛կս... անիկա չատ խելացի կին մըն էր:

Պարոնը.— *(Ուսերը կը թոթուէ)*:

Տիկինը.— Ի՞նչ, հիմակ ալ մա՞յրս նախատելու եկաք. ա՛ս էր պակաս միայն. հիմա ալ մայրիկս կը նախատէք կոր:

Պարոնը.— *(Թեւերը երկինք կը վերցնէ)*...

Տիկինը.— *(Լալով)* Եւ մտածեցէ՛ք որ խեղճ մայրիկս նախատելու համար ա՛ր օրը ընտրեցիք...

Պարոնը.— *(Առանց բան մը հասկնալու կնոջը երեսը կը նայի:)*

Տիկինը.— Ա՜հ, իմ ծնած օրս ընտրեցիք...

մինչդեռ ասիկա ձեր միտքէն անգամ չէր անցած...

Պարոնը.— ...

Տիկինը.— Շիտակ ըսէք, ձեր միտքէն անցա՞ծ էր բնաւ որ այսօր իմ ծնած օրս է:

Պարոնը.— *(Կ'ուզէ խօսիլ)*...

Տիկինը.— Կ'աղաչեմ, կ'աղաչեմ, գոնէ սուտ մի՛ խօսիք. որովհետեւ ինչ որ ալ ըսէք սուտ է...

Պարոնը.— *(Ժողովուրդին կը նայի՝ զանոնք վկայ առնելու պես եւ յետոյ կնոջը դառնալով)*...

Տիկինը.— Դեռ չպիտի՞ պատասխանէք... գոնէ խօսք մը ըսէք. լեզուներդ ինչ եղաւ. մուկնե՞րը կերան:

Պարոնը.— *(Միշտ ղուրեամբ գրպանին տուի մը կը հանէ, կը բանայ եւ Տիկինին կ'երկնցնէ:)*

Տիկինը.— Ապարանջա՜ն մը... արդեօք ինծի՞ համար է. *(ձեռքը կ'առնէ, կը նայի եւ մեջի կողմը կարդալով)* Շո՜ւշանին. ասո՞ր համար է որ ուշ մնացիր... *(զուրգուրանքով)* ա՜հ, սիրելի ամուսինս, պաչանքի՜ ամուսինս, ձեզի՞ ընչափ կը սիրեմ: *(աղուսնին կը փաթթուի)*:

Պարոնը.— Չի՞ս թէ... ապարանջանը:

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

ՕՐԱՅՈՅՑ. 7-12

ԵՐՈՒԱՆԴ ԹՕԼԱՑԵԱՆ. — Խելացի խօսքեր ու անխելք խօսքեր, Համով խօսքեր, Մեծ խօսքեր ու պզտիկ խօսքեր, Խօսքեր, մի՛ըս խօսքեր. 14-96

ՏԿՆ. Զ. Հ. ԱՍԱՏՈՒՐ ՍԻՊԻԼ . — Դէպի Յաւիտեանական Բանաստեղծ-Իւն). . . 97

Ա. ՓԱՆՈՍԵԱՆ. — Զարգացած Օրիորդը (Բանաստ.) 99

Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ. — Դրօշմը 103

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ. — Յ. Պարոնեանի «Թատրոն»ը 111

Ե. ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ. — Զգնաղ Քիլլիքին } Բանաստ. 138

» » Քուա եւ Եմմարիք } 141

Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ. — Գրական համբաւներ . . . 144

ՄԿՐՏԻՉ Ա.ՃԷՄԵԱՆ. — Ապողոն (Բանաստ.). . 147

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ. — Բուն եւ Սոխակը . 155

Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ. — Վերադարձ } Բանաստ. . 161

» » Շուբերտեան տակ } . 162

» » Սպիտակ երազ } . 164

ՏԻԿԻՆ Զ. ԵՍԱՅԵԱՆ. — Իր ատելութիւնը . . 166

ԹԼԿԱՏԻՆՅԻՆ. — Կաւը չի փոխուիր . . . 173

Յ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ. — Հին ժամանցներ . . . 179

Մ. ՄՆԱԿԵԱՆ. — Ապարանջանը (Կոպէխոպ ղէկ պէօյլէ) 187

ԿԵՆԴԱՆԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

կենդանագիր	ՏԿՆ. Զ. ԱՍԱՏՈՒՐԻ (ՍԻՊԻԼ)
»	Ա. ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ
»	Ռ. Յ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ
»	ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐԻ
»	Յ. ԳՈՒՐԳԷՆԻ
»	ՄԿՐՏԻՉ Ա.ՃԷՄԵԱՆԻ

ԳՐԱՏՈՒՆ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

72, ԷՍԿԻ-ՋԱՊԹԻՔ ՃԱՏՏԷՍԻ, Կ. ՊՕԼԻՍ

Կ'ուզէ՞ք ապրեցրէք ու խրճիթը, ճղճղալուն, կանանաց ու փոքրիկոց ջերմութեան մը ապահովել, ու ձեր խնամքով պարտաւորին ձեր քովը եղող յանձնառութիւնները, ու տանջակիրներ ու հիւանդութիւն տրուի ձեր քովը ծերութեան նեղութեան, ու ամէնէն աւելի մանաւանդ յաճախորդին շահու հոգ տարուի:

Կ'ուզէ՞ք շատ աժան գիներով ու ամէնէն մաքուր պայմաններով ջերմոցական կամ անձնական մարմնամարզութեան մը կղզին, ու ջրական, գիպսական, պաստակական կամ ուրիշ ձեր վիրաբուժական լուացքը տեղւոյն ըլլալ:

Կ'ուզէք ձեր նախասիրած կամ առաջնորդած ուրիշ նկարչական ընտրելագոյն գիրքերը պահել:

Կ'ուզէք ամէնէն կարճով հանդիսաներուն և օրմնեցուցիչներուն քաջալերուիլը:

Կ'ուզէք ընդհանրապէս անհրաժեշտ այն գիրքերը դասի առնել, որոնք կը պարտկանին առանց անօգուտ ժամեր վատնել պալ:

Կ'ուզէք ձեր վարժարաններուն մէջ ընտրելագոյն պատկերները դասի դնել և գիտական հաւաքածոներու, պատկերներու, արձաններու, քառնիներու լուացքները դասի առնել:

Կ'ուզէք հայերէն, ընդարերէն, ֆրանսերէն կամ ուրիշ լեզուով մ'ալ գիրք կամ ընդը պահել, դիմեցէք դիմացի

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ ը

ՁՐի պիտի գտնէ ձեզ ամէն տեսակ տեղեկութիւններ, ջրագոյներ, նմոյշներ, և պիտի հայթայթէ գրական ինչ բան որ պետք ունիք:

ԳՐԱՎԱՃԱՌ - ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

72, ԷՍԿԻ-ՉԱՊԹԻ ՃԱՏՏԷՍԻ, 72, Կ. ՊՕԼԻՍ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆԸ սկսած է հրատարակել դասագիրեռու ամբողջական շարք մը, որ հետզհետէ տպագրուելիք հատորներով տղուն բարոյական ու իմացական բովանդակ կեանքը պիտի ընդգրկէ, զայն իր ամէնէն մատաղ տարիքէն հասցնելով մինչեւ իր գործնական կեանքի մէջ մտնելիք տարիքը: Փռած ուղղութիւններու տեղ նոր ու շինիչ մեթոտներ, որոնք բ'րապէս կարենան ծառայել իրենց առաջադրած նպատակին, անհատական անոր առաւելութիւնը, վոխանակ շողոքորթ մակդիրներու տակ սնամէջ եւ ուռուցիկ պոռոտախօսութեանց:

Հրատարակած է այս շարքէն՝

Հ. Ս. ԽԱՆՃԵԱՆ.— **Ա.ՇԽԱՐՀԱԳ.** Միջին դասընթացք, **5** Ղրս.
» **Ա.ՇԽԱՐՀԱԳ. ՕՍՄ. ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ 5** »

Զափազանց երկար ժամանակ չոր անուններու եւ անկապ տեղեկութեանց ցամաք թուարկութիւն մը միայն նկատուած էր Աշխարհագրութիւնը մեր մէջ ու բոլորովին անտես առնուած էր անոր կապերը միւս գիտութիւններուն եւ նաեւ գործնական կեանքին հետ: Հ. Ս. Խանճեանի պատրաստած այս գործն էր որ կրցաւ պայծառօրէն ի վեր հանել այս անհուն դերը, եւ ընել Աշխարհագրութեան ուսումը իրապէս օգտակար գիտութիւն մը ընդհանուր զարգացումի եւ գործնական կեանքի տեսակէտով:

Մամուլի տակ են՝ նոյն հեղինակին նոյն ուղղութեամբ պատրաստած՝

Ա.ՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Տարրական Դասընթացքի համար եւ **Ա.ՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ**, Բարձրագոյն Դասընթացքի համար, երկուքն ալ բազմաթիւ պատկերներով եւ գունաւոր քարտէսներով զարդարուած:

Այս շարքէն հրատարակուած է նաեւ՝

Ա.ՌՈՒԶԻՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ, Միջին Դասընթացքի համար, Պատկ. 1905, 220 էջ, **5** Ղրս.:

Մեր դպրոցական մատենագրութեան մէջ ամէնէն աւելի զգալի պակաս մըն էր Ընթերցանութեան Դասընթացք մը որ ըլլար միանգամայն **Բարոյագիտութեան** ալ դասագիրք մը, ու մինչեւ հիմա այս նկատմամբ եղած ջանքերը աւելի անգիտակից աշխատութիւններ եղած էին: Այս թերին է որ լեցնելու կուգայ **Ա.ՌՈՒԶԻՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ**ը: «Մարդը իր ընկերային դիրքին մէջ, իր Անհատական Պարտականութիւններուն մէջ, իր ունենալիք Առաքինութիւններուն եւ իր խորհելիք Պակասութիւններուն մէջ». ասոնք եղան մեր Ընթերցարանին չորս գլխաւոր բաժանումները, որոնց իւրաքանչիւրը հատուածներու բաժնեցինք նորէն, մանրամասնաբար կարենալ բացատրելու համար բարոյական կեանքին այս չորս մեծ ազդակները: Ամէն մէկ հատուած կը պարունակէ երեք ընթերցում, — երկու արձակ եւ մէկ ոտանաւոր — որոնք պատմուածքի, դէպեաքի, նկարագրականի ձեւին տակ յստակօրէն ի վեր կը հանեն հատուածին ամբողջ նոգին: Դեղեցիկ առաւելութիւն մըն է նաեւ իւրաքանչիւր հատուածի վերեւ զետեղուած «Դեղեցիկ Խօսքեր»ը, բոլոր ժամանակներու եւ բոլոր ազգերու լաւագոյն գրողներէն ընտրուած, որոնք թանկագին օժանդակներ պիտի ըլլան ուսուցիչներուն իրենց բացատրութիւններուն մէջ:

Մեծ խնամք տարուած է նաեւ լեզուի միօրինակութեան եւ ամբողջութեան ալ որ այնքան անհրաժեշտ է այս տեսակ դասագիրքի մէջ: Թանկագին աջակից մը եղած է այս գործին մէջ Ա. էֆ. Փանոսեան որ այնքան ազնուօրէն բարեհաճած է յատկապէս այս գործին համար պատրաստել իր այնքան սրտէն ու հանճարեղ ոտանաւորներէն 16 հատ:

ԳՐԱՏՈՒՆ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԾԱԳԻՆ Կիսամեայ Հանդէս

10 Մեպտ. 1904-ի 16 Յուլիս 1905

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆԸ հրատարակեց նաեւ իր նախամեծնութեամբ 1904-1905 շրջանի Ծաղիկը (23 Թիւ) եւ այս շրջանին մէջ կրցաւ անոր շուրջը բոլորել մեր լաւագոյն եւ ընտրելագոյն գրողները, եւ այս կերպով ընել զայն Թրքահայ լաւագոյն հանդէսը։ Հարեւանցի ակնարկ մը անոր այդ շրջանին նիւթերու ցանկին վրայ կը բաւէ երեւան բերելու համար թէ ի՛նչ փայլուն հաւաքում մը եղած է հոն ամէնէն սիրուած անուններու եւ ամէնէն գեղեցիկ աշխատութիւններու։

Դրական եւ գիտական ուսումնասիրութիւններ, քերթուածներ, նորավէպեր, թարգմանութիւններ, հրապարագրական նիւթեր, քրոնիկներ, ահաւասիկ այն նիւթերը որոնք վարպետի գրչով արտադրուեցան հոն, այդ շրջանի Ծաղիկը դարձնելով գրական ինքնազարգացումի համար անհրաժեշտ եղող հրատարակութիւն մը։

Այդ շրջանէն բաւական Թիւերով հաւաքածոներ ունինք զոր կրնանք տալ հետեւեալ գիներով.

Առաջին վեցամեայ, (12 Թիւ, որոնց մին բացակայ) ։ Էջ 611, Գին **25** Ղրուշ ։

Երկրորդ վեցամեայ, 11 Թիւ (4 հատը՝ **1** Ղրշ.նոց)։ Էջ 424 ։ Գին **15** Ղրուշ ։

Բացի 1 եւ 4 Թիւերէն, պատրաստ ունինք նաեւ բոլոր միւս Թիւերը, եւ պատրաստ ենք զանոնք ղրկել բոլոր հաւաքածոյ կազմողներուն ։

Գին՝ 1էն 7րդ Թիւ հատը **2** Ղրշ. *8րդ Թիւ* **3** Ղրշ ։ *9էն 19րդ Թիւ, հատը* **2** Ղրուշ, *20էն 23րդ՝ հատը՝* **1** Ղրուշ ։

ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ ԹՈՎՄԱՍ, Ի ԿԻՐԱՍՈՆ

Կը վաճառէ եւ կը հայթայթէ ամէն տեսակ դպրոցական գիրեր, 10% զեղչով, գնում 100 Ղրշ.է վեր եւ ԿԱՆԽԻԿ ըլլալու պայմանով։

Կը վաճառէ գրասենեկի պիտոյք, միշտ նպաստաւոր գիներով։ Հրատարակած է ԿԻՐԱՍՈՆԻ բոլոր տեսարաններէր ներկայացնող խառ-բօսպալներ, Ֆրանսական մաքուր տպագրութեամբ, 1-24 թիւերով։ Միակ կեդրոնատեղին է նաեւ գեղարուեստական խառ-բօսպալներու։

Հրատարակած է նաեւ աւակերտի եւ աւակերտուհիի *Վիճակագրչեր,* ամսեայ եւ տարեկան արժանիքը ցոլացնող։ Գին հատով՝ 1 Ղրշ. մեծաքանակ՝ 50% զեղչ։

Հրատարակութեան տուած է *կնոջ հոգեբանութիւնը* խիստ շահագրգռական գործը։

Գործակալն է *Ֆենիխս Օրիշիհն* ապահովագրական Ընկերութեան;

Կը գործադրէ ամէն տեսակ յանձնարարութիւն գնումի, վաճառումի, առաքումի, տրուած պատուհերու համաձայն։ Կաղինի կամ այլ ապրանաց համար ուղուած տեղ 10 Ղրշ.ի, ո՛եւ է տեղեկութեան համար 1 Ղրշ.ի, նամակադրում պետք է ներփակել։

Մինչեւ հիմա ոչ ոք դժգոհ մնացած է Գարագաշեան Գործակալութենէն։

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ Գրատան *բոլոր հրատարակութիւնները ուղուած խանութիւրէ կը գտնուին հոս միշտ։*

ԳՐԱՏՈՒՆ Կ. ԿԷՄԻՃԵԱՆ, ՄԱՄՈՒՐԷԹ-ԻԼ-ԱԶԻԶ

Մամուռէթ-իլ-Ազիզի, այդ գրական կարեւոր կեդրոնին բոլոր մտաւորական պէտքերը գոհացնելու համար, անկարելի պիտի ըլլար Կ. ԿԷՄԻՃԵԱՆ Գրատունէն աւելի ճոխ մթերանոց մը գտնել ամեն տեսակ հրատարակութիւններու: Ամենեն աժան գիներով կը ծախէ նաեւ ամեն տեսակ թուղթ, գրիչ, մելան եւլն.: Դեռ գտնուած չէ մեկը որ Կ. Կէմիճեան Գրատան դիմած ըլլայ ու դժգոհ մնացած ըլլայ:

Կ. ԿԷՄԻՃԵԱՆ Գրատունը իբրեւ յանձնակատար կը հայթայթէ նաեւ տեղական բերքեր, յատկապէս խոզապուխտ, բամպակ եւ մեսափսեղեն:

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ Գրատան հրատարակութիւնները ուզուած բանակութեամբ միշտ կը գտնուին հոս պատրաստ:

ԳՐԱՎԱՃԱՌ Յ. ՂԱԶԻԼԵԱՆ, ԹՕՓՈՒՏ

Թօփասի եւ շրջակայ գաւառներու համար ամեն տեսակ գիրերու պատուական մթերանոց մըն է Յ. Ղազիլեան Գրատունը, ուր գրասէրը պիտի գտնէ իր նեսարերութեան յագուրդ տուող վիպական, գրական, պատմական գիրերու շատ ճոխ մթերք մը:

Դպրոցներու համար կրնայ հայթայթել նաեւ ամեն տեսակ պատկերներ, քարտէսներ, երկրագունտներ եւ ուրիշ առարկաներ:

Պայպուրտի Հաւուզի հրատարակութենէն կեդրոնատեղին է Թօփասի եւ շրջականերու համար:

Գոն ձգել իր յաճախորդը, նոյն իսկ իր վճառով, ահաւասիկ Յ. Ղազիլեան Գրատան նշանաբանը:

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ Գրատան հրատարակութիւնները ուզուած բանակութեամբ միշտ պատրաստ կը գտնուին հոս:

Պատիւ ունի ծանուցանել թէ ամէն չերամապահներ և անոնք որք կ'ուզեն ունենալ ընտիր և ապահով հալ չերամի հունտ, պէտք է դիմեն՝

Կ. Պոլիս, Բեռա, Կալաթա-Սեռայի դէմ թիւ 2

5332-5334

00

013

NL0022439

NL0022438

NL0022437

2001